

Brood

*Tijdschrift voor de
Geschiedenis van
Sociale Bewegingen*

1997 / 2
Rozen

Afgiftekantoor : Gent X

juli 1997 / driemaandelijks

VU : Wouter Steenhout

Bagattenstraat 174, 9000 Gent

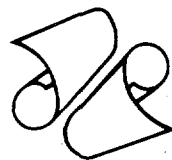
Brood

*Tijdschrift voor de
Geschiedenis van
Sociale bewegingen*

1997 / 2

Rozen

Brood & Rozen

Tijdschrift voor de Geschiedenis van Sociale Bewegingen

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door het AMSAB
Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging
Bagattenstraat 174, 9000 Gent
Tel.: (09) 224 00 79
Fax: (09) 233 67 11

Lid- en abonnementsgeld

Abonnementsgeld: 500 fr.

Losse nummers: 200 fr.

Lidgeld AMSAB: de leden
ontvangen 'Brood & Rozen' en
'IALHI newsletter' en krijgen
korting op de AMSAB-publicaties

Individueel: 600 fr.

Organisaties: 1500 fr.

Op rekeningnummers

870-0007163-48 //

123-6105500-65, AMSAB vzw,
Bagattenstraat 174, 9000 Gent

870-0005629-66, AMSAB-CLM,
Lange Nieuwstraat 22,
2000 Antwerpen

Openingsuren

AMSAB-Gent: maandag - vrijdag: 9 - 12u; 13 - 17u

CLM-Antwerpen: maandag - vrijdag: 9 - 12u; 13 - 16u

Voorzitter: Prof. Dr. Herman Balthazar

Directeur: Dr. Wouter Steenhaut

Hoofdredactie: Paule Verbruggen

Eindredactie: Ludwine Soubry

Redactiesecretariaat: Michèle Beernaerts

Kernredactie: Piet Creve, Katrien Cuypers, Denise De
Weerd, Bart De Wilde, Ludwine Soubry, Paule Verbruggen,
Martine Vermandere

Redactieraad: Wouter Dambre (journalist), Prof. Dr. Eric
Defoort (KUB), Dr. Gita Deneckere (UG), Prof. Dr. Maria De
Waele (LUC), Prof. Dr. Anne Morelli (ULB), Jan Ouvry
(journalist), Dr. Patrick Pasture (HIVA), Prof. Dr. Koen Raes
(UG), Dr. Bob Reinalda (KU-Nijmegen), Marc Reynebeau
(journalist), Prof. Dr. Peter Scholliers (VUB), Dr. Marcel van
der Linden (IISG), Dr. Rudi Van Doorslaer (SOHMA), Dr.
Sylvia Van Peteghem (UG), Prof. Dr. Guy Vanthemsche
(VUB)

Illustraties: Geert Bonne, Rita Calcoen, Nathalie Demeester,
Ludwine Soubry

Vormgeving: Patricia Rau

Verzending en abonnementen: Peggy Bamps, Luc Beirnaert,
Gwendolina Van Hoecke

Advertenties: Peggy Bamps

Druk: Druk in de weer, Blekersdijk 12, 9000 Gent

ISSN: 1370-7477

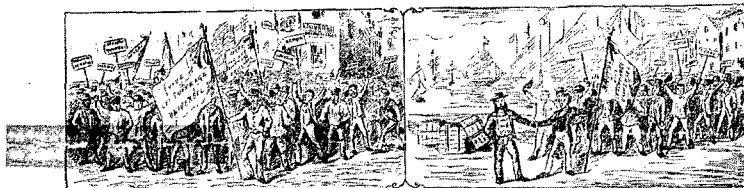
Omslagillustratie: Rosa Luxemburg en Clara Zetkin op weg
naar het congres van de Tweede Internationale te Stuttgart

Edito	 p. 4
Bijdrage	Het verhaal van 8 maart, de Internationale Vrouwendag. <i>Wis Geysen</i> p. 7
Portret	Amand Simoens (1884-1963). Het begon met socialisme. <i>Hendrik Defoort</i> p. 19
Bronnen	Archief Bert Van Hoorick. <i>Rik Hemmerijckx</i> p. 35 De affichecollectie van de Anti-Imperialistische Bond. <i>Rik Hemmerijckx</i> p. 37 Archief van Edmond Friche en la Centrale des Cuirs et Peaux du Borinage. <i>Rik Hemmerijckx</i> p. 38 Archief van Wereldscholen CVA-afdeling Leuven. <i>Rik Hemmerijckx</i> p. 39 Archief Jozef Chalmet. <i>Piet Creve</i> p. 40
Kroniek	The State of Labour and Working Class History in Europe. <i>Ludwine Soubry, Geert Van Goethem, Paule Verbruggen</i> p. 41 Congres over papierrestauratie georganiseerd door het Institute of Paperconservation, IPC. <i>Patricia Rau</i> p. 50 Een zoektocht naar archieven. Het verhaal van een volgehouden inspanning. <i>Rik De Coninck</i> p. 51 Archieven van een 'verwaarloosde groep' ... <i>Omar Van Hoeylandt</i> p. 54 Entre poésie et propagande: les choeurs parlés. <i>Rik Hemmerijckx</i> p. 59 "Ontwaakt, verworpenen der aarde"...Socialistische Strijdlieden in het AMSAB. <i>Rik Hemmerijckx, Johan Neyt</i> p. 60 Open Monumentendag 1997. <i>Brigitte De Mulder</i> p. 61 AMSAB: laureaat van de Prijs Van Acker 1997. <i>Paule Verbruggen</i> p. 62 De laatste mijnramp? p. 64 Animatiegids nieuwe editie. p. 66 Vrouwen en Politiek. p. 67 32 getuigenissen van gewapende joodse partizanen van België (en van vijf strijdmakkers). p. 67 Je rechten bij openbare actie. p. 68
Ingezonden mededelingen	

Le Chant des Proletaires

Pour être chanté à la Manifestation du 15 août
POUR L'OBTENTION DU SUFFRAGE UNIVERSEL

(Air de la Marseillaise)

Bruxelles

Anvers

I
Allons, enfants de proletaires,
Le jour de gloire est arrive!
Contre l'orgueil des consulaires
L'étendard du droit est levé! (bis)
De la cité, de la campagne,
Ont surgi de vaillants soldats,
Tenant de leurs robustes bras
Le drapeau qui nous armoie.
Aux armes! citoyens! formez vos bataillons!
Marchez! (bis) que le progrès fronde vos sillons!

II
Jusqu'à ce jour, la bourgeoisie,
Faisant aux peuples ses droits,
Conservait son apostrophe
Par les plus redoutables exploits! (bis)
Quatre-vingt-cinq ans ses pères,
Pour conquérir la liberté
Ont conduit à l'égalité,
Donner la main au prolétaire.
Aux armes! citoyens! formez vos bataillons!
Marchez! (bis) que le progrès fronde vos sillons!

Mons -- Charleroi

Liège -- Namur

III
Assés d'affranchis! assés d'entraves!
Nous voulons tous pleurer au soleil!
Nous ne voulons plus être esclaves!
L'heure a sonné pour le réveil! (bis)
Sur nous pèsent toutes les charges,
Et nous sommes exilés de tout.
Allons, bourgeois! allons, débout!
Au vote ouvrez les portes larges!
Aux armes! citoyens! formez vos bataillons!
Marchez! (bis) que le progrès fronde vos sillons!

IV
Place au travail que tout fronde!
Honte aux seuls, aux exploitateurs,
Que notre ignorance secourde
Et qui vivent de nos sueurs! (bis)
Le jour est proche où l'homme utile
Occupera le premier rang!
Lui seul produira, verse son sang,
C'est lui qui rend le champ fertile.
Aux armes! citoyens! formez vos bataillons!
Marchez! (bis) que le progrès fronde vos sillons!

Gand -- Bruges

Arlon -- Hasselt

V
Unions-nous! Notre alliance
Ave tous les déshérités
Nous donnera cette puissance
Qui fait valoir les collectifs! (bis)
De nos forces dissimulées,
Formons un unique faisceau,
Afin que nous en voyal d'appau
Nous-mêmes nos destins.
Aux armes! citoyens! formez vos bataillons!
Marchez! (bis) que le progrès fronde vos sillons!

VI
Egalité, noble essence,
Inspire-nous, guide nos pas!
Pour que tu revois en maître,
Nous obtenions le temps! (bis)
A nos accents, que la Voix
Gémisse nos larmes de nos larmes!
Pour être égaux, battons nos corps!
Etre égaux sera notre gloire!
Aux armes! citoyens! formez vos bataillons!
Marchez! (bis) que le progrès fronde vos sillons!

Pour la Vente en gros: Rue Blaes, 36 et Rue du Marché, 46. BRUXELLES

Imprimerie d'Alexandre Deshayes, rue de l'Industrie, 25, Bruxelles

EDITO

Een dik jaar na de gedaanteverwisseling van ons tijdschrift kunnen we gerust stellen dat het goed op weg is een forum te worden voor onderzoekers, prille en rijpere, van binnen en buiten AMSAB, van binnen en zelfs buiten België. Alle geïnteresseerden die werken rond de geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging en van de bredere sociale bewegingen, en dit op de meest diverse terreinen.

Maar even belangrijk is dat in *Brood & Rozen* de harteklop van AMSAB voelbaar blijft, van wat de meer dan veertig medewerkers 'achter de schermen' aan werk verzetten. Hoe zij op zoek blijven gaan naar archief en welke schatten dit oplevert. Het pas verschenen boek over de 'queeste' naar Belgische archieven in Rusland is daar een mooie illustratie van. Maar ook minder spectaculaire zoektochten leveren pareltjes van archieven op. Intussen is onze bibliotheek uitgegroeid tot een volwaardig wetenschappelijk boekenbestand over de socialistische arbeidersbeweging en steeds meer ook over de nieuwe sociale bewegingen. En wordt ons departement Beeld en Geluid geraadpleegd door een steeds grotere toevloed van geïnteresseerden. Ook dit alles willen we aan ons - trouwens zeer gediversifieerd - lezerspubliek meedelen. Niet uit een soort misplaatst triomfalisme, maar omdat al die 'stille' activiteiten de brandstof leveren voor verder wetenschappelijk onderzoek.

Het onderzoek dat we verrichten, de projecten die we voorbereiden, onze bronnenprospectie, leiden ons dan weer naar colloquia, naar tentoonstellingen en naar nieuwe publicaties. Contacten en ontmoetingen die dikwijls zeer verrijkend zijn en waarvan we onze lezers zeker op de hoogte willen houden.

Het is een uitdaging om dit alles in één tijdschrift te realiseren. Maar we geloven erin. En tegelijk hopen we dat de waardering van overheidswegen voor wat in onze en andere instellingen aan werk verzet wordt, zich vlug in meer financiële middelen zal vertalen...

De redactie

De INTERNATIONALE Vrouwendag

DE traditie om in de maand Maart de Internationale Vrouwendag te vieren, is door de socialistische vrouwenbeweging van België vorig jaar hernomen geworden. Een grote vrouwemonstratie had met dit doel op 9 Maart te Brussel plaats, waarop meer dan duizend afgevaardigden uit al de gewesten van het land aanwezig waren. De betekenis van de Internationale Vrouwendag werd er door verschillende buitenlandse sprekers uiteengezet.

Het is in 1911 dat enkele vrouwelijke afgevaardigden der socialistische partijen van verschillende landen, in een zitting te Kopenhagen, de beslissing namen om elk jaar op 8 Maart buitengewone vrouwenbijeenkomsten te houden, gewijd aan de internationale solidariteit.

Aldus hebben de socialistische vrouwen van dit ogenblik af, elk jaar, door een uitwisseling van afgevaardigden of boodschappen, contact kunnen nemen met hun zusterverenigingen van de andere landen en zich op de hoogte kunnen stellen van de toestand der vrouw over de gehele wereld.

De Internationale Vrouwendag bood ook een kans om de eisen der vrouwen openbaar bekend te maken en de middelen te overwegen om deze eisen te doen zegevieren.

De eerste eisen kunnen samengevat worden in de volgende punten:

1. Recht op arbeid van de vrouw, toelating tot alle functies en beroepen, gelijk loon voor gelijk werk;
2. Politieke gelijkheid;
3. Burgerlijke gelijkheid;
4. Beschermingsmaatregelen voor moeder en kind;
5. Een duurzame vrede.

Door de vrouwen kan thans de balans opgemaakt worden van de uitslagen die sinds 1911 in de verschillende landen werden bereikt. Er is

ontegensprekelijk een vooruitgang, maar er valt nog heel wat te veroveren.

In ons land, bij voorbeeld, zijn de beschermingswetten voor moeder en kind zeer breed doorgevoerd. De vrouwen hebben ook toegang tot alle betrekkingen en in de administratie en in zekere takken van de nijverheid is het gelijk loon voor gelijke prestaties een feit, doch is er in vele bedrijven op gebied van „gelijk loon voor gelijk werk” nog heel wat te doen.

De politieke gelijkheid voor de vrouwen wordt in België dit jaar ingevoerd; maar hoe is het gesteld met de burgerlijke gelijkheid?

Dit zal zeer grondig onderzocht worden op de Internationale Vrouwendag 1948.

Een aantal gewestelijke vrouwenbijeenkomsten zijn voorzien, waarop vrouwelijke specialisten in deze kwestie het woord zullen voeren.

De ontvoogding van de vrouw moet het werk der vrouwen zelf zijn. We weten dat de gewestelijke vrouwendagen die in de maand Maart worden ingericht, door de vrouwen zeer talrijk zullen bijgewoond worden.

Sirène Blicck.

BIJDRAGE

Het verhaal van 8 maart, de Internationale Vrouwendag

Wis Geysen, departementshoofd Bibliotheek AMSAB

Op 8 maart wordt wereldwijd de Internationale Vrouwendag gevierd. Ook in Vlaanderen. De samenwerking tussen autochtone en allochtone vrouwen was één van de thema's dit jaar. Op colloquia, ontmoetingsdagen en debatten sprak en debatteerde men over onder andere de dubbele achterstelling die migrantenvrouwen ondervinden als migrant en als vrouw, de rechten en kansen van de allochtone vrouwen op het vlak van onderwijs, opleiding en tewerkstelling en de samenwerking tussen vrouwenbeweging en migrantenorganisaties.

Deze initiatieven komen uit verschillende hoeken, zowel uit de georganiseerde als uit de niet georganiseerde vrouwenbeweging. Een aantal ervan worden gesteund door de Vlaamse overheid (het ministerie van Gelijke Kansenbeleid van Anne Van Asbroeck).

Waar komt het vieren van deze Internationale Vrouwendag vandaan? Waarom is 8 maart de vaste datum? Was het in 1997 de tiende keer of is de Internationale Vrouwendag veel ouder? Symbolisch zou ik de Internationale Vrouwendag kunnen voorstellen als een taaie grootmoeder omringd door vele dochters en kleindochters. In dit artikel zal ik de geboorte en het leven van de grootmoeder verhalen - met andere woorden het ontstaan van de Internationale Vrouwendag - de achtergronden ervan duiden en de evolutie schetsen die ze heeft doorgemaakt⁽¹⁾.

Ontstaan van de Internationale Vrouwendag

De Internationale Vrouwendag is ontstaan op het kruispunt van twee stromingen die zich vorige eeuw ontwikkelden. De politieke bewustwording van vrouwen en de opkomst van de (internationale) socialistische arbeidersbeweging.

Politieke bewustwording van vrouwen

Vrouwen die zich verzetten tegen hun maatschappelijke positie of de aantasting ervan zijn reeds bekend uit de Oudheid en de Middeleeuwen⁽²⁾. Van emancipatiestrijd of het stre-

ven naar politieke, sociale en economische rechten voor vrouwen spreken we vanaf het einde van de achttiende eeuw.

Deze strijd van vrouwen voor gelijke politieke rechten en toegang tot het onderwijs en betaalde arbeid gaat terug tot de Amerikaanse Vrijheidsoorlog van 1776, waar onder anderen Abigail Smith Adams (de vrouw van de latere president John Adams) voor vrouwen het recht opeist om politiek vertegenwoordigd te zijn. De Amerikaanse grondwet van 1787 komt aan deze eis niet tegemoet. Wel mogen meisjes vanaf dan openbaar onderwijs volgen.

Tijdens de Franse Revolutie (1789) richt Olympe de Gouges, toneelschrijfster en publiciste (1745-1793) verschillende vrouwenverenigingen op die tot straatacties overgaan. Zij worden 'les tricoteuses' genoemd omdat vele vrouwen breiend de vergadering bijwonen. De brochure van Olympe de Gouges *Les Droits de la Femme et de la Citoyenne* protesteert tegen het ontbreken van rechten voor vrouwen in de *Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger*. Zij pleit niet enkel voor kiesrecht en toegang tot alle officiële functies maar ook voor effectieve deelname aan de werkzaamheden. Haar opvattingen en openlijke kritiek zijn bedreigend. In november 1793 wordt zij letterlijk mond-dood gemaakt en besluit de Nationale Vergadering alle bestaande en toekomstige vrouwenverenigingen te verbieden.

In 1868 wordt te Genève de eerste internationale vrouwenorganisatie opgericht door de Zwitserse pacifiste en feministe Marie Goegg-Pouchoulin (1826-1899). Deze International Association of Women bepleit toekenning van alle politieke, economische en andere rechten aan vrouwen.

Naast vrouwen die strijden voor kiesrecht, toegang tot het onderwijs en de arbeid kent de vrouwenbeweging een tweede gematigder stroming die hervormingen voorstaat op sociaal en hygiënisch terrein. Welstellende vrouwen die actief zijn op filantropisch gebied en bij de bestrijding van de onzedelijkheid nemen hier het voortouw. De in 1888 opgerichte International Council of Women probeert beide stromingen te verenigen. In 1904 komt het echter tot een breuk wanneer radicale kiesrechtvrouwen zich afsplitsen.

De International Council of Women stimuleert tevens de oprichting van nationale vrouwenraden. In België gebeurt dit in 1905 op initiatief van Marie Popelin.

De Internationale Socialistische Arbeidersbeweging

In 1864 wordt in Londen de Internationale Associatie van Arbeiders opgericht, beter bekend als de Eerste Internationale. De drijvende kracht hierachter is Karl Marx die in 1847 zijn Communistisch Manifest had laten eindigen met het "*Proletariërs aller landen, verenigt U!*"

Deze Eerste Internationale kent echter een grote interne verdeeldheid. Na de bloedige onderdrukking van de Parijse Commune (1871) en de uitsluiting van Bakounin (anarchistische stroming) door Marx kwijnt de Eerste Internationale volledig weg.

Tijdens de viering van honderd jaar Franse Revolutie groeit uit een Internationaal Congres van marxisten te Parijs (1889) de Tweede Internationale. Maar ook deze is onderling verdeeld over de te volgen doelen en actie: evolutie of revolutie. In het begin van de twintigste eeuw voltrekt zich de onherstelbare breuk tussen de democratische socialist en de revolutionaire socialist. Na de Russische Revolutie van 1917 vormen de revolutionaire marxisten overal eigen communistische partijen die zich groeperen in de Derde Internationale, de Komintern, in 1919 onder Russische leiding opgericht.

Vrouwen en de Socialistische Internationales

Tijdens de periode van de Eerste Internationale krijgen we een eerste interactie tussen de vrouwenbeweging en de socialistische arbeidersbeweging. Marie Goegg vraagt toelating om op het Congres van 1868 propaganda te maken voor de International Association of Women (de eerste internationale vrouwenorganisatie). Maar zij krijgt geen gehoor. Waarschijnlijk speelt hier de invloed van Bakounin op de League of Peace and Free-

"'k Heb mijn wagen volgeladen..." Internationale Vrouwendag te Bonn in 1955 (verzameling Jet Nauwelaerts)

dom waarmee de International Association of Women sterke banden had.

De Eerste Internationale weigert niet om vrouwen op te nemen - de Britse Harriet Law is al sinds 1867 bestuurslid - maar stelt zich wel gereserveerd op. Zoals blijkt uit de toon van dit citaat van Marx:

"...ieder die enigszins van de geschiedenis op de hoogte is weet dat grote maatschappelijke omwentelingen onmogelijk zijn zonder 'het vrouwelijke gist' [sic]. De maatschappelijke vooruitgang laat zich exact meten aan de maatschappelijke positie van het schone geslacht (met inbegrip van de lelijken)."⁽³⁾

Toch evolueert Marx' houding onder druk van door vrouwen geuite kritiek, onder andere van Harriet Law, op het standpunt over vrouwenarbeid. En door het belangrijk aandeel van vrouwen in de Commune van 1871

met Louise Michel als boegbeeld. Dat jaar verdedigt Marx de oprichting van vrouwensecties. Voornamelijk in die landen waar veel vrouwen in de industrie werkzaam zijn.

De participatie van vrouwen in het arbeidsproces blijft een belangrijk discussiepunt. De internationale arbeidersconferentie van Parijs in 1886 beveelt beschermende maatregelen aan voor jonge arbeiders boven de 14 jaar en voor vrouwen. Het marxistische congres waaruit de Tweede Internationale groeit (1889) wil afschaffing van nachtarbeid voor mannen onder de 18 jaar en voor vrouwen. Daarnaast een verbod van vrouwenarbeid in alle industrietakken die nadelig zijn voor het vrouwelijke gestel (bv. koolmijnen). Er zijn ook stemmen om vrouwenarbeid volledig te verbieden. Hierop reageert Clara Zetkin (feministisch militante en afgevaardigde voor de Duitse socialisten) fel en herinnert aan de

stichtingsverklaring van de Tweede Internationale, waarin staat dat het

"de plicht van de arbeiders is, arbeidsters als gelijke rechten hebbende, in hun rijen op te nemen" en dat men "principeel gelijke loonen voor gelijken arbeid voor de arbeiders van beide geslachten en zonder onderscheid der nationaliteit" eist⁽⁴⁾.

Aanloop tot het eerste Internationaal Socialistisch Vrouwencongres

In de praktijk blijft de internationale socialistische beweging voornamelijk een mannenwereld. Het is voor de vrouwen niet eenvoudig een eigen plaats te veroveren, zodat zij hun stem ook gezamenlijk kunnen laten horen. Het vroegste internationale socialistische vrouwencontact dateert uit 1896 op het Congres te Londen. De relatieve stijging van het aantal vrouwelijke afgevaardigden (55 vrouwen op 750 afgevaardigden) brengt op 31 juli een dertigtal vrouwen onofficieel bij elkaar⁽⁵⁾. Ze discussiëren over het onderscheid tussen 'burgerlijk' feminisme en socialistische vrouwenbeweging als onderdeel van de socialistische arbeidersbeweging. Zij kiezen voor de socialistische beweging maar deze moet wel de plaats erkennen van proletarische vrouwen in de arbeidersbeweging en de klassesstrijd.

Op het congres zelf wordt volgende resolutie, voorbereid door Eleanor Marx Aveling (jongste dochter van Marx), Emma Ihrer, Clara Zetkin (Duitsland) en Adelheid Popp (Oostenrijk) aanvaard: *"de emancipatie van vrouwen is onafscheidelijk van die van de arbeiders"*⁽⁶⁾. Volledige politieke gelijkheid kan enkel verworven worden door algemeen kiesrecht voor beide seksen. Deze eis wordt aangenomen op het congres van 1900 in Parijs.

Het eerste socialistische vrouwencongres te Stuttgart (1907)

Naar het voorbeeld van de Tweede Internationale wil Clara Zetkin de socialistische vrouwenbewegingen van de verschillende landen dichter bij elkaar brengen om over de grenzen heen dezelfde doelstellingen te verdedigen. In haar woonplaats Stuttgart organiseert zij op zaterdag 17 en maandag 19 augustus 1907 (vlak voor het congres van de Tweede Internationale) de eerste officiële internationale conferentie van socialistische vrouwen. Achtenvijftig vrouwen uit dertien staten richten het International Socialist Women's Committee (Internationaal Socialistisch Vrouwen Comité) op. Dit comité bestaat vandaag nog altijd als de Socialistische Vrouwen Internationale (Socialist International Women, 1978)⁽⁷⁾. Clara Zetkin wordt als secretaris gekozen. Het door haar sinds 1892 geredigeerde blad *Die Gleichheit* wordt het eerste internationale socialistische vrouwenorgaan.

Op dit internationale socialistische vrouwencongres in Stuttgart is er ook een afgevaardigde uit respectievelijk India en Japan. De beide vrouwen spreken over de enorme armoede en uitbuiting en het gebrek aan rechten voor de vrouwen in hun land.

Er wordt een basis gelegd om intense contacten te onderhouden en een resolutie om te strijden voor vrouwenkiesrecht wordt voorbereid. Het congres van de Tweede Internationale neemt deze resolutie aan maar beklemtoont dat voor de socialistische vrouwen het verkrijgen van algemeen stemrecht geen doel op zich is maar een middel om samen met de mannen te vechten voor het verwezenlijken van een socialistische maatschappij.

Het ontstaan van de Internationale Vrouwendag

De tweede internationale conferentie van socialistische vrouwen heeft plaats te Stockholm in 1910 opnieuw vóór het algemene congres van de Tweede Internationale. Meer dan honderd vrouwen uit zestien staten herbenoemen Clara Zetkin als secretaris voor de volgende vier jaar. Volgende programmapunten komen aan bod: hoe geregelde contacten opbouwen tussen de socialistische vrouwenorganisaties in de verschillende staten, hoe de verbetering realiseren van de toestand van werkneemsters en welke acties moeten ondernomen worden voor het verkrijgen van algemeen vrouwenkiesrecht. Ook de zorg om moeder en kind worden besproken.

Voor de eerste maal komt het oorlogsvraagstuk op de agenda. Het veilig stellen van de vrede wordt als een bijzondere plicht voor vrouwen aanzien. Om de propaganda voor gelijke rechten en vrede te versterken besluit de conferentie (op een suggestie van Louise Zietz en een daarbij aansluitend voorstel van Clara Zetkin) om het volgende jaar (1911) een internationale vrouwendag te organiseren - en er een jaarlijks terugkerende Internationale Vrouwendag van te maken. Er wordt evenwel geen bepaalde datum vastgelegd.

Een derde internationale socialistische vrouwenconferentie wordt volledig gepland en voorbereid voor augustus 1914 te Wenen. Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kon ze echter niet plaatsvinden. De socialistische vrouwen laten zich hier niet door weerhouden.

Polemiek rond de datum 8 maart

In de Verenigde Staten hebben socialistische vrouwen in 1909 een begin gemaakt met de invoering van een jaarlijkse nationale vrou-

wendag op de laatste zondag van februari ter ondersteuning van hun campagne voor vrouwenkiesrecht. Dit tijdstip houden zij een aantal jaren aan. In Europa vindt de eerste Internationale Vrouwendag plaats op 18 maart 1911, ter herinnering aan de Parijse Commune die veertig jaar eerder begon. In Wenen en op andere plaatsen demonstreren vrouwen met rode vlaggen en scanderen de leuze "*gelijke rechten voor mannen en vrouwen*". In Rusland gebeurt dit voor het eerst in 1913 - en wel op de laatste zondag van februari (volgens oude kalender). In 1914 verschijnt het eerste nummer van het Russische vrouwenblad *Rabotnitsa* (De Arbeidster) op de Internationale Vrouwendag op 8 maart (volgens oude kalender 23 februari)⁽⁸⁾. 8 maart speelt opnieuw een rol in 1917 wanneer vrouwen een demonstratie houden die uitloopt op een voedselrell en zo rechtstreeks aanleiding geeft tot de Februarirevolutie. Vanaf 1918 wordt het de gewoonte om de Internationale Vrouwendag wereldwijd op 8 maart te houden. Als verklaring voor 8 maart als vaste datum wordt vanaf de jaren '50 verwezen naar de demonstraties van New Yorkse naaisters op 8 maart 1857 voor hoger loon en de tienurenwet. Demonstraties die gewelddadig door de politie zouden onderdrukt zijn. In de jaren '80 ontrafelen twee Franse onderzoeksters deze verklaring en leggen de oorsprong van deze mythe bloot. In 1857 hebben er helemaal geen demonstraties plaatsgevonden in New York. Naar alle waarschijnlijkheid is deze verklaring in volle koude oorlogstijd ontstaan om niet de link te moeten leggen met de Februarirevolutie die het communistische regime voortbracht en zo de Internationale Vrouwendag te zuiveren van zijn bolsjevistische context⁽⁹⁾.

Clara Zetkin : "I had a dream..."

Oorlog aan de oorlog

Twee gebeurtenissen aan het begin van deze eeuw hebben ook een diepgaande invloed op de ontwikkeling van de internationale socialistische vrouwenbeweging: de Eerste Wereldoorlog en de Russische Revolutie van 1917. Deze laatste voornamelijk omdat de centrale leidinggevende figuur van de internationale socialistische vrouwenbeweging, Clara Zetkin, ermee sympathiseert.

Eerste Wereldoorlog en Congres te Bern (1915)

Tijdens de Eerste Wereldoorlog stort de Socialistische Internationale in. De verschillende socialistische parlementsleden stellen nationale belangen boven de internationale klassenstrijd en keuren de oorlogskredieten goed. Maar de socialistische vrouwen vinden hun positieve sneller terug dan de mannen en op initiatief van Clara Zetkin organiseren ze in maart 1915 een International Women's Conference in Bern. De conferentie vaardigt een manifest uit, gericht tot de vrouwen van de oorlogvoerende landen. Het begint als volgt:

"Arbeidsters van de wereld, waar zijn jullie echtgenoten en zonen? Al acht maanden zijn zij in oorlog. Zij zijn weggesleurd uit hun huizen. Jonge mannen, rijzig, de hoop van hun ouders. Grijze mannen, de steun van hun gezin ..."⁽¹⁰⁾

Het door Clara Zetkin in 1912 gelanceerde "Oorlog aan de oorlog" wordt hier met klem herhaald. Wegens de uitgave van het manifest wordt Zetkin enige maanden gevangen gezet.

In 1917 wordt haar het hoofdredacteurschap van *Gleichheit* ontnomen omdat ze de lijn van de Duitse socialistische partij niet meer volgt. De breuk is totaal wanneer ze openlijk sympathiseert met de Russische Revolutie van 1917.

Russische Revolutie

"23 februari (8 maart) was Internationale Vrouwendag. Sociaal-democratische kringen hadden zich voorgenomen aan deze dag op een algemene manier aandacht te schenken: met bijeenkomsten, toespraken en pamfletten. Bij niemand was het opgekomen dat dit de eerste dag van de Revolutie zou kunnen worden" schrijft Leo Trotsky in zijn *Geschiedenis van de Russische Revolutie*⁽¹¹⁾.

De spontane vrouwemonstratie langs fabrieken en langs de plaatsen van voedselbedeling op de Internationale Vrouwendag is de rechtstreekse aanleiding tot het uitbreken van de Februarirevolutie.

Na de Oktoberrevolutie vinden er ingrijpende veranderingen plaats in de juridische en sociale positie van de vrouwen. Vooral in het huwelijks- en familierecht zijn de veranderingen positief. In de arbeidswetgeving staan de opvang van kleine kinderen en de bijzondere bescherming van de werkneemsters centraal. Hoewel deze maatregelen tegen het einde van de jaren '20 om economische en politieke redenen worden teruggedroefd blijft de internationale communistische beweging appelleren aan de veranderingen voor vrouwen uit de revolutiejaren, vooral deze met betrekking tot moederschap, kinderopvang en huishoudelijke voorzieningen.

Henriette Roland Holst, Clara Zetkin en Alexandra Kollontaï zijn enkele vrouwen uit de Socialistische Internationale die openlijk hun solidariteit betonen met de communistische revolutie. Ze sluiten zich aan bij of staan aan de wieg van de communistische partijen in hun eigen land.

Clara Zetkin, "I had a dream"

Na de Russische Revolutie wordt in 1919 de Communistische Internationale of de Komintern (ook wel de Derde Internationale genoemd) geïnstalleerd. Voor de Komintern staat de gemeenschappelijke strijd van vrouwen en mannen uit de arbeidersklasse voorop. Zij heeft sinds 1920 een ondersteunend vrouwensecretariaat dat ondergeschikt is aan het algemene bestuur. De Internationale Vrouwendag krijgt een vaste plaats in de Komintern. In 1922 roept Lenin 8 maart uit tot een communistische feestdag.

Clara Zetkin is één van de medeoprichters van de KPD (Kommunistische Partei Deutschlands, 1918). Vanaf 1920 zetelt zij voor de KPD in het Duitse Parlement. Zij vertegenwoordigt ook de vrouwen in de Komintern waar zij een plaats bekleedt in het uitvoerend comité. Vanuit deze positie wordt haar voorstel in 1921 voor een breed internationaal congres van partijloze vrouwen niet aanvaard. Samenwerking met sociaal-democratische en 'burgerlijke' vrouwen is uit den boze.

Bijna blind en helemaal op sterft Clara Zetkin in 1933 op zesenzeventigjarige leeftijd. Haar as wordt in een urne in de Kremlinmuur bijgezet.

Interbellum

De oprichting van een Internationale Vrouwen Advies Commissie

In de jaren '20 herrijst de Socialistische Internationale uit haar as. De sociaal-democratische vrouwen herstellen hun contacten op internationale socialistische congressen in Bern (1919) en Berlijn (1922).

Op het internationale socialistische congres te Hamburg wordt de Socialistische Arbeiders

Internationale (SAI) opgericht als opvolger van de Tweede Internationale. De organisatie van een aparte vrouwenconferentie betekent dat de socialistische vrouwen het Internationale Socialistisch Vrouwencomité willen herinstalleren. Er wordt gediscussieerd op welke manier dit moet georganiseerd worden. Een aparte zelfstandige socialistische vrouwenorganisatie of een adviserend comité met bestuurszitting in de SAI. Op de vrouwenconferentie in Marseille (1925) bereiken ze een overeenkomst. Ze besluiten tot de oprichting van een adviescommissie die minstens éénmaal per jaar samenkomt en het bestuur van de SAI informeert en adviseert over de doelstellingen en middelen van socialistische vrouwen in de verschillende staten, en die helpt bij het organiseren van nieuwe vrouwenconferenties in samenhang met de congressen van de SAI. Vanaf 1934 tot 1940 is de Belgische Alice Pels secretaris van deze adviescommissie.

De instelling van de internationale adviescommissie van de SAI (1927) leidt ertoe dat de viering van de Internationale Socialistische Vrouwendag op 8 maart een nieuwe stimulans krijgt en regelmatig plaatsvindt. Vanaf 1927 neemt het aantal meetings en demonstraties in veel staten toe. Soms worden er rond 8 maart langer durende activiteiten voor vrouwen georganiseerd. In de jaren '30 wordt het voor vrouwen van de SAI gebruikelijk in de tweede helft van maart een Internationale Vrouwen Week te vieren. Deze maartvieringen duren voort tot en met 1939.

Een studieweek, goedgekeurd in 1931, wordt georganiseerd in 1936 in Ukkel in de Arbeidershogeschool, met als onderwerp: *Vrouwen en economische en politieke democratie*. Een tweede studieweek vindt plaats aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog in 1939 in Charleroi met als thema *Vrouwen*

en oorlog. Het motto 'Oorlog aan de oorlog' wordt hier nogmaals met klem herhaald⁽¹²⁾.

Tweede Wereldoorlog

Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog maakt het internationale werk opnieuw onmogelijk. Na nog geen twintig jaar zijn alle organisaties weer vernietigd. In 1941 organiseren Mary Sutherland en de Britse Labour Women een Internationale Vrouwendag in Londen waar (gevluchte) vrouwen uit de bezette landen toespraken houden in hun moedertaal. In 1945 wordt er terug een Internationale Vrouwendag gevierd in Londen, waar de vrouwen in een manifest beloven alles te zullen doen voor een duurzame vrede. Vanuit Ravensbrück is van de Duitse communiste Rosa Thälmann de volgende herinnering overgebleven:

"Op 8 maart, des ochtends om 5 uur, ontrukte de sirene ons, zoals elke dag aan de slaap. Op die dag werd er niet geroepen: 'Opstaan', maar Resi, onze politieke blokoudste, een Tsjechoslovaakse kameraad, zei luid en met diep bewogen stem: 'Ik groet jullie op deze dag allen en ik ben er van vast overtuigd, dat wij het volgend jaar deze dag in ons vaderland en met onze vrienden zullen meemaken.' De vrouwen omhelsden en kusten elkaar en wij drukten elkaar de handen. In alle talen weerklonk de groet: 'Leve de achtste maart, onze Internationale Vrouwendag.' Zacht weerklonken nationale volks- en strijdliederen, overal zag men stralende ogen. De hoofden waren dicht bij elkaar, want één van onze vrouwelijke kameraden van iedere groep sprak over de betekenis van de Internationale Vrouwendag."⁽¹³⁾

Een nieuwe start

Na 1945: officieel een moeizame start voor de Internationale Socialistische Vrouwen.

Met de stopzetting van de Socialistische Arbeiders Internationale in 1939 komt er een einde aan de activiteiten en het bestaan van het International Advisory Committee of Women uit 1926. Wanneer de socialistische partijen uit verschillende staten in 1947 in Zürich bijeenkomen dient Isabel Blume een resolutie in vanwege de vrouwelijke afgevaardigden. Daarin maken ze hun verlangen kenbaar de vooroorlogse vrouwencommissie te herinstalleren, een internationale vrouwenconferentie voor te bereiden en een speciaal informatiebulletin uit te brengen. Belgische vrouwen zijn bereid hiervoor het werk te doen. Op het congres zes maanden later in Antwerpen wordt een voorlopig vrouwencomité opgericht en het *Women's Bulletin* uitgegeven. Pas in 1955 krijgen hun internationale contacten vorm in de International Council of Social Democratic Women. Behalve om gelijke rechten gaat het deze organisatie ook om verbetering van de toestand van vrouwen in ontwikkelingslanden.

Op 26 maart 1955 herstelt de Socialistische Internationale de traditie van de Internationale Vrouwendag en spreekt van de Internationale Socialistische Vrouwendag. Vanaf 1956 geeft de International Council of Social Democratic Women elk jaar op 8 maart een verklaring uit tot deze gewoonte in 1973 opnieuw wegzakt en pas in 1982 wordt hersteld⁽¹⁴⁾.

In 1978 ontstaat de Socialist International Women uit de International Council of Social Democratic Women.

SVV-Internationale Vrouwendagen

Hoewel de Internationale Socialistische Vrouwen pas vanaf 1956 oproept een Internationale Vrouwendag te houden worden er in België reeds vanaf 1948 verschillende Internationale Vrouwendagen door de Socialistische Vooruitziende Vrouwen georganiseerd. Hiertoe wordt telkens opgeroepen in het maantnummer van de *Stem der Vrouw*, het maandblad van SVV. In deze oproepen wordt telkens even op de geschiedenis van de Internationale Vrouwendag teruggekomen en worden de eisen herhaald. Soms valt deze dag samen met een nationaal congres. Meestal worden er ook buitenlandse sprekers ontvangen. Vanaf 1959 worden in de *Stem der Vrouw* de jaarlijkse verklaringen van de International Council of Social Democratic Women opgenomen. De viering van 50 jaar Internationale Vrouwendag in 1960, samen met 75 jaar BSP, zal de laatste Internationale Socialistische Vrouwendag zijn in België.

Communistische Internationale Vrouwendagen

In tegenstelling tot de International Council of Social Democratic Women die in de eerste tien jaar na de oorlog geen internationale oproepen uitgeeft voor de viering van de Internationale Vrouwendag op 8 maart, doet de Women's International Democratic Federation dit wel. Deze organisatie is in 1945 opgericht en vertegenwoordigt communistische vrouwen uit vijftien negentig staten. In haar oproepen voor de Internationale Vrouwendag staat het vredesstreven centraal. Onderzoek naar de Internationale Vrouwendagen van de communistische vrouwen in België is nog niet gebeurd.

1960: 50 jaar Internationale Socialistische Vrouwen

In 1960 viert men de vijftigste Internationale Vrouwendag. Uit alle delen van de wereld komen vrouwen in Kopenhagen bijeen om het besluit van 1910, toen de Internationale Vrouwendag werd ingesteld te herdenken. In België wordt deze verjaardag herdacht met een grote viering in het (nu afgebroken) Volkshuis te Brussel.

1975: officiële erkenning door de Verenigde Naties

De traditie van de Internationale Vrouwendag krijgt in 1975, ter gelegenheid van het Internationale Jaar van de Vrouw een erkenning op intergouvernementeel niveau wanneer deze op 7 maart wordt gevierd met een internationaal panel in het hoofdkwartier van de Verenigde Naties in New York. In 1978 komt het tot een formele erkenning van de Internationale Vrouwendag: de Verenigde Naties neemt 8 maart op in de lijst van de formeel erkende feestdagen.

Emanciperend effect van 8 maart

Sinds zijn ontstaan in 1910 kent de Internationale Vrouwendag verschillende peetmoeders. Stonden enkel de socialistische vrouwen aan zijn wieg, na de Russische Revolutie komen de communistische vrouwen deze vervoegen. Na de Tweede Wereldoorlog wordt het voornamelijk een zaak van de communistische vrouwen. Met de tweede golf van de jaren '70 wordt 8 maart een internationale feministische strijddag voor gelijke rechten, solidariteit en vrede. Een Internationale Vrouwendag die wereldwijd aanzet tot actie voeren.

Enkele voorbeelden ter illustratie. Op de Internationale Vrouwendag van 1979 houden tweehonderd vrouwen van de universiteit van

Algiers (Algerije) een openbare vergadering op het hoofdkwartier van de industriële arbeiders in Algiers.

Na een aantal massale demonstraties op de Internationale Vrouwendag van 1979 bezetten vijftienduizend vrouwen een aantal dagen het Paleis van Justitie te Teheran. Op 8 maart 1983 omringen vrouwen een militaire basis in Comiso (Italië). Ter gelegenheid van de Internationale Vrouwendag organiseert de Women's International League for Peace and Freedom te Brussel op 8 maart 1983 een conferentie van Europese vrouwen voor de vrede en een demonstratie tegen de nucleaire wedloop.

Sinds 8 maart 1983 houden vrouwen in Lima jaarlijks een massafestival (tienduizend bezoekers) dat kunst en publicaties van vrouwen laat zien. Op 8 maart 1989 wordt in Nederland de Vrouwenpartij opgericht die de bedoeling heeft mee te doen aan de parlementaire verkiezingen van 1990. Achthonderd vrouwen betogen in Algiers naar aanleiding van de Internationale Vrouwendag 1993. Zij dragen portretten mee van vermoorde vrouwen. Het recentste slachtoffer is een schoolmeisje dat weigerde een hoofddoek te dragen.

8-maartkomitee

Het 8-maartkomitee is ontstaan toen de vrouwengroep van Sago (Latijns-Amerikaans Centrum) in 1987 startte met de organisatie van een jaarlijkse multiculturele vrouwendag in Antwerpen. Op 8 maart 1997 voor de 10de keer op rij met als thema *Werken: vrouwen op de internationale arbeidsmarkt*.

Is de droom van Clara Zetkin dan toch uitgekomen?

(1) Dit artikel is hoofdzakelijk gebaseerd op volgende literatuur:

- B. REINALDA en N. VERHAAREN, *Vrouwenbeweging en internationale organisaties 1868-1986: een vergaarden hoofdstuk uit de geschiedenis van de internationale betrekkingen*. De Knipe: Ariadne, 1989, 499p.

- I. LEIRER, 75 years and still going strong 1907-1982. In: *Socialist International Women Bulletin*, (1982) 4-5, 36p., ill.

- D. DE WEERDT, Vrouwen van de Socialistische Internationale. In: *Socialistische Standpunten*, 31 (1984) 4, pp.39-61

- *Stem der Vrouw: maandblad van de Socialistische Vooruitziende Vrouwen*, 34-81 (1948-1996)

(2) Zie hiervoor M. FRENCH, *Een vrouwelijke geschiedenis van de wereld*, Amsterdam: Meulenhof / Kritik, 1995, 1312 p.

(3) Geciteerd in B. REINALDA, *Vrouwenbeweging* [...], p.25

(4) Geciteerd in B. REINALDA, *Vrouwenbeweging* [...], p.30

(5) Het aandeel van de vrouwelijke afgevaardigden was gestegen tot 7,3% (55 op 750). Op het eerste congres in 1889 waren er 8 vrouwelijke afgevaardigden op 389 (= 2%). Op het congres van 1893 waren er 21 vrouwelijke afgevaardigden.

(6) Geciteerd in B. REINALDA, *Vrouwenbeweging* [...], p.30

(7) Voor een overzicht van naamswijzigingen en organisatievormen sinds 1907 zie B. REINALDA, *Vrouwenbeweging* [...], p.416

(8) Na de revolutie wordt de gregoriaanse kalender ingevoerd. Na 31 januari 1918 volgt niet 1 maar 14 februari. Alle data moeten dus met 13 dagen worden opgeschoven dus 23 februari = 8 maart.

(9) L. KANDEL en F. PICQ, Le Mythe des origines à propos de la journée internationale des femmes. In: *La revue d'en face*, (1982) 12, pp.67-80 ; T. KAPLAN, Commentary on the Socialist Origins of International Women's Day. In: *Feminist Studies*, 11(1985)1, pp.163-171

(10) Het volledige manifest is afgedrukt in een Engelse vertaling in I. LEIRER, 75 years [...], p.5

(11) Geciteerd in B. REINALDA, *Vrouwenbeweging* [...], p.74.

(12) I. LEIRER, 75 years [...], p.6

(13) Geciteerd in B. REINALDA, *Vrouwenbeweging* [...], p.124.

KANDEL en PICQ verwijzen ook even naar deze gebeurtenis echter zonder bronvermelding, L. KANDEL en F. PICQ, Le Mythe [...], p.68.

(14) Voor een overzicht van de eisen en thema's van desocialistische vrouweninternationale zie D. DE WEERDT, *Vrouwen* [...], pp.56-60

De 'malcontente' Amand Simoens (verzameling R. De Taevernier)

PORTRET

AMAND SIMOENS (1884-1963). Het begon met socialisme

Hendrik Defoort, licentiaat geschiedenis UGent

Een alsmear groter stuk van de historio-
grafische productie gaat naar de biografie. De
Nederlandse historicus Paul van der Velde
schrijft dit toe aan de groeiende "*afkeer*" van
vele collega's voor "*de sociaal-empirische
onderzoeksmodellen [die] resulteerden in gort-
droge specialistische studies die alleen nog door
een kleine incrowd van vakbroeders gelezen wer-
den*"⁽¹⁾. Robert Devleeshouwer stelt vast dat
de biografische studie kan rekenen op een
ruime belangstelling bij "*le grand public friand
d'histoire*", maar "*ne plaît qu'avec réticence aux
spécialistes*", tenzij "*quand il s'agit de grands*"⁽²⁾.
Vele geschoolde historici hebben nog steeds
last om in de biografie-prosopografie een on-
derdeel van de geschiedwetenschap te zien.
Dit is wel echt vreemd aangezien prosopo-
grafie heel nuttig is voor de studie van de
mechanismen van machtsverwerving en -be-
houd. Om die reden zijn ook dissidenten van
een beweging hoogst interessante personages.
De geschiedenis van elke beweging is immers
tot op zekere hoogte ook de geschiedenis van
haar dissidenten. Dit geldt voor het femi-
nisme, socialisme, nationalisme, katholicisme,
liberalisme... De socialistische arbeidersbewe-
ging bulkte van de dissidenten. Maar ook hier
gaat de aandacht hoofdzakelijk naar de gro-
ten. En de 'kleintjes'? Amand Simoens is er
zo eentje: in zijn jeugd militeert hij gedurende
een zevental jaren in de socialistische arbei-

dersbeweging. Daarop volgt nog een heel le-
ven - hij stierf in 1963 op negenenzeventig-
jarige leeftijd - waarin hij soms koortsachtig
probeert om elders politieke carrière te ma-
ken, zonder resultaat evenwel. Precies dat
laatste maakt dat Simoens 'bekend' blijft als
'socialistisch' dissident.

Kroniek van een jeugdengagement

Archivalia en pers met betrekking tot de
socialistische arbeidersbeweging in Zuid-
West-Vlaanderen enerzijds, en autobiografi-
sche teksten van Simoens anderzijds leveren
het materiaal voor een gedeeltelijke recon-
structie van zijn jong socialistisch engage-
ment. Amand Simoens wordt geboren op 10
december 1884 als één van de negen kinde-
ren van een Meense schilder die voor eigen
rekening karweide⁽³⁾. Amand loopt school tot
zijn veertiende en gaat daarna met zijn vader
en broers dagelijks mee op schilderspad. Als
de zaak van vader begint te slabakken gaat
hij als schildersgast werken te Roubaix⁽⁴⁾.
Simoens komt dus helemaal niet uit het
lompoproletariaat, geniet een relatief lange
opleiding en komt, in tegenstelling tot de
meeste van zijn leeftijds- en stadsgenoten niet
terecht in de textielfabrieken van Noord-
Frankrijk. Dit zijn karakteristieken die men

nogal meer aantreft bij socialistische voor-
mannen van het eerste uur⁽⁵⁾. Er zijn aandui-
dingen dat Amand Simoens zijn eerste stap-
pen in het Meense socialisme zet rond 1901,
in de Socialistische Jonge Wacht (SJW). Op
dat ogenblik is de kloof die rond 1896 ont-
stond tussen de Jonge Wachten en de oude
garde al gedempt en is het socialisme in Me-
nen aan zijn opmars begonnen⁽⁶⁾. August
Debunne is er de grote leider, met één doel
voor ogen: *"Van Meenen een klein Gent ma-
ken"*⁽⁷⁾. De leden van het eerste uur van de
SJW - periode 1896-1900 - gaan op in de ka-
ders van de beweging die vanaf 1902 over een
eigen coöperatieve bakkerij De Plicht be-
schikt. De leemte die aldus is ontstaan aan
de top van de SJW wordt opgevuld door die-
genen die er, zoals Simoens, pas rond 1901
opdoken. Deze Simoens heeft een vlotte pen
en gaat geregeld aan de slag in *Het Volksrecht*.
Hij kan bogen op een zekere scholing en
wordt al snel de voorman van een SJW, die
ongeveer zeventig leden heeft. In die hoeda-
nigheid neemt hij vanaf 1902 ook deel aan
de arrondissementale congressen waar hij,
mede dankzij z'n tweetaligheid, uitgroeit tot
de rechterhand van August Debunne. Simoens
is een typische Jonge Wachter van toen: de
'bloedwet' is de grote kop van jut. Menig
artikel van hem in *Het Volksrecht* gaat
over het verfoeilijke lotingssysteem. Tegelij-
kertijd propageert hij alom de partijpers: *"Het
is evenals een mens die beweert christen te zijn
en nooit een kerkboek of paternoster in de hand
neemt. Partijgenoten leest Vooruit, wij bidden er
u om"*⁽⁸⁾.

De successen in Menen en in het arrondisse-
ment Kortrijk zorgen ervoor dat de Menen-
aars ook op het nationale partijniveau al een
woordje kunnen meepraten. Als de Belgische
Federatie der Socialistische Jonge Wachten
in 1903 beslist om het maandblad *De Zaaier*

uit te geven, wordt de redactie gevormd door
Gentenaars ... en de voorzitter van Menen,
Amand Simoens. Als het blad in 1905 samen-
smelt met *De Waarheid* blijft hij lid van de
redactie naast onder anderen Hendrik De
Man, Karel Beerblock, Ferdinand Hardyns.
De jaarlijkse uitgaven van de SJW, namelijk
het blad *De Loteling*, dat verschijnt naar aan-
leiding van de loting, en het blad *De Kazerne*,
dat op de markt komt als de militieklas effec-
tief wordt opgeroepen, kunnen ook rekenen
op enkele sterk anti-militaristische stukken
van Simoens. In *De Kazerne* van september
1904 tekent hij voor het hoofdartikel: het
leger is *"eene machien om te moorden, waar-
over eenige naar goeddunken beschikken"*; men
zal de lotelingen *"zonder overweging [...] doen
oprukken tegen werklieden, proletariërs, honger-
lijders, wanneer zij in werkstaking gaan of op-
staan tegen diegenen die hen in slavernij hou-
den"*. Van Simoens krijgen ze te horen dat
*"gehoorzamen aan een misdadig bevel ook eene
misdaad is"*, want ze hebben *"niet alleen het
recht, maar ook de plicht te weigeren aan de be-
velen tot broedermoord"*⁽⁹⁾. Het Openbaar Mi-
nisterie pikt dit niet: het stuk zet *"jongelingen
aan tot ongehoorzaamheid; het zegt: laat uw ge-
weer vallen, en schiet op degenen die u bevelen
op anderen te schieten"*⁽¹⁰⁾. Amand Simoens,
die voor het Assisenhof van Gent moet ver-
schijnen, blijft er niet sprakeloos bij: *"Hier
voor u, heeren juryleden, hangt het christusbeeld.
Christus heeft veel geleden omdat hij gestreden
heeft tegen de verdrukkers. Wij ook, socialisten,
strijden tegen de verdrukkers. Als wij in 't ge-
vang moeten gaan, 't zij zoo; maar, als wij het
verlaten, gaan wij opnieuw aan het maken onzer
propagande om alle onrecht uit de wereld te ban-
nen"*⁽¹¹⁾. Simoens zou een 'martelaar' kunnen
worden, want er hangt hem een straf van zes
maanden tot drie jaar boven het hoofd.
Gentse kameraden nemen al een aanloopje

tot vergelijkingen met de veroordeling van Anseele in 1886 en met de daden van de "*sabijsche vrouwen, die zich tusschen strijdende legers wierpen, van weersijden smeekend geen bloedte plengen*"⁽¹²⁾. De 20-jarige Simoens komt er echter vanaf met 200 frank boete of één maand vervangende gevangenisstraf. Alle betrokkenen zijn verbaasd over de milde uitspraak. De start van Simoens' martelaars-carrière is nog niet voor vandaag.

Hoewel Vooruit meent "*dat de rechters ons in staat stellen zeer goedkoop eene prachtige propaganda tegen het militarisme te maken*"⁽¹³⁾, krijgt de veroordeling van de voorzitter van de Meense-SJW in het arrondissement Kortrijk niet de minste aandacht. August Debunne krijgt er alle belangstelling in functie van de naderende wetgevende verkiezingen van 1906: de organisatorische groei moet vertaald worden in een parlementair mandaat. De vorming van een driedelig kartel van liberalen, christen-demokraten en socialist is hiervoor cruciaal en revolutionaire praatjes en veroordelingen van SJW'ers zouden de eventuele partners kunnen afschrikken. Het worden lange en moeizame onderhandelingen die ook intern bij de socialisten voor de nodige spanning zorgen. De Kortrijkzanen zijn aanvankelijk niet te vinden voor een kandidatuur van Menenaar Debunne en willen De Brouckère op de lijst. Anseele drijft evenwel zijn wil door: hij wordt de peetvader van de kartelovereenkomst voor het arrondissement Kortrijk en Debunne komt op de lijst. Dit resultaat, met alle interne spanningen vanden, heeft ook voor Amand Simoens nogal wat gevolgen. Mattelaere, kantonnaal voorzitter te Kortrijk en redactiesecretaris van *Het Volksrecht*, aanvaardt niet dat Anseele het 'De Brouckère-voorstel' kelderde in het voordeel van Debunnes kandidatuur en legt al zijn arrondissementele functies neer, ook het

redactiesecretariaat van het *Het Volksrecht*⁽¹⁴⁾. Debunne vult de leemte op met Simoens die bij deze ook partijsecretaris te Menen wordt. Simoens maakt zich gedurende de hele kiescampagne zeer verdienstelijk als spreker op meetings in het Franstalige gedeelte van het arrondissement, het kanton Moeskroen. De Frans onkundige August Debunne apprecieert de diensten van Simoens in hoge mate en promoveert hem in april 1906, een maand voor de verkiezingen, tot arrondissementeel coördinator voor de propaganda, "*il obtiendra de ce chef 15 francs par semaine*"⁽¹⁵⁾. Ondanks hopen pamfletten en talloze meetings besefden de socialisten evenwel dat een "*wonder nodig is*" om op 27 mei 1906 in West-Vlaanderen een socialist naar de kamer te sturen⁽¹⁶⁾. Zo vormt de samenstelling van de kartellijst een bijna niet te nemen hindernis: socialist Debunne wordt voorafgegaan door drie liberalen en daensist Hector Plancquaert. Maar het wonder geschiedt. Met 6282 voorkeurstemmen bemachtigt August Debunne vanop de vijfde plaats de tweede zetel voor het kartel, tot grote consternatie van de katholieken en vooral van Hector Plancquaert⁽¹⁷⁾. Een parlementair mandaat in het arrondissement zorgt voor nogal wat verschuivingen in de socialistische beweging aldaar. Zo bijvoorbeeld kan volksvertegenwoordiger Debunne niet langer tijd steken in zijn redacteurschap van *Het Volksrecht*. De opvolger is evenwel zo gevonden: de Meense partijsecretaris Amand Simoens, die al secretaris is van het blad, wordt nu ook redacteur samen met Dierckens die de syndicale rubrieken voor zijn rekening zal nemen⁽¹⁸⁾.

In juni-juli 1907 gaat het plots rommelen bij de Meense socialisten. In het conflict zijn er minstens drie actoren: Debunne, Simoens en Degryse, uitbater van het lokale Volkshuis. Wat er precies aan de hand is blijft een mys-

Amand Simoens (4^e v. l.) op het Algemeen Secretariaat der Christene Beroepsverenigingen (KADOC)

terie. Het is wel zo dat Simoens zelf later in zijn schotschriften tegen het socialisme hierover heel precieze, smeuge details prijsgeeft. Hierover later meer. De zaak is in ieder geval intern en wordt voor de buitenwereld totaal afgeschermd. De katholieken, die nochtans op vinkenslag liggen om dergelijke problemen bij de tegenstander in hun pers breed uit te smeren, weten van niks. Zelfs socialisten binnen het arrondissementeel comiteit weten van niks. Als Simoens begin juli al zijn functies neerlegt dan is de Moeskroense partijsecretaris Joseph Vandeveldt totaal onwetend hierover: *"le secrétaire s'étonne de son [Simoens, HD] absence à la séance de ce jour. Debunne explique quelques faits arrivés au sein de la fédération Meninoise et qui ramène à [sic] tous les membres présents à regretter la (triste) conduite de Simoens"*⁽¹⁹⁾. De 22-jarige Simoens voelt zich na zijn ontslag als 'een visch buiten water'⁽²⁰⁾. Op 12 augustus 1907 meldt Debunne aan het arrondissementeel comiteit dat Simoens *"vient d'être appelé par la féd. Gantoise pour aller s'occuper de la grève de Wettren [...] Somme toute il semblerai que Simoens, est biendisposé à ce corriger de ses mauvaises habitudes. [sic]"*⁽²¹⁾

Gentenaar Felix Beernaerts had in 1884 vanuit Gent een textielbedrijf in het kleine Wetteren opgericht om aan de hogere lonen in de stad te ontsnappen. Ondanks een lage organisatiegraad ontketenen de socialisten er in mei 1907 een staking van de 4-getouwenwevers die in juli van dat jaar een heuse voorbereiding neemt. Voor de socialisten is de Wetterse casus exemplarisch: men wil *"de Gentsche patroons beletten naar den buiten te verhuizen op jacht naar meer winst door kleinere lonen om ons, vlaamsche socialisten, te verpletteren."*⁽²²⁾ Anderzijds willen ze ook een doorbraak op het platteland forceren want de strijd zal *"gevolgd worden door een hardnekkige*

propaganda in al de dorpen van Vlaanderen waar de weefrijverheid beoefend wordt."⁽²³⁾ Deze belangrijke inzet spoort uiteraard ook de anti-socialisten aan, maar dan om de staking te doen mislukken. Vanaf augustus 1907 zit Amand Simoens naast de bekende Gentse syndicalist Jan Samijn in het Wetterse stakingscomité. Om de staking te kunnen volhouden moet dit comité alle stakers steunen en niet alleen de aangesloten leden. Deze zware financiële inspanning wordt nog bemoeilijkt door intern gesjoemel met stakingsgelden⁽²⁴⁾. Men grijpt alle middelen aan om geld in te zamelen. Een tocht met stakingskinderen langsheen socialistische federaties in Vlaanderen, waar de kinderen ook tijdelijk onderdak krijgen, moet uitgebreide steunfondsen genereren. De staking eindigt pas op 17 september 1907 met een 'verdedigbaar compromis'. De materiële eisen worden slechts gedeeltelijk ingewilligd en de arbeiders gaan terug aan de slag 'zonder de geëiste schriftelijk garanties'. Uiteraard probeert Vooruit het toch als een overwinning voor te stellen⁽²⁵⁾. Ook in het Middencomiteit spreekt Anseele over een *"overwinning der werklieden"*⁽²⁶⁾. De staking is afgelopen en Simoens gaat naar Gent. Hij wordt aldaar duidelijk niet opgenomen in de partijkaders. Kort daarop valt er geen spoor van Amand Simoens meer te bespeuren, noch in de socialistische beweging, noch daarbuiten. Heeft Simoens ontslag genomen? Is hij uit de socialistische beweging getreden? Waarom? Op 28 februari 1909 duikt Simoens weer op ... als 'geheim wapen' van de Kortrijkse katholieken tegen het socialisme.

Afscheid van de Socialistische Partij.

Er zijn duidelijke aanwijzingen dat Simoens zeker al in 1908 in Kortrijk een boekhandel-

tje runt en, ten laatste vanaf februari 1909, meewerkt aan de anti-socialistische propagandamachine van de Kortrijkse katholieken⁽²⁷⁾. Vanaf begin 1909 wordt de politieke scène in het arrondissement Kortrijk volledig beheerst door de aanstaande wetgevende verkiezingen van 1910. De socialisten willen Debunnes mandaat van 1906 hernieuwen, terwijl de katholieken verlost willen worden van de man "*die zich uitgeeft als vijand van het Eigendomsrecht en van de eeuwenoude inrichting des Huisgezins*"⁽²⁸⁾. Op 28 februari 1909, anderhalf jaar na Simoens' ontslag uit de socialistische partij, verschijnt in *Het Kortrijkse Volk* (Katholiek en Volksgezind weekblad) een advertentie voor de eerste aflevering van Amand Simoens' *Mijn afscheid van de socialistische partij*. Wellicht wordt dit Afscheid geschreven in opdracht van de katholieke partij die de eerste twee afleveringen op 60.000 exemplaren kosteloos over het arrondissement verspreidt. Schrijver-uitgever Amand Simoens weet precies wat zijn opdrachtgevers van hem verlangen. Negenentwintig afleveringen lang onderhoudt hij de Kortrijkse kiezers met oncontroleerbare verhaaltjes waarin August Debusse wordt afgeschilderd als een ware dictator, die alles en iedereen de mond snoert, die louter begaan is met zijn ego en die zich verrijkt op de rug van de werklieden. Ook Anseele moet het sterk ontgelden. Hiervoor haalt Simoens zijn mosterd bij Pol De Wittes *Geschiedenis van Vooruit*: "*Dit boek is maar al te weinig in de arbeiderswereld bekend. Wij gelooven dan ook stellig onze lezers eenen dienst te bewijzen door hier en daar eenige uittreksels ervan in ons werk over te nemen.*"⁽²⁹⁾ Voor de vroegere kameraden is het duidelijk dat Simoens "*een werktuig der klerikale partij*" is geworden⁽³⁰⁾. Simoens' verklaring voor zijn vertrek uit Menen in 1907 is navenant: Debusse is een

dictator die zijn libido niet onder controle heeft; Degryse en zijn vrouw zijn het slachtoffer hiervan; Simoens is de man van het principiële verzet en die hiervoor de politieke prijs betaalt. Volgens Simoens vatte de kersverse volksvertegenwoordiger in 1906 een "*bijzondere genegenheid*" op voor de vrouw van Volkshuisuitbater Degryse⁽³¹⁾. Als blijkt dat de vrouw van Degryse die handtastelijkheden niet weet te appreciëren, wenst Debusse dat het gezin uit Menen verdwijnt om een schandaaltje te vermijden. De principiële Meense partijsecretaris, Amand Simoens, pikt dit niet. Als enige wil hij "*het socialisme verdedigen wanneer het door zoogezegde socialisten onder de voeten wordt vertrap*"⁽³²⁾. Debusse moet boeten en niet het gezin Degryse. Met een oproep aan het personeel van de beweging om te staken tot de beslissing wordt herroepen, wil hij Debusse onder druk zetten. Simoens trekt aan het kortste eind en wordt ingeschakeld te Wetteren.

Schrijver-uitgever Amand Simoens krijgt een centrale plaats in de katholieke electorale campagne. Zijn politieke schotschriften volgen elkaar ook snel op. Op kerstdag 1909 gaat zijn eerste toneelstuk *Een verlosser* in première in de zaal van de Gilde der Ambachten⁽³³⁾. Het hoofdpersonage Keyman moet Debusse voorstellen onder het motto: De belangen der partij boven alles⁽³⁴⁾. De opdrachtgevers zijn enthousiast. Ze zien Amand Simoens als "*de vinder van het Sociaal Politiek Toneel*". De vertoning gaat volgens hen elk "*ander overtuigingsmiddel* te boven"⁽³⁵⁾. Ook Wetteren kan niet onbesproken blijven. Simoens' *Maskers af! of de ware historie der werkstaking van Wetteren* verschijnt op 20.000 exemplaren. Daarop volgen nog 131 bladzijden *Trots Alles! vervolg op mijn afscheid van van de Socialistische Partij*. Volgens Simoens had de staking in Wetteren één doel: "*Vooruit moest de werk-*

August
Debusse, het
mispunt van
Simoens'
schotschriften
(verzamelung R.
De Taevernier)

lieden van Wetteren doen honger lijden om ze des te beter den druk van het kapitalisme te doen gevoelen. Eens daar gekomen zou hij ze paaien met een ketelken soep, eenige brooden en een paar frank in de week en alzoo weeral in de gelegenheid gesteld worden om op alle daken te schreeuwen dat hij de eenige verlosser van 't menschedom is.'⁽³⁶⁾ De verregaande parallel tussen Simoens' betoog in 1909 en dat van de Gentse 'anti-socialist' René Debruyne in 1907 geeft aan in welk kamp Simoens zich bevindt⁽³⁷⁾. Trots Alles! wordt Simoens' 'hoogtepunt', waarin het onderbrengen van de Wetterse stakingskinderen - "een ongewettigde expeditie van menschenvleesch" - aan bod komt. August Debusse zou aan zo'n kind, Gabrielle Vermeiren, onderdak hebben verschaft: diens libido maakt alweer een slachtoffer. Als Gabrielle zwanger blijkt te zijn zou de volksvertegenwoordiger het kind "terug naar huis geschopt" hebben. Gabrielle Vermeiren krijgt in Simoens' geschrift alle leeftijden, gaande van dertien tot zestien⁽³⁸⁾. Hoe reageren Debusse en de zijnen? Tien

dagen na de eerste advertenties voor Simoens' 'Afscheid' krijgt de Algemene Raad van de BWP van Debusse te horen dat "l'apostasie de Simoens" de hele propaganda van de partij in het arrondissement Kortrijk doorkruist⁽³⁹⁾. De verschillende geschriften van Simoens en de hopen lezersbrieven hierover maken dat de lokale pers volledig beheerst wordt door de zaak-Simoens. Op 15 maart 1909 zet Debusse binnenskamers de te volgen strategie uiteen: "Pour dévoiler le r  n  gat Simoens, on consultera un avocat sur la teneur de certaines de ses lettres et   crits qu'il fit au parti antérieurement et qui démontre d'une façon   clatante la triste moralité de cet individu"⁽⁴⁰⁾. Naar buiten toe houden de socialistten het bij een 'kazerne-metafoor' van 'generaal' Debusse: Simoens doet denken aan "den korporaal die meende sergant benoemd te worden, en door slechten dienst al met eens tot simplen soldaat gedegradeerd wordt, en dan van koleirie deserteert om van over de frontlinie te roepen dat alle officieren domme en slechte mensen zijn, en hij bekwamer en braver is dan de

generaals zelve"⁽⁴¹⁾. De socialisten presenteren zich als de kalmte zelf, maar de angst voor een "coup des cléricaux" zit er echt diep in. Debunne spant een zaak aan tegen Simoens wegens laster en eerroof, en van bij de start wordt ook de hulp ingeroepen van de Gentse kameraden. Op 3 maart 1909 vraagt Anseele aan het Gentse Middencomiteit "dat Gent zooveel mogelijk zou helpen aan den kiesstrijd te Meenen. Simoens geeft aldaar een boek uit tegen de partij. De sprekers zullen zich ten dienste stellen der partij om te Meenen dienst te doen". Zowel te Kortrijk-Menen als te Gent werkt men koortsachtig aan een brochure tegen "le traître", "le rénégat Simoens"⁽⁴²⁾. De zaak-Simoens is vooral gevaarlijk omdat zij de constructieve gesprekken met de kartelpartners van 1906 doorkruist. De liberalen wensen onder geen beding geassocieerd te worden met Debunne. Een hernieuwde kartelovereenkomst, en dus ook een herverkiezing van Debunne, lijkt onmogelijk. Eén vraag speelt hierin de hoofdrol: "Zal West-Vlaanderen begeven en het katholieke ministerie verraden?" De socialisten zijn er alvast van overtuigd dat "de houding van de oppositie partijen van West-Vlaanderen de redding of de val van het katholiek gouvernement" zal bepalen⁽⁴³⁾.

Hoe meer de katholieken Amand Simoens in hun kiesstrijd naar voor schuiven, hoe meer de socialisten de zaak-Simoens naar de achtergrond duwen, vooral vanaf januari 1910. Naast een door de Gentenaren opgestelde propagandacampagne met de nodige financiële steun van het nationale partijniveau, concentreren zij zich op de stakingsgolven die het Franse Département du Nord, en dus de grensarbeiders, teisteren. Die dalende belangstelling voor Simoens kan men lezen in Debunnes mededeling aan het arrondissementeel comiteit van 5 januari 1910: "c'est le temps qui lui manque pour faire l'histoire du traître

Simoens"⁽⁴⁴⁾. Wel blijft Debunne aandringen dat spoed zou gemaakt worden met het proces tegen Simoens. Eind februari 1910 is het zover. Simoens neemt zelf zijn verdediging op daar hij niet over de middelen beschikt om een advocaat onder de arm te nemen: "Van dit standpunt beschouwd is onze strijd ongelijker dan de strijd tusschen David en Goliath"⁽⁴⁵⁾. Hij wil tonen dat zijn woordenschat evenzeer gebruikt wordt in socialistische geschriften, wat hij probeert te staven met uitvoerige citaten uit Bebel's *De Vrouw* en *Het Kapitaal* van Marx⁽⁴⁶⁾. Het mag niet baten. De socialisten kunnen triomfantelijk verklaren dat "het werktuig der klerikale partij" werd veroordeeld "door de katholieke rechters voor laster en eerroof jegens Debunne"⁽⁴⁷⁾. De katholieken kunnen alleen nog vertellen dat "de veroordeling van Simoens is gelijk aan eene schitterende overwinning", omdat Debunnes eisen niet werden ingewilligd⁽⁴⁸⁾. De veroordeling maakt definitief de weg vrij voor de electorale dynamiek die de socialisten sinds januari 1910 ontwikkeld hadden. "Le comité est d'accord pour ne pas s'engager à faire les élections sur la question Simoens"⁽⁴⁹⁾. De zaak-Simoens verdwijnt in het niet. De liberalen komen al snel over de brug om een kartel te vormen en op 22 mei 1910 wordt August Debunne herkozen met maar liefst 14911 voorkeurstemmen⁽⁵⁰⁾.

Sporen van een leven: van Anseele tot Verschaeve

Voor Amand Simoens breken wellicht donkere dagen aan. Kort na zijn veroordeling verschijnt van hem, samen met Joseph Bonenfant, de brochure *De bende van Cartouche*, naar de bekende speech van Anseele. Als we de reclame mogen geloven zijn er in 1911 al 100.000 exemplaren van verkocht. Maar, het gaat Amand Simoens niet voor de wind.

Alles wijst erop dat zijn boekhandel overkop is gegaan. Een gekwetste Simoens, die nu in de Molenstraat nummer 31 te Kortrijk woont, klaagt dat niet langer het kapitalisme, "*doch wij, wij die ook maar werklieden zijn, wij zijn de zondebok geworden*". De voormalige socialist meent dat het socialisme zo'n tien jaar eerder kon "*doorgaan voor eene leer van rechtvaardigheid en vrijheid*". In 1910 is het evenwel "*een zalig toevluchtsoord voor alle slach van plaatskenschagers en schotelliekers*". Was de partij ook voor hem niet een 'toevluchtsoord' zolang hij er een 'plaatske' had? Eén ding staat vast, hij zal terug opstaan: "*De slimste mensch kan zich al eens laten bedriegen; elkeen kan al eens in de modder vallen, maar hij hoeft er niet blijven te liggen*"⁽⁵¹⁾. Zo gezegd, zo gedaan: Simoens verhuist, weg van het arrondissement Kortrijk. In 1911 duikt hij op in de Melksteeg nummer 7 te Hasselt. Is dat gebeurd in afspraak met het katholieke 'apparaat'? Meent men daar dat Simoens zich in Limburg verdienstelijk kan maken in de strijd tegen het socialisme dat er nog in de kinderschoenen staat? In 1912 verklaart het Mid-dencomiteit Tongeren - het voornaamste centrum van socialistische actie in Limburg - dat de katholieken toch beter zouden moeten weten. De hulp inroepen van een "*lagen verrader*", "*een lafaard*", als Amand Simoens zal hen heus niets opbrengen: "*Hebben zij dan nog niet ingezien dat, hoemeer gal er door A.Simoens op onzen vriend Debunne geworpen werd des te meer deze in de achting steeg der bevolking*"⁽⁵²⁾. Ook na de Kortrijkse nederlaag blijft Simoens schrijven als anti-socialistisch propagandist van de katholieke partij. In 1911 verschijnt bij de Belgische Boekhandel Maatschappij in Brussel zijn tweede toneelstuk *Wat een leider lijden kan!* Het 'blijspel in één bedrijf' heeft als centraal personage volksvertegenwoordiger 'Praalhans', bezeten door de wil om "*de bewondering zijner evenmensen op zich te trekken*".

De plannen van Praalhans - Debunne - worden gedwarsboomd door de propagandist Pier Kwelgeest - Simoens. Kwelgeest krijgt alvast het laatste woord: "*En zeggen dat er reeds mannen van dit slach te Brussel in de Kamer zetelen! Ja, zeker, de twintigste eeuw is de eeuw van Verlichting!*"⁽⁵³⁾

Maar ook in Hasselt wordt het blijkbaar niks want vanaf 1913 is Amand Simoens aan de slag op het Algemeen Secretariaat der Christene Beroepsverenigingen, met als eerste opdracht het herschrijven van al zijn schot-schriften tot één "*blijvend werk*". Medio 1913 verspreidt uitgeverij Goebeert uit Ronse een prospectus voor deze "*algeheele heromwerking van vroegere geschriften*" onder de titel *Na den Storm*⁽⁵⁴⁾. Voor het eerst schrijft Simoens nu ook over zijn jeugd en de oorsprong van zijn socialistisch engagement. Hij situeert dit engagement wel heel vroeg: de veertienjarige Amand Simoens was in 1898 sterk verontwaardigd over de woningnood van de Meense grensarbeiders. Als concrete aanleiding voor zijn lidmaatschap van de SJW-Menen verwijst hij naar affiches die over de hele stad verspreid werden: "*Voor zover ik me nog herinner waren er twee galeiboeven op afgebeeld, allebei in de boeien geklonken en waarvan de eene, tenden-uitgeput van krachten, hulp en erbarmen scheen af te smeecken van den andere. Daaronder stond een warme aanbeveling om de hartroerende lijdensgeschiedenis te lezen van de onschuldig-veroordeelde gebroeders Degraeve, geschiedenis welke als feuilleton zou afgekondigd worden in 'Vooruit'*". Voortaan verslindt Simoens dagelijks het Gentse socialistische blad. In *Na den Storm* is uiteraard geen rol weggelegd voor August Debunne in de kroniek van Simoens' 'socialistische roeping'. Slechts één figuur maakte indruk: Jules Guesde, die "*met zijn pikzwarte haardos, zijn volle baard, zijn mooie gebaren en zijn machtig woord, voor-*

Socialistische kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1926 met onder meer Robert De Taevernier (3e v.l.) en August Debusse (4e v.l.)

kwam als een echt apostelfiguur". De bediende van het Algemeen Secretariaat der Christene Beroepsverenigingen voegt eraan toe dat Jules Guesde "een geheelen trek weg [had] van dien anderen apostel uit de Vlaamsche Beweging van ons land: Frans Van Cauwelaert"⁽⁵⁵⁾.

In de socialistische pers gaat Na den Storm onopgemerkt voorbij. Simoens' nieuwe werkgever roemt hem evenwel om na zijn ontgoochelingen "terug stroomopwaarts te varen naar het licht". Niet alleen beschikt Simoens over een "rotsvast vertrouwen in de degelijkheid onzer christene gedachten en methoden", zijn werk zal heel nuttig zijn voor "onze priesters en propagandisten"⁽⁵⁶⁾. Vanuit zijn nieuwe woonplaats Gent, blijft Simoens voort 'stroomopwaarts' gaan. Kort voor de Eerste Wereldoorlog verschijnt Simoens' 'loflied' voor Pater Rutten. De 'papen' en 'dompers' waartegen hij zo tekeerging rond 1905-1907 zijn z'n vrienden en broodheren geworden. De dertigjarige Amand

Simoens heeft het over een Christelijke Arbeidersbeweging die zich inzet voor "de algeheele herwording van ons volk, zoowel op stoffelijk als op zedelijk gebied", en benadrukt vooral de rol hierbij van "de ontelbare priesters, die - laat het nu ook meestal in 't verborgene zijn - ons ten allen kante bijstaan met woord en daad, zonder daarom bestuurder te zijn van maatschappelijke werken". In zijn vroegere medestanders ziet hij alleen nog "hen, die, standvastig en stelselmatig, den priester hatelijk zoeken te maken bij de mindere mensen". De "nederig beampte" heeft het over de "atmosfeer van liefde" waarin hij op het algemeen secretariaat werkt⁽⁵⁷⁾.

De oorlog breekt wellicht de opgaande lijn. In 1916 vinden we Amand Simoens in dienst bij pater jezuit Nuyens. In diens opdracht, en met de goedkeuring van Pierre Verhaegen, maakt hij een Nederlandse vertaling van *Allemagne acculée*. Medio 1916 wordt hij aan-

gehouden voor de verspreiding van die anti-Duitse pamfletten. Pierre Verhaegen vertelt dat Simoens geen moment aarzelde om Nuyens en Verhaegen aan de bezetter over te dragen. Andermaal duikt hij dus op als 'le traître Simoens'. Tijdens het proces voor le Conseil de guerre op 13 september 1916, schuift Simoens elke verantwoordelijkheid van zich af. Hij bekent de vertaler te zijn, doch *"suite à la demande du père Nuyens"*. Zonder *"la contrainte morale que le Père Nuyens a fait peser sur lui en le menaçant, lui, père de famille indigent, de lui enlever sa place"*, zou Simoens nooit iets ondernemen *"qui blessait manifestement ses sentiments germanophiles"*⁽⁵⁸⁾. De behoeftige huisvader zoekt wellicht koortsachtig een nieuwe baan. In 1917 duikt hij op in de plannen van Evarist Stocké om een Vlaams-katholiek dagblad te stichten. De Morgenbode zou dienen *"om het katholieke deel vande bevolking heel geleidelijk voor de aktivistische gedachte te winnen"*⁽⁵⁹⁾. Twee vaste journalisten zouden volstaan. Amand Simoens is één van hen. Het wordt evenwel niets. Waarom laat Simoens hier een 'mooi contract' voor drie jaar liggen? Aan Willem De Vreese verklaart hij eind mei 1917 dat men bij De Morgenbode dingen *"verlangde die hij met zijn overtuiging niet kon overeenbrengen"*. Een vreemde verklaring voor iemand die al enkele maanden voordien 'noodgedwongen' handelde tegen zijn 'sentiments germanophiles'. Op 26 april 1917 heeft hij een gesprek met De Vreese, en maakt een *"uitnemenden indruk"* op hem. De *"flinke jonge man [...]"* die *"zéér goed Duitsch kent, Engelsch leest en Latijn leest"* kan vanaf 1 mei 1917 tijdelijk aan de slag in de Gentse Universiteitsbibliotheek 'tegen 125fr. minimum'. Hij moet er vooral de catalogus vervolledigen. Simoens blijft evenwel openstaan voor andere aanbiedingen. Door het besluit van gouverneur-generaal van

Bissing tot administratieve scheiding, in de lente van 1917, verdwijnen nogal wat ambtenaren uit de ministeries. Amand Simoens behoort tot diegenen die de open plaatsen invullen. Begin juli 1917 trekt hij naar Brussel waar hij een betrekking heeft gekregen *"in het ministerie tegen 4000 fr."*⁽⁶⁰⁾ Voor zijn verhuis van Gent naar Brussel kan hij zelfs geld lenen bij de Raad van Vlaanderen⁽⁶¹⁾. Het loopt gesmeerd voor Simoens. Naast de werkzaamheden op het ministerie blijft hij wellicht ook schrijven. Op 23 september 1917 neemt Vlaams Leven enkele Sonnetten van hem op: *"Moest nu de dood mij halen onverwacht: Hij vond mijn hoofd vol plannen, die daar rijpen"*⁽⁶²⁾.

Het einde van de oorlog past wellicht niet in de plannen van Simoens. Uit zijn dichtbundels blijkt dat de ambitieuze, behoeftige familievader na de oorlog uitwijkt naar Nederland. In zijn eerste bundel neemt hij een gedicht op *Terug uit ballingschap*, dat in mei 1926 zou geschreven zijn. Simoens uit er zijn vreugde *"het land van Jantje Kaas"* te kunnen verlaten, *"wie er ooit woonde weet wat dit betekent"*⁽⁶³⁾. Hoe raakt een ex-activist terug aan de bak in Vlaanderen? Moeizaam. Simoens blijft schrijven. In *De Gids* en *Dietsche Warande* en Belfort worden tussen 1928 en 1930 enkele van zijn gedichten opgenomen⁽⁶⁴⁾, en in 1931 verschijnt bij Maria Pauwels in Antwerpen zijn eerste dichtbundel, *Voetzoekers*. Hoogstaande poëzie is het geenszins. In 1936 is Simoens nog steeds bezig met de verkoop ervan. Vanuit zijn verblijfadres in Oscar De Gruyterstraat te Gent schrijft hij in 1936 een aantal brieven aan een 'Zeer geachte heer professor' die hij 'innig erkentelijk' is. Voor alles wenst Simoens dat er een einde komt aan wat hij 'die bestaansonzekerheid van me' noemt. Enkele exemplaren van *Voetzoekers* verkopen betekent 'weer eenige dagen uit de voeten' kunnen. Op 30 november 1936 geeft

hij aan dat professor Baur "onverwijd de noodige voetstappen ging doen om te proberen me ergens binnen te loodsen"⁽⁶⁵⁾. Of de pedagoog-filoloog Baur er voor iets tussen zit is niet duidelijk, maar enkele maanden later vindt Simoens een baantje: van 1937 tot 1940 is hij werkzaam als 'publiciteitsredacteur' van de Gentse KNS⁽⁶⁶⁾. Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog eindigen Simoens' werkzaamheden als publiciteitsredacteur. Hij kan wel als secretaris aan de slag bij de Federatie der Vlaamse Kunstenaars die in Brussel wordt opgericht. Wellicht heeft Simoens dit te danken aan zijn vroegere patroon-collega Richard De Cneudt die voorzitter van die Federatie is⁽⁶⁷⁾. Smaakt het Simoens zoet dat hij tijdens de bezetting opnieuw een aantal stukjes kan schrijven in de onder Duitse censuur geplaatste *Vooruit*? Op 6 juni 1941 pleegt hij een 'typisch' stukje over Friedrich Nietzsche: "Niemand heeft ooit met zooveel doortastendheid [sic] en met zoveel gloed de blatende gevoelsverweekelijking, waar het Westersche demokratisisme onvermijdelijk op uit moest lopen, aan de kaak gesteld, als juist Friedrich Nietzsche dit heeft gedaan. En Nietzsches verdienste is hierom des te groter"⁽⁶⁸⁾. In februari 1942 geeft Simoens te Gent een tweede dichtbundel uit, *Van den drempel naar de Kim*, die "niet bestemd [is] voor de handel". Alle exemplaren krijgen een nummer. Nummer 1 krijgt van Amand Simoens op 1 maart 1942 een handgeschreven opdracht: "In diepe vereering aangeboden aan den grooten Vlaming, Cyriel Verschaeve"⁽⁶⁹⁾. Indien Verschaeve het exemplaar al in handen kreeg dan was hij alvast niet onder de indruk, want nummer 1 bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek en werd door mij eind februari 1997 opengesneden.

De naoorlogse geschiedenis van Amand Simoens is een blinde kaart. Rond z'n negenestigste zal hij wellicht met belangstelling

Pater Scholls *Geschiedenis van de Arbeidersbeweging in West-Vlaanderen* gelezen hebben. Over Simoens' *Mijn Afscheid van de socialistische partij* schrijft Scholl: "De brochure werd over het gehele Vlaamsche land verspreid en verwekte natuurlijk hevige reacties in beide kampen". In een voetnoot voegt Scholl er diplomatisch aan toe "met A. Simoens hebben de katholieken ook niet die resultaten geoogst, die zij ervan verwacht hadden"⁽⁷⁰⁾. Tien jaar later, op 9 januari 1963, zal hij wellicht een overzichtsartikel gelezen hebben van de politieke loopbaan van August Debusse die op negentigjarige leeftijd overleed in zijn geboortestad Menen. Twee maanden later, op 9 maart 1963, sterft de negenenzeventigjarige Amand Simoens te Mortsel.

Dissidentie en 'malcontentie'

Als motto voor *Voetzoekers* kiest Simoens voor een uitspraak van Klabund: "Mehr kann ich dir nicht geben, Als was ich war ... und ich war ich". Dat zal wel. Maar wat steekt er in Simoens' ich? Hem zomaar duiden als 'socialistisch dissident' is al te simpel. Het eerste deel van deze kwalificatie is al vrij vlug irrelevant. In de tweede editie van zijn werk *Een Terugblik* van 1930 verwijst Oscar Roelandts, beter bekend als Avanti, naar Simoens' werkje over Pater Rutten, maar dan wel zonder enige vermelding van de auteurs socialistische verleden⁽⁷¹⁾.

In zijn eerste pamfletten tegen het socialisme probeert Simoens zich nadrukkelijk te profileren als een 'dissident'. Hij kiest hiervoor onophoudelijk het gezelschap van de bekende Pol De Witte die in 1896 met slaande deuren afscheid neemt van de Gentse sociaal-democratie, waarvan hij één van de pioniers was. Simoens' pamfletten bulken van breed-

voerige citaten uit de Wittes dissidente geschriften. Als socialisten van het arrondissement Kortrijk hierop wijzen, dan maakt Simoens hiervan een 'argumentum ad hominem': *"een bewijs te meer [zijn] dat de Gentsche 'Vooruit'-socialisten geen zier beter zijn dan de 'Volksrecht'-socialisten van het arrondissement Kortrijk en overal elders"*⁽⁷²⁾.

In het chronologische verloop van De Wittes en Simoens' opstappen zit een gemeenschappelijk aspect dat een beter zicht kan bieden op het fenomeen 'dissidentie'. De Wittes breuk dateert van kort na de verkiezing van Anseele tot kamerlid in 1894. Deze van Simoens dateert van kort na de verkiezing van Debunne tot kamerlid in 1906. Zowel De Witte als Simoens zien hierdoor de weg naar de politieke eersterangsrol in hun arrondissement voor lange tijd afgesloten. Simoens die als gevolg van zijn anti-militaristische artikels voor de rechtbank moet verschijnen heeft kans om via een veroordeling aan een politiek renderende 'martelaarscarrière' te beginnen. Het loopt anders af, vooral omdat in het arrondissement Kortrijk alles geconcentreerd wordt op de verkiezingen van Debunne. De deur staat open voor frustratie die leidt naar rancune en van daaruit naar 'dissidentie'. De casus Simoens kan alleen maar de instemming vergroten met Guy Vanschoenbeek als hij wijst op de grote rol van a-politieke motieven achter de nobele formuleringen tegen Vooruit. In de Gentse De Witte-dissidentie ziet Vanschoenbeek veel-
 eer een "malcontentie" dan een ideologische breuk. Wat hij in dat verband zegt is direct toepasbaar op de dissidentie in Kortrijk-Menen: "Men is ontevreden met hetgeen men materieel (slechts) bereikt heeft in de beweging (het is opvallend hoeveel dissidenten werkten in Vooruits instellingen), een verdere 'carrière' in de nomenclatura van de piramide van Vooruit wordt

afgeremd door de alomtegenwoordigheid van Anseele..."⁽⁷³⁾. De namen Vooruit en Anseele moeten alleen vervangen worden door Volksrecht en Debunne. Zowel De Witte als Simoens beschikten over troeven om "een succesvol politiek figuur te worden, was het niet als politiek mandataris, dan wel als politiek journalist"⁽⁷⁴⁾. Maar daar zat nu wellicht het centrale probleem: zij droomden wellicht van een politiek mandaat. Het parallelisme tussen wat zich in Gent en Kortrijk-Menen afspeelde zette zich tenslotte ook door in de gevolgen die de aanvallen hebben voor de positie van zowel Anseele als Debunne: hun *"autoriteit in de beweging kon nu de toetssteen van de kritiek doorstaan, en kon enkel versterkt uit deze aanvallen te voorschijn komen"*⁽⁷⁵⁾. Dit is hopeloos frustrerend voor de aanvaller - in ons geval Simoens - en versterkt bij hem nog de rancune die als 'dissidentie' verkleed wordt.

De verwantschap 'in de dissidentie' tussen De Witte en Simoens moet evenwel tot deze punten beperkt blijven. De Witte is een man van allure uit de Eerste Internationale die nog vóór Anseele opdook in de socialistische beweging. Simoens duikt op na en in het spoor van Debunne. De Witte raakt in zijn verdere leven enigszins bevrijd van de scherpe kantten van zijn frustratie en rancune. Er zijn aanwijzingen dat Simoens zijn hele leven lang één brok frustratie, rancune en, als compensatie, arrogantie blijft. Zijn gedicht *Revanche* van 1937 is veelzeggend⁽⁷⁶⁾:

*"Als 't lukt zal ik er velen overleven
 die thans tot hoge ambten zijn verheven
 Hun daden hebben weniger om 't lijf
 dan meiden uit het havenbedrijf
 Het volk met vage voorstellingen lijmen
 vergt minder overleg dan zinvol rijmen
 Besmoezeld bovendien is hun blazoen
 al zitten ze nog zoo dik in de poen*

*De plaats van hun graf zal geen mensch bevroeden
als nog op 't mijne dwaze twisten woeden".*

"Dwaze twisten"? Waarover dan wel? Alleen
in zijn eigen dromen en verwachtingen heeft
Simoens ooit als 'dissident' bestaan.

- (1) P. VAN DER VELDE, *Aspecten van de historische biografie*, Kampen, 1992, p.9.
- (2) R. DEVELESHOUWER, *Henri Rolin (1891-1973), Une voix singulière, une voix solitaire*, Bruxelles, 1994, p.7.
- (3) A. SIMOENS, *Na den Storm*, Ronse, 1913, p.16.
- (4) In 'Na den Storm' spreekt Simoens van Roubaix (p.22),
maar de enige aanduiding omtrent zijn werkzaamheden als schildersgast die niet van zijn hand is geeft aan dat hij in Tourcoing werkt. ('Vooruit', 26.04.1905).
- (5) Zie P. DE WITTE, *Alles is omgekeerd. Hoe de werklieden vroeger leefden 1848-1918*, Leuven, 1986, pp.275-276.
- (6) Zie H. DEFOORT, 'Mijnheer Slunse', *August Deunne (1872-1963)*, Gent, OLV, 1996. (verschijnt bij AMSAB-Hadewijch)
- (7) *Het Volksrecht*, 08.06.1902.
- (8) *Het Volksrecht*, 19.06.1904.
- (9) *De Kazerne*, september 1904.
- (10) *Vooruit*, 27.04.1905.
- (11) De Zaaiër (rubriek in *De Waarheid*), III(1905), p.96. Uit de verslaggeving blijkt dat Simoens al twee keer een veroordeling opliep "voor geen erge feiten weliswaar". Wellicht betreft het tweemaal smaad aan de 'gendarmen'.
- (12) *Vooruit* onderstreept hierbij het belang van "historie-schrijvers" die ons dergelijke "schoone, edele daden" bekend maken. (26.04.1905 - 28.04.1905).
- (13) *Vooruit*, 27.04.1905.
- (14) AMSAB, Fonds Kortrijk, doos 94, stuk 2, Verslagboek arrondissementeel comiteit, zitting 14.01.1906. (Voorts AMSAB 3/94.2)
- (15) AMSAB 3/94.2, zitting 03.04.1906.
- (16) *Het Volksrecht*, 27.05.1906.
- (17) Zie H. DEFOORT, 'Mijnheer Slunse' [...], pp.139-149 en F.J. VERDOODT, *De zaak-Daens, een priester tussen Kerk en Christen-Demokratie*, Leuven, 1993, pp.205-208.
- (18) AMSAB 3/94.2., zittingen 11.09.1906 en 02.11.1906.
- (19) Het woordje "triste" stond er maar werd doorgehaald. (AMSAB 3/94.2, zitting 12.08.1907).
- (20) A. SIMOENS, *Na den Storm* [...], 1913, p.147.

- (21) AMSAB 3/94.2., zitting 12.08.1907.
- (22) Ansele voor de Landelijke Raad van de BWP. In: *Vooruit*, 06.09.1907, geciteerd bij G. VAN GOETHEM en J. DE LAENDER, *De grote staking bij Beernaerts Wetteren*, Dendermonde, 1986, p.47)
- (23) AMSAB, Fonds Gent-Eeklo, 106/1B, Verslagboek Midden-Comiteit Gent, zitting 26.06.1907. (Voorts AMSAB 32/106.1B)
- (24) Zie G. VANSCHOENBEEK, *De wortels van de sociaal-demokratie in Vlaanderen, doctorale verhandeling*, UGent, 1992, p.721.
- (25) G. VAN GOETHEM en J. DE LAENDER, *De grote staking* [...], pp.51-52.
- (26) AMSAB 32/106.1B, zitting 18.09.1907.
- (27) *Het Kortrijksche Volk*, 28.02.1909.
- (28) Uit een standaardbrief die op 25 mei 1906 in 'het arr. Kortrijk op ruime schaal werd verspreid door de katholieke partij. (In: Stadsbib. Kortrijk. Fonds J. de Bethune, bundel 57 A).
- (29) A. SIMOENS, *Mijn afscheid* [...], 1909-1910, p.135.
- (30) 'Een schandalig complot' (In: StadsBibliotheek Kortrijk, Fonds J. de Bethune, Bundel 57 B).
- (31) A. SIMOENS, *Mijn afscheid* [...], 1909-1910, p.81.
- (32) id., p.383. Wat er met Degryse gebeurt is onduidelijk. Hij verdwijnt uit Menen. Waarheen? Enkel bij Amand Simoens vinden we informatie: Degryse "sukkelde en kraselde met zijn gezin nog een heelen tijd van 't eene naar 't andere, tot hij eindelijk een onderkomen vond te Roubaix". (A. SIMOENS, *Na den* [...], 1913, p.146).
- (33) A. SIMOENS, *Een Verlosser. Modern Toneelspel in drie bedrijven (zonder vrouwenrollen)*, Kortrijk: Simoens, 1910, 56p. De afwezigheid van vrouwenrollen is wellicht te wijten aan de opdrachtgever.
- (34) id., p.44.
- (35) *Het Kortrijksche Volk*, 02.01.1910.
- (36) A. SIMOENS, *Maskers aft of de ware historie der werkstaking van Wetteren*, Kortrijk: Simoens, 1909, 20p.
- (37) Zie R. DEBRUYNE, *De werkstaking bij den weef-fabrikant Beernaerts te Wetteren*, Gent: Het Volk, 1907, 32p.
- (38) A. SIMOENS, *Trots Alles!*, Hasselt: Simoens, 1910, pp.32-60.
- (39) AMSAB, Nationale bestuursorganen van de BWP, zitting 10.03.1909.
- (40) AMSAB 3/94.2., zitting 15.03.1909.
- (41) *Het Volksrecht*, 14.03.1909.
- (42) Zie AMSAB 3/94.2, Zittingen 15.03.1909, 16.04.1909, 11.05.1909, 08.06.1909, 22.06.1909, 27.09.1909, 13.11.1909, 24.12.1909, 05.01.1910, 17.01.1910 en AMSAB 32/106.1B, zittingen 03.03.1909, 20.10.1909, 28.10.1909, 16.02.1910, 21.03.1910, 20.04.1910.
- (43) Respectievelijk uit *Aan het West-Vlaamsche volk*

- (SBK, JB 3690) en *De Verlossing* (SBK, JB 3417).
- (44) AMSAB 3/94.2, zitting 05.01.1910.
- (45) A. SIMOENS, *Trots Alles!*, 1910, p.17.
- (46) *Het Volksrecht*, 27.03.1910.
- (47) SBK, Fonds J. de Bethune, losse stukken, bundel 57 B.
- (48) Citaat uit 'Een ellendig kiesmanoeuvr der socialisten' (SBK, JB-fonds, losse stukken bundel 57B) Debunne eiste 10.000 frank schadevergoeding, 25 publicaties van het vonnis in de pers aan 600 frank het stuk en 6 maanden lijfswang bij niet betaling. Niet alleen blijft de lijfswang achterwege maar het vonnis bepaalt een schadevergoeding van 100 frank en 3 inlassingen van 50 frank.
- (49) AMSAB 3/94.2, zitting 01.03.1910.
- (50) Voor een totaalbeeld van de kiescampagne in het arrondissement Kortrijk, zie H. DEFOORT, *Meneer Slunse [...]*, 1996, pp.162-196.
- (51) A. SIMOENS en J. BONENFANT, *De Bende van Cartouche*, 1910, pp.5, 31 en 32. Voor Joseph Bonenfant (1868-1926), zie J.-P. DUCASTELLE, Bonenfant Joseph. In: *Dictionnaire biographique des militants du mouvement ouvrier en Belgique*, Tome 1, pp.169-170.
- (52) Kopie van dit pamflet in W. MASIN, *De opkomst van het socialisme in Limburg 1885-1914*, Diest, 1975, p.91. In maart 1907 gaf een toen nog socialistische Amand Simoens dit ook al aan: "Hoe meer paap en liberaal ons belagen, hoe meer wij de sympathie der werkende klasse winnen". (Simoens in *Vooruit*, 11.03.1907).
- (53) A. SIMOENS, *Wat een leider lijden kan!*, Brussel: Belgische Boekhandel Maatschappij, 1911, pp.3 en 35. Er treden in het stuk ook twee vrouwen op, maar Simoens brengt ook "een bijvoegsel met de nodige aanduidingen en tekstveranderingen om ook zonder vrouwenrollen gespeeld te worden" (Flaptekst).
- (54) Prospectus in SBK, JB 2778.
- (55) A. SIMOENS, *Na de [...]*, 1913, pp.21-25. Simoens herinnert zich vooral een toespraak van Guesde op het kerkhof van Roubaix. De "moderne fabrieken" werden er geschilderd als "slachthuizen, waar de werklieden ongenadig vermoord worden ten profijte van enkelen". Het is opvallend dat Simoens zijn 'socialistische roeping' in 1898 plaatst. Op dat ogenblik is hij een veertienjarige schoolverlater. Alle bronnen wijzen op een lidmaatschap vanaf 1901. Ook Simoens' eigen discours wijst in die richting. Zo bijvoorbeeld liep het feuilleton over de gebroeders Degraeve van 07.04.1901 tot 11.07.1901 in *Vooruit*. (Met dank aan Bart De Nil)
- (56) Recensies in *Hooger Leven* (25.10.1913) en *Dietsche Warande en Belfort* (1913, pp.385-388).
- (57) A. SIMOENS, *Pater Rutten en zijn Werk*, Ronse: Goebel, 1914, pp.10, 16, 31. Het werkje verschijnt ook onmiddellijk in Franse vertaling, *Le Père Rutten et son Oeuvre*.
- (58) P. VERHAEGEN, *Souvenirs d'un forçat de la guerre*, Gent, 1919, pp.15-16 en 25.
- (59) D. VANACKER, *Het Aktivistisch avontuur*, Gent, 1991, pp.195-201. Voor Evarist Stocke (1872-1944), zie Hendrik D. Mommaerts, Stocke, Evarist. In: EVB, Tielt, 1975, p.1488.
- (60) Alle citaten uit U.B.G., Willem De Vreese, 'Overzicht van mijn werkzaamheid als opperbibliothecaris der Gentsche Hoogeschool' (Hs. 4000), deel 8 (1917), 26.04, 28.04, 29.04, 30.04, 04.05, 05.05, 10.05, 31.05, 09.06, 13.06, 30.06, 02.07. Wellicht gaat Simoens werken op het 'Vlaams ministerie van Onderwijs' waar zijn latere kennis en lotgenoot Richard De Cneudt werkzaam is. Na de oorlog is De Cneudt tot 1937 "een vereenzaamd dichter". (W. BLOCKMANS, Cneudt, Richard De. In: EVB, Tielt, 1973, p.305).
- (61) D. VANACKER, *Het Aktivistisch [...]*, p.383.
- (62) A. SIMOENS, *Vraagteken*. (AMVC, Knipsels A. Simoens).
- (63) In: A. SIMOENS, *Voetzoekers*, Antwerpen, 1931.
- (64) AMVC, Knipsels en Documenten Amand Simoens.
- (65) UBG, Brieven van Verschillende Herkomst 2, Hs.2872 (94) tot (97).
- (66) P. THOMAS (red.), *Kortrijk en de moderne Nederlandse letterkunde*, Tielt, 1988, p.277.
- (67) Op het AMVC zijn 23 brieven van Simoens bewaard, waaronder 8 (tussen 1920 en 1953) aan Richard De Cneudt.
- (68) *Vooruit*, 06.06.1941.
- (69) A. SIMOENS, *Van den drempel naar de kim*, Gent, 1942.
- (70) S.H. SCHOLL, *De Geschiedenis van de Arbeidersbeweging in West-Vlaanderen (1875-1914)*, Brussel, 1953, p.82.
- (71) AVANTI, *Een Terugblik*, Tweede Deel, *Van de stichting der Belgische Werklieden-Partij tot aan de Oorlog 1886-1914*, Gent, 1930, pp.413 e.v.
- (72) A. SIMOENS, *Mijn afscheid [...]*, 1909-1910, p.103.
- (73) G. VANSCHOENBEEK, *De wortels [...]*, 1992, p.677.
- (74) id., *Novecento in Gent*, Gent, 1995, p.185.
- (75) id., *De wortels [...]*, 1992, p.844.
- (76) Opgenomen in *Van den drempel naar de Kim*, Gent, 1942.

De piepjonge Bert Van Hoorick als lid van de Socialistische Anti-Oorlogsliga

BRONNEN

Archief Bert Van Hoorick

*Rik Hemmerijckx, departement
Archief AMSAB*

Bert Van Hoorick (°1915) is één van de leidende figuren geweest van de communistische partij, die in 1957 de overgang gemaakt heeft naar de sociaal-democratie. Hij groeit op in het arbeidersmilieu van Aalst waar socialisme en flamingantisch daensisme zeer sterk leven. Zijn vader, die kort voor de wapenstilstand van 1918 sneuvelde, heeft hij nooit gekend. Begeesterd door het flamingantisch romantisme richt hij tijdens zijn studiejaren op het Atheneum te Aalst de 'Tweinkerels' op, een afdeling van het vrijzinnig georiënteerde Algemeen Vlaams Studentenverbond (AVS). In 1933 sluit hij aan bij de BWP en weldra wordt hij één van de leidende figuren binnen de Socialistische Anti-Oorlogsliga (SAOL) te Aalst. Zijn jeugdig radicalisme getrouw stelt hij zich op als een aanhanger van de links revolutionaire stroming rond P.H. Spaak. In 1934 begint hij zijn studies aan de Rijksuniversiteit van Gent maar door zijn politiek engagement komt daarvan niet veel in huis. Wegens de uitgave van een anti-militaristisch pamflet wordt hij in 1935 voor het gerecht gedaagd en vrijgesproken. Met de toetreding van P.H. Spaak tot de regering en de ontbinding van de SAOL verliest Van Hoorick zijn laatste binding met de sociaal-democratie en eind 1935 treedt hij toe tot de KPb. Door zijn agitatie

en arrestatie tijdens de algemene staking van 1936 vestigt hij zijn naam als leidende figuur van de Aalsterse KP. In die jaren is hij nauw betrokken bij de anti-fascistische actie en begeeft hij zich zelfs naar Spanje om de hulp aan het republikeinse kamp te organiseren.

De definitieve doorbraak van Van Hoorick naar de top van de partij komt er tijdens de bezettingsperiode. Tijdens de meidagen van 1940 wordt hij krijgsgevangen genomen, maar na zijn terugkeer in januari 1941 neemt hij de leiding op zich van de clandestiene KP in Vlaanderen. Vanaf 1942 werkt hij mee aan de uitbouw van het Onafhankelijkheidsfront. Op 11 februari 1943 wordt hij gearresteerd en na een verblijf in het concentratiekamp van Breendonck doorgestuurd naar Buchenwald.

Bij zijn terugkeer in mei 1945 neemt hij opnieuw de leiding van de KP in Vlaanderen. Hij wordt hoofdredacteur van het partijblad *De Rode Vaan* en in 1946 volgt zijn verkiezing tot volksvertegenwoordiger en gemeenteraadslid. In het parlement laat hij zich onder meer kennen door zijn stellingname tegen een eenzijdige bestraffing van de collaboratie. Hij neemt ook de verdediging van de textielarbeiders op zich. Na de voor de KPb rampzalige verkiezingen van 1949 richt Van Hoorick zich noodgedwongen op zijn mandaat als gemeenteraadslid. De interne spanningen die door de verdere marginalisering van de partij steeds hoger oplopen leiden na het congres van Vilvoorde tot zijn verwijdering uit de KP-leiding. Hij distantieert zich meer en meer van de partij: de Hongaarse opstand van 1956 betekent voor hem de definitieve breuk met de KP en hij maakt de overstap naar de sociaal-democratie.

军民联防 铁壁铜墙

IRON BASTION—JOINT DEFENCE BY THE ARMY AND THE PEOPLE

UNE MURAILLE INDESTRUCTIBLE—DEFENSE CONJOINTE
PAR L'ARMÉE POPULAIRE DE LIBÉRATION ET LE PEUPLE

FEST WIE EIN STÄHLERNES BOLLWERK STEHT DIE VEREINIGTE
VERTEIDIGUNGSGRUPPE VON ARMEE UND VOLK

Designed by AIB. The Art Institute of Beijing. 1948.

Affiche uit de AIB-collectie : sociaal realisme in dienst van het Chinese socialisme

Door de interne verdeeldheid binnen de Aalsterse BSP kan Van Hoorick onmiddellijk de leiding van de plaatselijke partij overnemen. In 1958 wordt hij opnieuw verkozen tot volksvertegenwoordiger en een jaar later wordt hij schepen van onderwijs en cultuur. Eén van zijn vele verwezenlijkingen is ongetwijfeld de bouw van het cultureel centrum in Aalst. Bij de voor de BSP succesvolle gemeenteraadsverkiezingen van 1970 moet de burgemeestersjerp normaal gezien toekomen aan Van Hoorick, maar een woordbreuk van de Aalsterse CVP beslist er anders over. In het parlement stelt hij zich op als een pleitbezorger van de culturele autonomie en een verdere federalisering van de staatsstructuren. Hij heeft in belangrijke mate het Vlaamse profiel van de toen nog unitaire BSP bepaald en onder meer een belangrijke rol gespeeld op het Vlaamse socialistische congres van Klemsterke. Hij is tevens secretaris van de Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap. Nadat hij in 1976 zijn mandaat van volksvertegenwoordiger heeft opengesteld neemt hij in 1979 definitief afscheid van de actieve politiek. Hij publiceert zijn memoires in 1982(1).

Het nogal bewogen politieke leven van Van Hoorick is niet zonder gevolgen gebleven voor de bewaring van zijn archief. Van vóór 1957 is er in feite niets of zeer weinig bewaard: noch over de SAOL, noch over de KPB, noch over het verzet zal men er veel gegevens in terugvinden. Na 1957 is de documentatie ruimer, maar zij blijft fragmentair. Naast de verkiezingsdossiers bevat het archief vooral gegevens over de gemeentepolitiek, over de communautaire problematiek, de cultuur, enz. Het politieke leven van Van Hoorick kan niettemin goed gedocumenteerd worden. Vanuit zijn ruime belangstelling voor de ge-

schiedenis van de arbeidersbeweging heeft hij zich ook ingezet voor de vrijwaring van het historische erfgoed van de beweging. Zo heeft hij een belangrijke collectie van het blad *Recht en Vrijheid* bewaard, alsook de vlaggen van de textielbond *Hand aan Hand*, een aantal losse stukken over de vroege socialistische beweging in Aalst en een omvangrijke fotoverzameling.

(1) B. VAN HOORICK. *In tegenstroom. Herinneringen 1919-1956*, Gent, 1982, 291p.

De affichecollectie van de Anti-Imperialistische Bond

*Rik Hemmerijckx, departement
Archief AMSAB*

De Anti-Imperialistische Bond is een door de marxistisch-leninistische partij PVDA (AMADA) opgerichte organisatie die zich specifiek richt op de internationale solidariteit, meer bepaald met de onderdrukte volkeren uit de derde wereld. De organisatie richt reizen en vormingscursussen in en lag mede aan de basis van een aantal opgemerkte acties, gaande van scherpe kritische campagnes tegen de caritatieve opstelling van 11.11.11 begin jaren '70 tot betogingen tegen de militaire interventie in Irak in 1991.

Recentelijk heeft het AMSAB een mooie afficheverzameling van de AIB gekregen. Ze omvat meer dan 100 stuks en belicht diverse aspecten van de AIB-werking. Naast de AIB-affiches zijn er ook vele affiches van verzetsbewegingen uit Eritrea, Koerdistan, Peru, Afghanistan, Turkije enz., alsook van een aantal socialistische landen (Cuba, Albanië, China enz.)

Archief van Edmond Friche en la Centrale des Cuirs et Peaux du Borinage

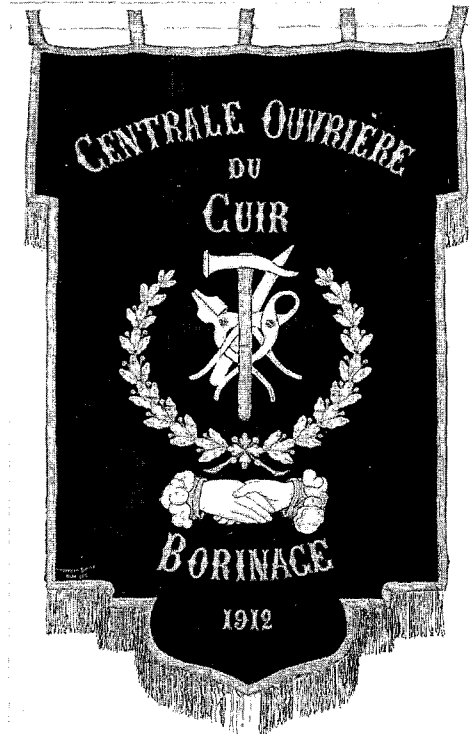
Rik Hemmerijckx, département

Archief AMSAB

Vertaling uit het Nederlands: Ludwine Soubry, département Beeld en Geluid AMSAB

Edmond Friche (Genly, 12 octobre 1900 - Lodelinsart, 5 novembre 1982) a grandi dans une famille socialiste du Borinage. Son père, Camille Friche, était un des fondateurs du syndicat des métallurgistes borains. Il quitta l'école à dix ans pour commencer son apprentissage chez un cordonnier. Pendant la guerre de 1914-1918, il fut obligé d'aller travailler dans les mines. Dès la fin des hostilités, il retrouva son métier. Comme militant syndical il subit à plusieurs reprises la répression patronale. Au début des années trente, alors qu'il était employé chez Charlemagne-Quenon à Frameries, il fut licencié. Réduit au chômage, il devint en 1934 deuxième employé de la Centrale régionale des Cuirs et Peaux du Borinage. Fasciné par l'étude, il suivit les cours du soir de l'Ecole Ouvrière Supérieure. En 1939, lorsque Oscar Demoustier prit sa retraite, Friche le remplaça comme secrétaire permanent de la régionale.

Pendant la guerre de 1940-1944, il refusa d'adhérer à l'UTMI et fut actif dans la résistance syndicale et dans le Front de l'Indépendance. Dès octobre 1944, il reprit ses fonctions syndicales et reconstitua la section boraine des cuirs et peaux. Confronté avec l'existence d'un Syndicat Unique des Ouvriers du Cuir il fut décidé de rétablir l'unité syndicale en 1945. En 1952, la Cen-

trale des Cuirs et Peaux fusionnait avec la Centrale Générale. En tant que secrétaire syndical il a mené plusieurs conflits sociaux dans l'industrie de chaussure du Borinage. Surtout la grève de 1963 eut un énorme écho. En même temps il était actif sur le plan politique comme conseiller provincial. Secrétaire de la fanfare socialiste, fondateur du club de basketball Cuirs et Peaux, et animateur du cercle local d'Education Ouvrière, il joue un rôle important dans la vie sociale de La Bouverie. Il était toujours très proche du peuple. Il prit sa retraite comme secrétaire syndical en octobre 1965.

Les papiers d'Edmond Friche constituent un mélange de papiers personnels, de papiers de famille (notamment de son père Camille) et d'archives de la Centrale des Cuirs et Peaux

du Borinage (avec plusieurs livres des procès-verbaux de l'entre-deux-guerres et les rapports des activités du secrétaire syndical O. Demoustier des années 1925-1926). De plus, cette collection contient un document assez unique dans son genre: le livre des procès-verbaux du Conseil des Prud'hommes de Pâturages de 1857. C'est en fait grâce au réflexe de conservation d'Edmond Friche et grâce aux soins de son fils, Frenz, que toutes ces archives remarquables, ainsi que le drapeau de la Centrale des Cuirs et Peaux du Borinage de 1912 ont été sauvés et sont déposés à l'AMSAB.

Archief van Wereldscholen CVA-afdeling Leuven

*Rik Hemmerijckx, departement Archief
AMSAB*

Wereldscholen is gegroeid uit de protest-beweging van mei '68 en probeerde door vorming een bewustwordingsproces en een mentaliteitsverandering op gang te brengen bij de bevolking. De beweging werd opgericht in 1970 door een aantal gelijkgestemde groepen: Alfa-Turnhout, Werkcentrum-Lier en de Limburgse groepen van Gemeenschap en Ontwikkeling. Het zwaartepunt van de Wereldscholen lag in Limburg, maar er bestonden ook kernen in Leuven, Antwerpen, Aalst en Gent. De beweging trok vooral jongeren aan met een christelijke achtergrond en de geëngageerde priester Jef Ulburghs wierp zich van in het begin op als bezieler van het hele project.

Het Centrum voor Vorming en Actie (CVA) was de jongerenorganisatie van Wereld-

scholen. Hoewel Wereldscholen geen echt omlinjnde maatschappijvisie had sprak men zich toch uit voor een basissocialisme. Deze keuze werd bevestigd na het evaluatiecongres van 1976 waar radicaal voor basiswerk geopteerd werd: buurtwerk, actiegroepen, wetswinkels, coöperatieven, buurtgezondheidscentra enz. Binnen de vrij spontaneïstisch werkende Wereldscholen bestond er evenwel geen eensgezindheid over de richting die de beweging uit moest. Er waren tegenstellingen tussen de basiswerkers en de vrijgestelden en sommigen voelden de nood om hun engagement een politieke vertaling te geven. De Wereldscholen desintegreerden eind jaren '70 en het merendeel van de groep keerde terug naar de christelijke arbeidersbeweging of maakte de overstap naar de groene beweging of extreem-links. Ulburghs zelf zette via Doorbraak de stap naar de Europese politiek⁽¹⁾.

Het archief van de Leuvense afdeling van Wereldscholen-CVA bevond zich in de lokalen van Elcker-Ik-Leuven.

Het bevat zowel de verslagen van de plaatselijke afdeling (1976-1979) als van de nationale animatieploeg (1977-1979). Voorts zijn er een aantal dossiers bewaard over de derde-wereldproblematiek (Unctad), het onderwijs, de scholierenbeweging, het feminisme en gastarbeid.

(1) J. ULBURGHS, *Leven tussen twee vuren*, Leuven, 1985, 194p.

Jozef Chalmet bij een bezoek aan een ouderlingentehuis ter gelegenheid van 25 jaar burgemeesterschap van Zelzate

Archief Jozef Chalmet

Piet Creve, departement Archief AMSAB

Tussen de bekende namen uit de socialistische geschiedenis en de veelal anonieme basismilitanten ligt het middenveld van hen die "professioneel geëngageerd" waren binnen één of meestal meerdere geledingen van de socialistische beweging. Hun belang ontleen zij vooral aan de lokale of regionale rol die ze speelden. Uit die wat grijze groep springen toch een aantal figuren in het oog. Zij krijgen kleur door de specifieke omstandigheden waarin ze actief waren of door heel eigen, soms weinig evidente interesses.

Zo een kleurrijk figuur is Jozef Chalmet, de stamvader van de socialistische beweging in Zelzate en omgeving⁽¹⁾. Na de Eerste Wereldoorlog bouwde hij op zeer korte tijd een succesrijke syndicale werking uit. Deze vormde de basis voor een politieke doorbraak en een netwerk van socialistische organisaties. Als volksvertegenwoordiger sinds 1925 en burgemeester sinds 1933, bleef hij tot zijn dood in 1962 de dominante figuur in de socialistische wereld van Zelzate

en de dorpen errond.

Niet alleen slaagde Chalmet erin het socialisme leven in te blazen in een omgeving die een weinig geschikte voedingsbodem leek; hij had ook een aantal uitgesproken belangstellingspunten. Zo getuigde hij vooral voor de Tweede Wereldoorlog van een pacifistische instelling. Voorts was hij één van de zeldzame socialistische pleitbezorgers van de landbouwbevolking en hun specifieke problemen. Hij speelde ook een leidende rol in de religieus-socialistische beweging⁽²⁾.

Helaas is van deze fascinerende figuur - voorlopig - weinig archiefmateriaal gekend. Wat nu voor consultatie beschikbaar is, biedt slechts een fragmentair beeld van Chalmet als politicus en als mens. Het gaat vooral om stukken uit de familiale sfeer en om propaganda voor de gemeenteraadsverkiezingen.

(1) P. CREVE, De uitbouw van de socialistische beweging in het Belgische gedeelte van de Vier Ambachten tot 1940, in: *Over den Vier Ambachten: 750 jaar Keure, 500 jaar Graaf Jansdijk*, pp.477-480.

(2) P. LOOTENS, *Het religieus socialisme in België (1918-1940). Socialisme en godsdienst tussen de twee wereldoorlogen - een status questionis*, Gent, Rijksuniversiteit, 1977.

KRONIEK

The State of Labour and Working Class History in Europe

Verslag van een colloquium van het IISG, 17 en 18 februari 1997

*Vertaling oorspronkelijke tekst van J. Kocka: Ludwine Soubry,
departement Beeld en Geluid AMSAB*

Samenvatting: Paule Verbruggen, departement Archief AMSAB⁽¹⁾

Ongeveer een jaar na de boeiende colloquia over de recente ontwikkelingen en de perspectieven van de Europese sociale geschiedenis, georganiseerd door het Centrum voor Hedendaagse Sociale Geschiedenis van de VUB (Brussel, 29 maart 1996) en door het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) (Leeuwenhorst, 9-11 mei 1996), had op 17 en 18 februari 1997 in Rotterdam en Amsterdam, opnieuw op initiatief van het IISG, een conferentie plaats rond een deelaspect van de sociale geschiedenis, met name de geschiedenis van de arbeidersbeweging en de arbeidersklasse. Een interessante formule bij deze conferentie was dat na het referaat van één van de sprekers, telkens commentaar werd gegeven door een andere gastspreker, kwestie van de discussie iets meer in banen te leiden (een formule die nog efficiënter zou zijn, indien alle deelnemers vooraf de papers toegestuurd kregen).

Als algemene inleiding bracht prof. dr. J. Kocka (Freie Universität Berlin), een Duitse autoriteit op het vlak van de geschiedenis van de arbeidersbeweging, een status questionis over de nieuwe tendenzen in de geschiedschrijving van de arbeidersbeweging, vanuit een Duits perspectief.

De volgende referaten belichtten elk een specifiek aspect van de arbeidersgeschiedschrijving, namelijk gender (hier bestaat geen Nederlands equivalent voor) (dr. Eileen Yeo, University of Sussex, Brighton); klasse (prof. dr. Mike Savage, University of Manchester); religie (dr. Patrick Pasture, Katholieke Universiteit Leuven) en etniciteit (prof. dr. John Belchem, University of Liverpool). Tot slot van het colloquium was er een discussie over de voorstellen rond Labnet, een Europees netwerk van 'labour' historians.

Het volledige colloquium weergeven in Brood & Rozen leek ons van het goede teveel. Daarom opteerden we ervoor enkel het referaat van prof. J. Kocka uitgebreid te bespreken omdat het een algemene stand van zaken geeft. Nu is het wel zo dat sommige tendenzen niet altijd herkenbaar zijn voor België, maar het geeft toch een duidelijk zicht op wat er in de (West-Europese) historiografie van de arbeidersbeweging leeft. Daarnaast leek het ons ook relevant wat meer uitleg te geven bij het opzet van Labnet, dat een zeer nuttig werkinstrument zou kunnen worden.

**Jürgen Kocka: Nieuwe tendenzen
in de geschiedschrijving van de
arbeidersbeweging**

Drie stemmen

Kocka begint zijn referaat met een analyse van drie recente publicaties over 'Labour History'.

Een eerste publicatie waarnaar hij verwijst is de bijlage van het *International Review of Social History* van eind 1993 met de titel *The End of Labour History?* waarin uitgever Marcel van der Linden opmerkt dat de geschiedenis van de arbeidersbeweging in het defensief zit; hij schrijft dit toe aan de wereldwijde neergang van het socialisme enerzijds en aan de afbrokelende status van de arbeid in onze huidige maatschappij anderzijds, en hoopt dat de bijdragen in het speciale nummer van de *International Review* nieuwe perspectieven voor de geschiedenis van de arbeidersbeweging openen. Kocka geeft daarop een opsomming van de verschillende bijdragen en gaat in op hun belang voor de 'labour history'.

Zo is het artikel over de verspreide geografische ligging van arbeidsmarkten in het industriële Amerika interessant omdat het de ruimtelijke dimensie van de arbeidersbeweging belicht. Een volgende bijdrage over de *German Industrial Workers and the Politics of Everyday Life* wil aantonen dat meer belang moet gehecht worden aan subjectieve ervaringen. Een andere bijdrage benadert de geschiedenis van symbolen als sociale geschiedenis. Voorts zijn er nog bijdragen over *Class Formation and the Labor Movement*, over *Race and the Working Class Past in the United States*, over *Gender and Labour History* en tenslotte een bijdrage van Marcel van der Linden zelf over *Connecting Household History and Labour History*.

Een volgende publicatie die Kocka aanhaalt verscheen in 1993 onder de titel *Rethinking Labor History: Essays on Discourse and Class Analysis*. De uitgever, R. Berlanstein, stelt hierin dat de 'nieuwe arbeidersgeschiedenis' van de late jaren '60 en '70 en de vroege jaren '80, kapte met de overbeklemtoning van de industriearbeider, en de ambachtsman meer centraal stelde. Er werd met andere woorden meer aandacht besteed aan de pre-industriële levensomstandigheden en mentaliteiten. In die periode speelden sociologische concepten zoals 'klassevorming' en 'sociaal protest', maar ook 'rituelen' of 'overgangsrituelen' een dominante rol. Toonaangevende vertegenwoordigers van die stroming waren E.P. Thompson, Eric Hobsbawm en Charles Tilly, en ook - de minder bekende - Natalie Davis en de vroege Joan Scott wiens werk *The Glassworkers of Carmaux* (1974) toen alom geprezen werd.

In de late jaren '80 en '90 aldus nog steeds Berlanstein, was die 'nieuwe arbeidersgeschiedenis' echter een weliswaar gerespecteerde maar een beetje een muffe 'oude arbeidersgeschiedenis' geworden. Met de crisis van het socialisme werd ook de arbeidersgeschiedenis in vraag gesteld. Het model van klassevorming verloor aan geloofwaardigheid, niet alleen in de geschiedschrijving van de arbeidersbeweging, maar ook bijvoorbeeld in de geschiedschrijving van de Franse Revolutie. De primauteit van de economie maakte plaats voor het geloof in de autonomie van de cultuur. Daarnaast werd ook de gerichtheid op menselijke ervaringen, zo eigen aan de Thompson-traditie en aan de alledaagse geschiedenis, meer en meer in vraag gesteld, en vervangen door een grotere nadruk op het discours, op de taal als een systeem van tekens en betekenissen. Die nieuwe linguïstische tendens in het onderzoek is schat-

plichtig aan grote namen als Derrida en Foucault. Kocka stelt dat de adepten van die stroming echter beperkt in aantal zijn en zeker hun onverbiddelijke critici hebben.

Als laatste publicatie vermeldt Kocka een themanummer van het tijdschrift *International Labor and Working-Class History* met de titel *What Next for Labor and Working-Class History?* Daarin wordt de aanzet gegeven tot een controversieel debat. Zo opent Ira Katznelson, een historisch georiënteerde socioloog en uitgever van de veelgelezen collectie *Working Class Formation. Nineteenth-Century patterns in Western Europe and the United States*, de discussie met de stelling dat de arbeidersgeschiedenis niet echt in een crisis verkeert. Integendeel, ze is nooit meer gedifferentieerd geweest dan vandaag. Wel is ze haar elan, haar dynamiek verloren. En dit om twee redenen, namelijk de opkomst van de nieuwe sociale bewegingen - met focus op het milieu, de vrouwenrechten, de burgerrechten... - die de klasseanalyse in vraag stellen en zich meer concentreren op het linguïstische; en ten tweede, de neergang van het democratische socialisme en van het dictatoriale communisme en de daaruitvolgende invraagstelling van de vooruitgangsgedachte die de geschiedenis van de arbeidersbeweging toch lange tijd geïnspireerd heeft.

Katznelson trekt hier echter niet de conclusie van de linguïsten die zich toespitsen op de taal, het discours, de pure betekenis, los van de context. Integendeel, hij dringt erop aan het terrein van de politiek en van de politieke ideeën opnieuw ernstig te nemen en de arbeidersbeweging te bestuderen tegen de achtergrond van overheidsinstellingen, partijpolitieke systemen, de welvaartsstaat en politieke theorieën. In hetzelfde nummer roept David Brody, een andere éminence grise

van de Amerikaanse arbeidersgeschiedenis, op tot een terugkeer naar de industriële relaties en het arbeidsproces om de huidige crisis in de geschiedschrijving van de arbeidersbeweging en in de arbeidersbeweging zelf te overstijgen. Crisis die volgens hem te wijten is aan het 'culturalisme' van vele historici en aan de neo-liberale politiek van Amerika vandaag.

Tot besluit van de drie aangehaalde voorbeelden, die volgens hem zeker niet atypisch zijn, stelt Kocka een aantal gemeenschappelijke kenmerken vast in het programmatische debat rond de geschiedschrijving van de arbeidersbeweging. Met name het besef van verandering in de paradigmata, een gevoel van crisis en een versnipperd zoeken naar oplossingen. Dit voor wat betreft de theoretische discussie.

Praktische tendenzen

Een ruw overzicht van wat momenteel effectief geproduceerd wordt aan artikels over de arbeidersbeweging, vertoont echter eerder een beeld van continuïteit, zo vervolgt Kocka. Om dit te staven deed hij een steekproef voor de laatste vijftig jaar in vijf toonaangevende historische tijdschriften waarbij hij geen grote veranderingen vaststelde wat het aantal artikels betreft. Voor het inhoudelijke aspect ziet hij evenmin dramatische verschuivingen, afgaande op de artikels die in het laatste decennium zijn verschenen in twee internationale tijdschriften, namelijk de *International Review of Social History*, gepubliceerd in Amsterdam, en de *International Labor and Working-Class History*, gepubliceerd in New York (beide in het AMSAB raadpleegbaar). Wel zijn er twee trendveranderingen merkbaar; vanaf 1980 tot midden 1990 zijn er meer wetenschappelijke artikels over de alledaagse

en culturele geschiedenis en in het Amerikaanse tijdschrift is het aantal gendergerichte artikels lichtjes toegenomen.

Uit zijn analyse besluit hij dat de theoretische discussie ver vooruitloopt op de actuele productie. Hoe dan ook, het beeld van de historiografie van de arbeidersbeweging is zeer complex en moeilijk te herleiden tot één gemeenschappelijke factor.

Nieuwe accenten

Vanuit deze conclusie gaat Kocka dieper in op een aantal problemen en ontwikkelingen. Een eerste vaststelling is dat de meest actuele uitdaging waarmee de traditionele geschiedschrijving van de arbeidersbeweging wordt geconfronteerd, de gendergeschiedenis is. Alhoewel zij soms nogal absurde, zelfs monopoliserende claims doet gelden, stellen de - meestal vrouwelijke - vertegenwoordigers ervan de traditionele, klassegerichte historische benadering voor vruchtbare uitdagingen, al is het maar omdat zij de aandacht trekken op die aspecten van het proces van klassevorming, die niet verbonden zijn met betaalde arbeid (hoe bepaalt men de klassesituatie van personen, onder wie veel vrouwen, die geen vaste betaalde baan hebben?) Bovendien belicht de gendergeschiedenis lang verwaarloosde dimensies in het onderzoek, zoals de rol van familierelaties, van vriendschappen en buurtschappen, van het doorgeven van het 'cultureel kapitaal'. Tenslotte helpt de gendergeschiedenis ons bij een meer kritische en realistische benadering van de (mannelijke) arbeidersbeweging. Hoewel zich volgens Kocka nog duidelijke problemen stellen bij de pogingen om 'class history' te verbinden met 'gender history', belooft de research op dit vlak interessante resultaten.

Een tweede uitdaging is de linguïstische wending in de historiografie van de arbeidersbeweging. Niemand zal het betreuren dat haar radicale varianten tot hiertoe in Duitsland (evenals in de andere West-Europese landen, nvdr), weinig indruk hebben gemaakt. Want tenslotte vragen de radicale voorstanders van deze benadering de reconstructie van de geschiedenis te beperken tot de studie van linguïstische fenomenen. Toch benadrukt Kocka dat de taal, de retoriek en het discours van de arbeidersbewegingen lonende studieobjecten zijn. We zouden er verkeerdt aan doen taal en concepten enkel als afgeleide uitingen van ervaringen te beschouwen. Integendeel, het is goed dat linguïstisch geïnspireerde historici er ons op wijzen dat linguïstische formuleringen en concepten zelf ervaringen vormen, dat ze het socialisatieproces ondersteunen en de machtsstructuren rechtvaardigen, kortom een eigen autonomie hebben. De studie van de taal van de arbeidersbeweging is een nog onvoldoende verkend onderzoeksterrein. De linguïstische benadering kan zeker bijdragen tot een beter begrip van hoe arbeiders hun realiteit interpreterden, van wat ze als arbeiders gemeen hadden, wat hen samenhiield als beweging en wat hen onderscheidde van de andere groepen in de maatschappij. Het blijft niettemin noodzakelijk, benadrukt Kocka, dat onderzoekers de dialectische relatie tussen de linguïstische en de niet-linguïstische dimensies van de historische realiteit voor ogen blijven houden.

Een derde element in het debat waarop Kocka dieper ingaat is het belang van de politiek. In 1980 verscheen in het Britse tijdschrift *Social History* een artikel met de titel *Why Does Social History Ignore Politics?* Volgens Kocka was dit een eerste oproep om het politieke

en institutionele aspect opnieuw te integreren in de sociale geschiedschrijving en dus ook in de geschiedschrijving van de arbeidersbeweging.

Duitse historici hebben het politieke aspect nooit zozeer gemarginaliseerd als hun Amerikaanse en Britse confraters; natuurlijk hebben zich in Duitsland ook varianten van de sociale geschiedschrijving ontwikkeld die het politieke in de zin van geïnstitutionaliseerde politieke activiteiten verwaarloosd hebben. Het blijft hoe dan ook belangrijk te benadrukken dat politieke ambities, activiteiten en instellingen altijd moeten bestudeerd worden in relatie tot het economische, het sociale en het culturele, en dus niet als een geïsoleerd en absoluut fenomeen, zoals sommige historici nu bepleiten. En toch, relativeert hij, moeten we misschien meer bereid zijn de

politiek een grotere impact en autonomie toe te kennen. In het geval van de geschiedenis van de vroege arbeidersbeweging betekent dit dat het proces van klassevorming meer moet geïnterpreteerd worden als een proces dat de militanten bewust voor ogen hadden, gepromoot met en beïnvloed door politieke middelen, waardoor onze aandacht gevestigd wordt op de doeleinden, op de taal en de retoriek, op de organisaties en de lokale partijafdelingen, op de klassevorming als een project en niet enkel als een proces. De arbeidersbeweging bloeide immers niet als een bloem op de vruchtbare grond van economische, sociale en culturele factoren. Zij was altijd ook een bewuste constructie, aldus Kocka.

De geschiedenis van de arbeidersbeweging na 1989-1990

De politieke en intellectuele context van de geschiedschrijving van de arbeidersbeweging is de laatste vijftien jaar onmiskenbaar veranderd, vervolgt Kocka. Het moderniseringsoptimisme van de jaren '60 en '70' is verdwenen. In de plaats van de radicale sociale kritiek kwam het postmodernistische scepticisme⁽²⁾. De traditionele socialistische en sociaal-democratische hervormingsstrategieën lijken te falen bij het oplossen van actuele crisissen zoals de ecologische crisis, de massale werkloosheid, het herrijzen van het nationalisme en van oorlog in Europa, de schuldenlast van de regeringen en het probleem van de globalisatie.

Na het verdwijnen van de communistische dictaturen in het Oosten en door de wegebende fascinatie van het democratische socialisme in het Westen, zijn sommige historici van de arbeidersbeweging een beetje hun oriëntatie kwijt. Het politieke engagement voor het socialisme, voor anti-kapitalistische hervormingen of zelfs voor de revolutie, dat hen dikwijls bezielde, is duidelijk afgenomen. Spijtig misschien, zegt Kocka, maar terzelfdertijd kan dit nieuwe kansen bieden. De geschiedschrijving heeft zich uit haar politieke houdgreep bevrijd en oude, onproductieve discussies tussen West- en Oost-Europese historici over Marx versus Lasalle, over 'hervorming' versus 'revolutie', over het zogenaamde 'verraad' van de reformistische leiders enz... zijn tot het verleden gaan behoren. Er is nu de kans om nieuwe vragen te stellen die men vóór 1989-1990 moeilijk durfde te stellen. Kocka suggereert er drie.

Een eerste wetenschappelijk probleem dat opnieuw ter sprake zou moeten komen in de nieuwe, post 1989-constellatie, is de relatie

tussen de sociaal-democratie en het communisme. Onderzoekers moeten proberen op basis van ervarings-, mentaliteits- en politieke geschiedenis, de opsplitsing van de socialistische arbeidersbeweging in een democratische en een dictatoriale strekking nader te bestuderen. Volgens Kocka vormt de geschiedschrijving van de arbeidersbeweging onder het communisme een serieus probleem, waarmee men zich nu pas kan inlaten, nu de dictatuur gevallen is. Kan of moet men de communistische partijen die tot 1989 aan de macht waren aanduiden als erfgenamen van de arbeidersbeweging zoals ze van zichzelf beweren? Heeft de dictatuur van de Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED) in Oost-Duitsland de geschiedenis van de Duitse arbeidersbeweging niet vernietigd? In elk geval, besluit hij, zo lijkt het toch vandaag, nu duidelijk is hoe weinig er nog over is van een echte arbeidersbeweging in de vroegere 'worker and peasant state'.

Een tweede discussiepunt is het volgende: vroeger werd dikwijls gevraagd waarom de arbeidersbeweging niet radicaler was gedurende specifieke fases van haar geschiedenis. Vandaag echter vraagt men zich dikwijls af hoe de arbeidersbeweging zo radicaal en progressief kon worden in specifieke fases van haar geschiedenis; een verandering van perspectief die vruchtbaar kan zijn.

Een derde punt waarop Kocka dieper ingaat betreft de zogenaamde 'civil society'. Met die term bedoelt hij een maatschappij die streeft naar het samenleven met en de samenwerking tussen vrije burgers, met gelijke leef- en participatiemogelijkheden, zonder overheidsbetutteling of repressie, zonder geweld en in een geest van ontvoogding. Een project dat wortelt in de Verlichtingsgedachte van de

achttiende eeuw; dat in de laatste twee eeuwen grondige wijzigingen heeft ondergaan onder invloed van de democratisering en van het socialisme, en dat moet blijven veranderen om de huidige uitdagingen te overleven. Volgens Kocka is het mogelijk de geschiedenis van de arbeidersbewegingen te bestuderen tegen de achtergrond van de nog niet beëindigde geschiedenis van die 'civil society'. In het Duits staat het woord 'Bürger' zowel voor 'bourgeois' als voor citizen (in de betekenis van citoyen, dit geldt trouwens ook voor het Nederlandse 'burger', nvdr). Die semantische ambiguïteit duidt op het nauwe verband tussen de geschiedenis van de 'bourgeoisie' en de geschiedenis van de 'civil society' sinds de achttiende eeuw. Een verband dat met de tijd veranderde en schommelde tussen affiniteit en spanning. Door de arbeidersbeweging te bestuderen in de context van de 'civil society', kan men ook de geschiedenis van de arbeidersklasse en die van de burgerij aan elkaar relateren. Zo werden de sterkte van de arbeidersbewegingen van de twintigste eeuw en het overhellen naar de sociaal-democratische of de communistische strekking in de verschillende landen, onder meer bepaald door de mate van verburgerlijking van de maatschappij, door de aard en het overwicht van de 'bourgeoiscultuur' en door de mate waarin de 'civil society' zich reeds had geconsolideerd.

Onzekerheden

Het is overduidelijk, besluit Kocka, dat de geschiedenis van de arbeidersklasse en de arbeidersbeweging sterk beïnvloed wordt door de tijdsgeest. En de tijden blijven veranderen. Minder dan een decennium na de val van het communisme, lijkt ook het zegevierende kapitalisme op serieuze moeilijkheden af te stevenen. De belangrijkste instelling die

ontwikkeld werd om het kapitalistische systeem onder controle te houden en te stabiliseren, namelijk de welvaartsstaat, staat onder zware druk. Er is massale werkloosheid en de globalisatie brengt de nationale afspraken rond regulering en herverdeling in het gedrang. Het is nog niet duidelijk hoe die ontwikkelingen de historiografie van de arbeidersbeweging zullen beïnvloeden.

Misschien moeten we proberen het economische aspect terug in te voeren. Door de nadruk op het culturele en het antropologische in het laatste decennium heeft dit aspect namelijk de prominente plaats verloren die het ooit had in de sociale geschiedenis. Misschien zal de geschiedenis van de arbeid opnieuw aan belang winnen. In de brede, comparatieve zin dan, waarbij wordt onderzocht hoe de verschillende samenlevingen de arbeid verdeelden, hoe zij arbeid creëerden, en hoe zij de relatie tussen arbeid en niet-arbeid vastlegden. Misschien is de tijd rijp voor brede en krachtige internationale vergelijkingen, met inbegrip van de niet-Europese delen van de wereld. Misschien maakt de crisis van het kapitalisme de anti-kapitalistische visies van het verleden weer boeiend. De lectuur van Marx was het laatste decennium niet onmiddellijk de grootste intellectuele stimulans. Misschien, zo eindigt Kocka zijn referaat, ligt daar iets dat herontdekt kan worden...

(1) De volledige versie van het referaat van J. Kocka verschijnt in het volgende nummer van de *International Review of Social History*.

(2) Postmodernisme: cultuurstroming die de humanistische visie op een autonoom subject verwerpt en een principieel eclectisme huldigt, zich o.a. manifesterend in het negeren van het onderscheid tussen hoge en lage cultuuruitingen en het anarchistisch combineren van elementen uit velerlei stromingen, genres, stijlen, technieken en media.

Labnet - European network of labour historians

Geert Van Goethem, wetenschappelijk
medewerker AMSAB-CLM

Op 18 februari jongstleden werd in Amsterdam als besluit van de conferentie betreffende 'The State of Labour and Working Class history in Europe', Labnet opgericht dat de ambitie heeft om uit te groeien tot het Europese netwerk van de 'labour historians'. Als definitie van 'labour history' geldt: 'the history of the working classes, including, but not limited to their organisations.'

Labnet wil een netwerk van individuen zijn en heeft als belangrijkste doelstelling de uitwisseling van informatie en de promotie van de studie van de arbeidersgeschiedenis in Europa. De verwachting is dat in de toekomst het netwerk volledig elektronisch zal werken, maar zover zijn we nog niet. Intussen wordt een beperkte structuur uitgebouwd met naast een elektronische informatie- en discussielijst, een gedrukte newsletter, geregelde samenkomsten, een algemene vergadering en een uitvoerend bestuur.

De belangrijkste innovatie is natuurlijk de organisatie van het elektronische discussienet. Het is de bedoeling om via dit medium op een snelle en goedkope manier informatie uit te wisselen, nieuws over nieuwe publicaties te verspreiden en in het algemeen de ontwikkelingen in het vakgebied te volgen en te bespreken. Het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam treedt op als gastheer van het Labnet en heeft Lex Heerma van Voss als coördinator aangewezen.

Labnet is één van de concrete resultaten van het initiatief van het IISG tot organisatie van de European Social Science History Confe-

rences (ESSHC). Een eerste conferentie had vorig jaar plaats in Nederland en bracht ruim 200 wetenschappers van over de ganse wereld samen. Deze conferenties die in de toekomst om de twee jaar zullen worden georganiseerd zijn opgezet met het doel een brede discussie mogelijk te maken over alle aspecten van de sociale geschiedenis en de vinger aan de pols te houden van de meest actuele evoluties in het onderzoek. De conferenties bestaan uit een ganse reeks netwerken, waarvan 'labour' er één is.

Tijdens de discussies in dit 'labour'-netwerk op de ESSHC van 1996 werd een voorstel van Marcel van der Linden en Lex Heerma van Voss aanvaard om dit netwerk ook een eigen leven te laten leiden en eveneens om de twee jaar, tussen de bredere ESSHC-conferenties in, eigen 'labour history'-conferenties te gaan organiseren. Labnet moet dan de bekroning van deze structuur worden door een permanent en makkelijk toegankelijk contact te verzekeren tussen de verschillende conferenties in. Labnet maakt dus integraal deel uit van de EESHHC en zijn 'labour-history'-netwerk en kan deze structuur ook gebruiken om geregelde persoonlijke contacten tussen de participanten te organiseren.

De oprichtingsconferentie van Labnet verkoos een beperkt uitvoerend bestuur, bestaande uit Lex Heerma van Voss en Marcel van der Linden (IISG, Nederland), Lars Olsson (Lund University, Zweden), Simonetta Soldani (University of Firenze, Italië), Brigitte Struder (University of Bern, Zwitserland), Eileen Yeo (University of Sussex, Groot-Brittannië) en Geert Van Goethem (AMSAB, België).

Het lidmaatschap van Labnet is gratis en inschrijven kan via listserv@iisg.nl, met de mededeling SUBSCRIBE LABNET of door uw gegevens door te zenden aan: Labnet, IISG, Cruquiusweg 31, 1019 AT Amsterdam.

Congres over papierrestauratie georganiseerd door het Institute of Paperconservation (IPC)

Patricia Rau, restaurateur AMSAB

Het IPC is een Engelse organisatie die zich enkel bezighoudt met papierrestauratie. Het is het centrum waar alle ideeën en technieken van over de ganse wereld worden verzameld en uitgewisseld. Deze bevindingen worden gepubliceerd in zijn tijdschrift *The Paper Conservator*.

Het Congres wordt om de vier jaar georganiseerd telkens in Groot-Britannië, dit keer had het plaats in Londen van 6 tot 9 april. Een zeshonderdtal deelnemers kwamen er luisteren naar vijfendertig sprekers. De meeste sprekers hadden het over hun ervaring met, en hun oplossing voor een specifiek probleem bij het restauratiewerk.

Maar eerst een korte uitleg over het papier zelf.

Het eerste papier werd gemaakt in China in 105 vóór Christus, op basis van oude lompen en touwen. De formule was geheim, en enkel ten dienste van de keizer. In de zevende eeuw hebben Arabieren papierfabrikanten ontvoerd en verplicht aan het werk gesteld in Samarkand en Perzië. De formule werd aangepast door toevoeging van hennep en vlas, aldaar veel gebruikte materialen. De kennis werd via de Middellandse Zee in Europa doorgegeven, door de inval van de Moren in Spanje en door de kruisvaarders. De eerste Europese papiermolen werd gebouwd in Italië in 1276. Het aanvankelijk handgeschept en later machinaal vervaardigd lompenpapier zal bij ons blijven bestaan tot in de eerste helft van de negentiende eeuw.

Toen werd, wegens de grote vraag naar papier, gezocht naar een andere basis dan lompen, die niet eindeloos voorradig waren en hennep, waarvan het kweken verboden werd wegens zijn bedwelmende eigenschappen.

Hout was meer voorradig en leende zich tot industriële vervaardiging van papier. Jammer genoeg is papier op basis van hout van veel mindere kwaliteit dan lompenpapier. De vezels van houtpapier zijn korter, hebben minder hechting en zijn zuurhoudend waardoor het papier verkleurt (bruin), soepelheid verliest en breekt. Vandaar het probleem met archiefmateriaal van na 1850; dit papier is in zeer slechte, meestal hopeloze toestand. Een probleem waar het AMSAB mee kampt.

Papersplitting de oplossing voor het AMSAB-archief?

Het lijkt ongelooflijk maar het papier wordt letterlijk gesplitst. De voorzijde wordt gescheiden van de achterzijde. Er wordt een verstevigend en zuurvrij vel tussen gestoken en de drie delen worden terug gehecht. Deze methode kan het gemakkelijkst uitgevoerd worden op papier van slechte kwaliteit (korte vezel, verzwakt door zuur). Het voordeel is dat de restauratie bijna onzichtbaar is en dat het een ideale versteviging is voor documenten die aan beide zijden bedrukt zijn.

De behandeling gebeurt als volgt:

- Er wordt een drager bevestigd aan de voorkant en aan de achterkant van het origineel met lijm die sterker is dan de hechting van het papier zelf in een bepaalde vochtigheid.
- Met de dragers wordt het papier in twee delen uit elkaar gehaald
- Een tussenstuk wordt er tussenin gelijmd met lijm die sterker is dan deze tussen de dragers en het origineel
- Dit wordt samengeperst en na een tijd

kunnen de dragers van het geheel verwijderd worden.

Deze methode kan zowel manueel als machinaal toegepast worden. Met de machine ontwikkeld in Duitsland (na 30 jaar onderzoek) kan men tot 2.000 vellen per dag verstevigen; de prijs, is echter een andere zaak.

Een zoektocht naar archieven.

Het verhaal van een volgehouden inspanning

Rik De Coninck, departement Archief
AMSAB

Op 29 april had de persvoorstelling van het boek *Een zoektocht naar archieven. Van NISG naar AMSAB* plaats; ze was gekoppeld aan de presentatie van de gemicrofilmde socialistische archieven uit Moskou. Achtereenvolgens kwamen prof. Herman Balthazar, dr. Wouter Steenhaut, Charles Godart van het ministerie van Economische Zaken, prof. Mansur Muchamedjanov (directeur van het voormalig Bijzonder Archief), Patricia Grimsted en tenslotte Jacques Forest namens P&V aan het woord. Patricia Grimsted, die al zeven jaar naar buitenlandse archieven in Russische instellingen zoekt, wees erop dat geen enkel ander land dan België al zover staat in de beschrijving van verdwenen archieven. Prof. Muchamedjanov gaf uitleg over de diversiteit van de collecties en legde de nadruk op de bestanden in verband met krijgs- en andere gevangenen uit Duitsland en diens bondgenoten.

Wouter Steenhaut gaf een overzicht van de problemen waarmee hij geconfronteerd werd bij het zoeken naar archieven en gaf verbluf-

fende cijfers over de omvang van de grootste cultuurroof uit de geschiedenis: 10 tot 16 miljoen boeken, duizenden goederenwagens...

Na een jarenlange zoektocht naar de verdwenen gewaande archieven van het Nationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (NISG) hadden Wouter Steenhaut en Michel Vermote in 1992 de euforie gekend van de ontdekking van een deel van deze documenten. Bij die gelegenheid gaf het AMSAB een speciaal nummer van *AMSAB-Tijdingen* uit (de voorloper van *Brood & Rozen*).

In de loop van de laatste vijf jaar bleven deze twee historici met dezelfde hardnekkigheid voortzoeken naar andere documenten en moesten ze moeilijke onderhandelingen voeren over de reproductie. Van restitutie komt voorlopig niets in huis, maar voor de onderzoekers bestaat nu toch de mogelijkheid om al een flink deel van de Belgische archieven in de leeszaal van het AMSAB te consulteren.

Een stand van zaken drong zich op; daarom dit boek. In het buitenland is er een ware vloedgolf aan publicaties over de cultuurroof tijdens de Tweede Wereldoorlog⁽¹⁾. In België was daarover tot nu toe niet gepubliceerd. Voor de redactie kregen Steenhaut en Vermote de steun van Jacques Lust, specialist inzake de roof van kunstschaten, en van Evert Maréchal die de problemen in verband met restitutie op de voet volgt.

Het boek vangt aan met een historiek van het NISG, een gespecialiseerd archiefcentrum, dat onafhankelijk een wetenschappelijke opdracht moest vervullen. Het werd opgericht in 1937 onder impuls van Joseph Lemaire, de directeur-generaal van La Prévoyance Sociale. Aan het hoofd stond de

*Persconferentie
van 29 april 1997,
v.l.n.r.: Herman
Balthazar,
Wouter Steenbaut,
vertaler, Mansur
Muchamedjanov,
vertaler, Andrey
Doronin en
Patricia Grimsted*

Gentse professor Fernand Vercauteren, die in de loop van drie jaar een belangrijke verzameling uitbouwde: het omvangrijke archief van Louis Bertrand was een eerste aanwinst, aangevuld met archieven van militanten van de Eerste Internationale. De bibliotheek bevatte ongeveer 20.000 volumes. Pogingen om niet-socialistische archieven te verwerven leverden zelden resultaat op.

Bij de Duitse inval in 1940 werd de collectie niet in veiligheid gebracht; men koesterde de ijdele hoop dat de nazi's respect zouden hebben voor het wetenschappelijke karakter van het instituut. Tijdens de zomer van 1940 was het echter reeds duidelijk dat twee bezettende organisaties zochten naar archieven van vrijmetselaars, joden en marxisten. Enerzijds was er de Sicherheitsdienst (SD) en anderzijds de Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERR), genoemd naar de nazi-ideoloog Alfred Rosenberg die een ideologisch gevecht voerde tegen een vermeend 'joods-maçonniek bolchevistisch wereldcomplot'.

Deze twee organisaties betwistten elkaar het bezit van de NISG-collectie; uiteindelijk werden door de SD in het geheim minstens 25

koffers archiefmateriaal naar het Reichssicherheitshauptamt (RSHA) in Berlijn vervoerd. De ERR bracht nadien minstens 200 koffers bibliotheekmateriaal naar Amsterdam. Op het einde van de oorlog werd het grootste deel naar Duitsland, Oostenrijk en Polen vervoerd. Het deel dat in het RSHA zat kwam in Polen of Tsjecho-Slowakije terecht, waar het in handen viel van de Russische trofeeëncommissies.

Zoals alle andere bevrijde landen zocht ook de Belgische staat naar verdwenen goederen. Eind 1944 werd de Dienst Economische Recuperatie (DER) daartoe opgericht. Eerst werd er gezocht naar verdwenen economische goederen (treinen, schepen...) later naar culturele, en sporadisch naar verdwenen bibliotheken en archieven. Alleen het grootste deel van de bibliotheek van het NISG werd teruggevonden in de Britse sector en naar Brussel gebracht, de rest van de bibliotheek en de collectie archieven werden niet teruggevonden. Na 1946 werd ook door Joseph Lemaire niet voortgezocht naar archieven. Integendeel, de gebouwen van het NISG werd ingenomen door de pas opgerichte

vormingsinstelling Institut Emile Vanderfelde, en in 1967 werd het patrimonium van het NISG geschonken aan de ULB om de stichting van de VUB te steunen.

De Russische autoriteiten hadden ondertussen een ware cultuurroof gepleegd in de door hen bezette gebieden. Ze hadden daarbij veel belangstelling voor de door de nazi's geroofde archieven: vooral de militaire archieven en de archieven van socialistische en revolutionaire organisaties weerhielden hun aandacht. Toen er vanaf de jaren '70 door westerse historici vragen werden gesteld naar de verdwenen archieven, antwoordden de Russen dat die vernietigd waren en dat de Duitsers daarvoor verantwoordelijk waren.

De internationale zoektocht van het AMSAB leverde resultaat op na de val van de Berlijnse muur. In maart 1992 verklaarde de directeur van het Osoby-archief - het Bijzonder Archief, één van de meest geheime archiefinstellingen van de vroegere Sovjet-Unie - 224 dossiers van het NISG te bewaren. Ook andere Belgische archieven bleken zich daar te bevinden, in totaal 35 fondsen, samen 20.088 dossiers met tienduizenden documenten. Driekwart ervan komt van het ministerie van Landsverdediging, een aanzienlijk deel komt van joodse en vrijmetselaarsorganisaties. De socialistische archieven handelen over ongeveer 100 jaar sociale en politieke geschiedenis van België.

De Belgische archieven blijken verspreid te zijn over verschillende instellingen in Moskou. De aanvankelijke bereidwilligheid van de Russische overheid om deze archieven terug te geven werd al in 1993 teniet gedaan door het groeiend nationalisme, dat de geroofde cultuurgoederen als compensatie voor oorlogsschade aanziet. Voorlopig bleek alleen

reproductie via microfilm mogelijk. De eerste resultaten van deze operatie kunnen nu bekeken worden in de leeszaal van het AMSAB in Gent: microfilms van de archieven van het NISG, Louis Bertrand, Le Peuple, Arthur Wauters, L'Affranchissement... Er werden ook microfilms gemaakt van delen van interessante buitenlandse archieffondsen, zo bv. de dossiers van inlichtingsagent Bogomolez die gedetailleerde informatie bevatten over de activiteiten van communistische en trotskistische bewegingen in België in de jaren '30. Tot nu toe werden alleen al in het Osoby-archief 150.000 opnamen gemaakt. Ook met andere Russische instellingen werden dergelijke samenwerkingsakkoorden onderhandeld: in het vroegere Instituut voor Marxisme en Leninisme werden opnamen gemaakt van archieven van Eugène Hins, César De Paepe... in de Sociaal-Politieke Staatsbibliotheek werden periodieken gefotokopieerd.

De hoop dat de Belgische archieven ooit terugggegeven worden is minimaal: alleen het Grondwettelijk Hof zou nog een mogelijkheid bieden. De Doema en de Federatieraad hebben een ontwerp goedgekeurd dat teruggave haast onmogelijk maakt, veto's van Jeltsin worden weggestemd.

"Indien geen restitutie plaatsvindt rest ons de troost dat dankzij het AMSAB belangrijke delen ervan gemicrofilmd zijn en ter beschikking van het publiek staan" besluiten de auteurs.

- (1) We vermelden hier enkel de laatste twee studies:
H. FELICIANO, *The lost museum. The nazi conspiracy to steal the world's greatest works of art*, New York, 1997.
E. SIMPSON, *The spoils of war. World War II and its aftermath: the loss, reappearance and recovery of cultural property*, New York, 1997.

Archieven van een 'verwaarloosde groep'...

Omar Van Hoeylandt, departement
Bibliotheek AMSAB

In haar Beleidsbrief 1995: gelijke kansen in Vlaanderen⁽¹⁾ schrijft Vlaamse minister Anne Van Asbroeck: "Het denken over seksualiteit, relaties en leefvormen heeft de afgelopen decennia een revolutie doorgemaakt. De Belgische en Vlaamse overheden hebben dit ook in aanmerking genomen voor hun beleid. Maar homo's en lesbiennes zijn hierin een verwaarloosde groep." Maar onderstaande bijdrage had net zo goed de titel: Archieven van een verzwegen (of van een onzichtbare) groep kunnen dragen. Het is mij achteraf trouwens opgevallen hoeveel woorden en uitdrukkingen in deze tekst connotaties hebben met de term (on)zichtbaarheid. De tijd was dus rijp voor een publieke 'coming out' van het Fonds Suzan Daniel. En avant marche!

Op een persconferentie eind vorig jaar in het Antwerpse Hessenhuis, kwam het Fonds Suzan Daniel vzw, homo/lesbisch archief en documentatiecentrum, na een maandenlange voorbereiding, voor het eerst naar buiten. Tom Lanoye, net terug uit Berlijn en moderator van deze persconferentie verklaart zijn belangeloos engagement voor dit evenement vanuit een aantal ervaringen. In Berlijn had hij een heel bescheiden monument gezien voor homo's die door de nazi's werden weggevoerd, opgericht "op de plaats waar eind vorige eeuw een centrum was van allerlei homo-activiteiten... die ook iets te maken hadden met archivering en onderzoek". Waarschijnlijk doelde Lanoye op het Institut für Sexual-

wissenschaft van Magnus Hirschfeld die in 1897 in Berlijn het Wissenschaftlich Humanitäres Komitee oprichtte, de eerste homobelangenorganisatie ter wereld⁽²⁾.

Op 6 mei 1933 werd de meer dan honderd-duizend werken tellende collectie uit Hirschfelds instituut door de nazi's geplunderd en enkele dagen nadien vernietigd tijdens de beruchte boekenverbranding op de Opernplatz⁽³⁾.

"Voor een deel is dat allemaal teruggekomen als een flashback met de hele zaak 'Di Rupo'" vervolgt Lanoye en hekelt het geschrijf en gekijf van Manu Ruys, Mark Platel, Herman De Croo en consoorten die deze 'zaak' aangrepen om naar hartelust uiting te geven aan hun homofobe fantasieën ('zur Bekämpfung des Schmutzes').

Maar blijven we nog even in het Duitsland van de jaren '30. Vervolging en deportatie van joden en politieke tegenstanders van het naziregime komen in de geschiedschrijving uitvoerig aan bod. Ook in allerlei brochures en monografieën uitgegeven naar aanleiding van 50 jaar bevrijding van de nazi-concentratiekampen wordt deze barbarij, terecht, in herinnering gebracht. De zwijgzaamheid van historici en gelegenheidsschrijvers over het lot van homo's en het gebruik van homoseksualiteit als politiek wapen zowel door nazi's als hun tegenstanders is frappant. De lezing van het hoofdstuk 'Homoseksualiteit in nazi-Duitsland' in het boek van Pieter Koenders, *Tussen christelijk réveil en seksuele revolutie: bestrijding van zedeloosheid in Nederland, met nadruk op de repressie van homoseksualiteit*, is in dit verband, revelerend. Zowel in nazi-propaganda als in de sociaal-democratische en linkse pers werd regelmatig afgegeven op de 'perverse lusten' van homoseksuelen.

*Tom Lanoye en
Suzan Daniel op
de persconferentie
van het Fonds
Suzan Daniel*

Zo werd de Rijksdagbrand van 27 februari '33 door de nazi's aangegrepen om het spookbeeld van een internationale anti-Duitse samenzwering op te roepen. Duizenden linkse tegenstanders werden opgepakt. Maar van communistische zijde kwam terzelfdertijd een heuse anti-homoseksuele campagne op gang. Daarin werd gesteld dat de Nederlandse raden-communist, Marinus van der Lubbe, die de brand zou hebben aangestoken een lustknaap was van Ernst Röhm en door de SA-leider met dat doel werd gebruikt.

Om te bewijzen dat van der Lubbe een homo was werd door de communisten een hele constructie uitgewerkt om Nederlandse homoseksuele partijleden ervan te overtuigen om, in het belang van de Partij, een verklaring af te leggen dat van der Lubbe inderdaad een homoseksueel was, wat uiteindelijk ook lukte! Het protest achteraf tegen deze verdraaide verklaringen haalde weinig uit. Bij het grote publiek vestigde zich het idee dat er een vanzelfsprekende relatie bestond tussen homoseksualiteit en nationaal-socialisme⁽⁴⁾.

Klaus Mann, een van de weinigen die zich

tegen deze anti-homoseksuele hetze van links verzette schreef: "Man ist im Begriffe, aus 'dem' Homosexuellen den Sündenbock zu machen - 'den' Jude der Antifascisten." Mann stelde verontwaardigd vast dat iedere linkse krant stompzinige anale moppen publiceerde, terwijl tegelijkertijd de nazi's in Berlijn nachtelijke razzia's op homoseksuelen hielden om hen in werkkampen op te sluiten⁽⁵⁾.

Zo werd de liquidatie van Röhm en een deel van de SA-top door de SS op 30 juni 1934 tijdens de 'Nacht van de lange messen', door de nazi's gerechtvaardigd omdat hiermee naar hun zeggen een staatsgreep van een homoseksuele klik was verijdeld. In feite werden vooral vele tegenstanders van het regime 'opgeruimd'. Deze actie kon in het buitenland aanvankelijk op heel wat waardering rekenen. De instemming verdween echter toen men beseftte dat het geen homoseksuele maar een politieke afrekening betrof⁽⁶⁾.

Waarom dit stukje geschiedenis?

Omdat deze 'verwaarloosde en verzwezen aspecten' uit de geschiedschrijving, de nei-

ging vertonen een bepaalde perceptie en appreciatie van homoseksualiteit heden ten dage te genereren,... in het beste geval een soort 'braafheidspleidooi' gericht op een naadloze (dus onzichtbare) inpassing in een 'heteronormaliteit'.

Neem nu Hugo Ongena, 'boegbeeld' van Hand in Hand, de solidariteitsbeweging voor verdraagzaamheid, die het toch zo moeilijk heeft (had?) om bij persmededelingen en toespraken of op affiches, naast alle andere aangesloten groeperingen ook de homo's en lesbiennes te vermelden⁽⁷⁾.

Neem nu Hugo Schiltz die in een interview met *De Morgen* verklaarde geen problemen te hebben met een vertegenwoordiger van de Antwerpse homoseksuele gemeenschap op de eenheidslijst 'Antwerpen 94', omdat "... die man was wie hij was en hij daar geen geheim van maakte. Maar hij behoort ook niet tot het exhibitionistische, agressieve type..."⁽⁸⁾.

Neem nu Louis Tobback die opkomt voor rechten van homo's en lesbiennes, daarvoor zelfs wil vechten... "Maar als er morgen twee mensen van hetzelfde geslacht naar het Leuvense stadhuis komen om te trouwen, zal ik ze verzoeken op te hoepelen. Ik heb geen behoefte aan exhibities"⁽⁹⁾.

Neem nu Marc Van Peel die ook al niets moet weten van homohuwelijken: "... het institutionaliseren van homohuwelijken staat gelijk met het geven van een klap in het gezicht van mensen die zich onzeker voelen op ethisch vlak en zich voortdurend de vraag stellen of hun opvattingen dan verkeerd zijn..."⁽¹⁰⁾

Maar het kan ook brutaler, onbehouwen: Bijvoorbeeld Paul Belien, redactioneel medewerker van *Trends* (en echtgenoot van

Alexandra Colen) die in het katholiek-conservatieve opinieblad *Nucleus* schreef dat Keynes, grondlegger van de verzorgingsstaat, compleet fout zat: "Hij was homoseksueel... het gevaar met veel homoseksuelen is dat zij slechts een zeer beperkte toekomstvisie hebben. Mensen met kinderen zwoegen en werken in het leven doorgaans niet alleen voor zichzelf, maar ook voor hun kinderen..." Belien heeft het voorts nog over het 'mietjesmodel' van de sociale zekerheid, een soort homoseksuele moraal van de verzorgingsstaat (het ongebreidelde potverteren) dat ook reeds vele mensen met kinderen heeft aangetast⁽¹¹⁾.

Bijvoorbeeld James Watson (Nobelprijswinnaar Geneeskunde) die stelde dat, indien "... we er zouden in slagen het gen te isoleren dat verantwoordelijk is voor homoseksualiteit en een vrouw geen homoseksueel wenst te baren, dan is het haar goed recht abortus te plegen. Ouders hebben de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat ze zo gezond mogelijke kinderen ter wereld brengen."⁽¹²⁾

Bijvoorbeeld de optocht op 7 mei 1995 te Oslo ter herdenking van de nazislachtoffers: daar werden de deelnemende homo's en lesbiennes gevraagd zich uit de manifestatie terug te trekken omdat men hun deelname 'ongepast' vond⁽¹³⁾.

Enzovoort, enzovoort...

Deze appreciaties van homoseksualiteit getuigen stuk voor stuk van een soort schaamteloosheid, een (gemaskeerde) strijd tegen zedeloosheid 'als een historische constante die steeds andere vormen aanneemt'⁽¹⁴⁾. Tegen deze achtergrond zijn agitatie, actie en vragen van homo's en lesbiennes belangrijk omdat zij politici en opiniemakers dwingen hun

(angstvallig) zwijgen te verbreken. Want repressie van homoseksualiteit en emancipatie van homoseksuelen zijn twee kanten van eenzelfde medaille. In de brochure *Homo's en lesbiennes in Vlaanderen* uitgegeven door Vlaamse minister Anne Van Asbroeck⁽¹⁵⁾, wordt gesteld dat homoseksualiteit onzichtbaar is in onze maatschappij... De wetgeving met name, waarin het gezin onvervangbaar hoeksteen, kader en norm blijft van onze samenleving, een wetgeving die uitgaat van een heteroseksuele ordening, waarin homoseksualiteit een categorie is die als het ware niet bestaat (niet mag bestaan, want hoe valt het torpederen van het non-discriminatie voorstel Willems-Landuyt anders te verklaren?)

Heteronormaliteit staat bovendien 'coming out' in de weg. Uit angst voor mogelijke reacties en gevolgen blijven heel wat homo's, lesbiennes en biseksuelen 'in de kast' zitten. Zij vormen op die manier een minderheid die discriminatie wil voorkomen door bewust onzichtbaar te blijven⁽¹⁶⁾.

Het is dit gebrek aan zichtbaarheid waar minister Anne Van Asbroeck tijdens een persconferentie op 24 april 1997, naar verwees: *"Hoewel er de afgelopen twintig jaar door homo's en lesbiennes al een hele weg is afgelegd om zich zichtbaar te maken als burgers in onze maatschappij, is het opvallend hoe weinig gegevens beschikbaar zijn, hoe weinig inzicht er is over waar precies hun noden zich situeren... de Vlaamse overheid weet weinig af van homo's en lesbiennes..."*⁽¹⁷⁾.

Duidelijk is ze wel die minister, en ze vervolgt: *"Een van de zaken die het gebrek aan zichtbaarheid en erkenning in de hand werken en er tevens ook uit voortvloeit is het gebrek aan informatie... Doordat de homo- en lesbiennebeweging*

altijd net buiten de maatschappelijke marges gevallen is, is er in de archiefinstellingen zeer weinig bronnenmateriaal te vinden en is er hierover weinig wetenschappelijk onderzoek verricht. Kennis over homo/lesbische cultuur in het verleden en heden is nauwelijks aanwezig... Meer onderzoek is nodig om zowel een beleid te ondersteunen als om ons allen meer vertrouwd te maken met wat homoseksueel zijn nu precies betekent in onze samenleving. De rol die de homo- en lesbiennebeweging gespeeld heeft als emancipatorische beweging in onze sociale geschiedenis is nauwelijks gekend. Hiervoor is echter bronnenmateriaal nodig. Het Fonds Suzan Daniel wil hieraan werken... in samenwerking met gereputeerde archiefinstellingen... Een initiatief dat ik ten volle steun en waarvoor zij op mijn financiële steun kunnen rekenen."⁽¹⁸⁾

Zover zijn we dus: het Fonds Suzan Daniel, opgericht op 8 mei 1996, door drie mannen en drie vrouwen: bewust van het feit dat veel waardevol materiaal over historisch en cultureel erfgoed van homo's en lesbiennens onherroepelijk verloren is en bezorgd om het nog bestaande archief- en documentatiemateriaal dat erg verspreid is en doorgaans slecht bewaard in onaangepaste lokalen. Vanuit deze vaststelling wensen de initiatiefnemers dringend te redden wat nog te redden valt en er in ieder geval voor te zorgen dat het nog bestaande en het toekomstige materiaal vanaf nu wél bewaard blijft.

Het actieterrein van het Fonds werd verwoord in volgende doelstellingen:

Het opsporen, verzamelen en bewaren van allerlei documenten uit privé-archieven en archieven van organisaties die betrekking hebben op homoseksualiteit en lesbianisme. Het uitwerken van een systematische strategie met het oog op het bijbrengen van een

archiefbewustzijn bij de eigenlijke archiefvormers; individuele homo's en lesbiennes, de verantwoordelijken binnen de homo- en lesbiënebeweging en de homo/lesbische subcultuur. Met het oog daarop, organiseert het Fonds informatieavonden voor groepen en wordt een duidelijke aanwezigheidspolitiek gevoerd. Er zal bovendien een archieffolder uitgegeven worden met daarin een aantal concrete tips voor het beheren van archief- en documentatiemateriaal.

Tenslotte wil het Fonds een centrum worden voor al diegenen die zich interesseren in het onderzoek aangaande homoseksualiteit en lesbianisme en de vergaarde kennis ter beschikking stellen van een zo ruim mogelijk publiek ook via tentoonstellingen, het publiceren van documenten en studies en het inrichten van studie- en vormingscycli.

Van meet af aan werden een aantal duidelijke keuzes gemaakt. Zo moet de raad van beheer van het Fonds Suzan Daniel steeds uit een gelijk aantal vrouwen en mannen zijn samengesteld. Het Fonds is pluralistisch en heeft dus geen bindingen met politieke groeperingen of levensbeschouwelijke organisaties. Het Fonds, tenslotte, heeft geopteerd om geen homo/lesbisch categoriaal archief uit te bouwen, maar samen te werken met de zogenaamde Nieuwe Archieven. Deze keuze resulteerde in een samenwerkingsprotocol met het AMSAB, het KADOC en het Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis (AVG). Daarnaast kan het Fonds Suzan Daniel rekenen op de steun van het Liberaal Archief en het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-Nationalisme (ADVN).

Die samenwerking steunt op de overtuiging dat de geschiedenis van de homo- en lesbische beweging wezenlijk deel uitmaakt van

de Vlaamse sociale geschiedenis omdat zij door haar strijd tegen allerlei discriminaties op basis van seksuele geaardheid, haar plaats heeft tussen de andere emancipatorische en sociale bewegingen die ijveren voor rechtvaardige maatschappelijke verhoudingen⁽¹⁹⁾.

Momenteel zijn al een aantal belangrijke privé-archieven aan het Fonds geschonken en zijn de onderhandelingen met betrekking tot schenking of bewaargeving van bepaalde archieven van individuen en organisaties zo goed als rond. De bewaargeving van het omvangrijke archief van de Federatie Werkgroepen Homoseksualiteit (FWH) vormt een voorlopig hoogtepunt in de intense prospectiecampagne van het nog erg jonge Fonds Suzan Daniel.

En tenslotte: wie is nu eigenlijk Suzan Daniel? Suzan Daniel (pseudoniem voor Suzanne de Poes, °1918) leerde rond haar achttiende het homo/lesbische uitgangseven van haar geboortestad Brussel kennen. Begin jaren '50 kwam ze in contact met de Nederlandse homobeweging en het International Committee for Sexual Equality (ICSE). Onder de indruk van het succes van het ICSE-congres dat in 1953 plaatsvond in Amsterdam, richtte ze in december van datzelfde jaar het Centre Culturel Belge (CCB) / Cultuur Centrum België op, de basis van de Belgische homo- en lesbiënebeweging. Nauwelijks een jaar later, na een conflict met enkele mannelijke leden, trok zij zich uit deze organisatie terug en heeft sindsdien nooit nog iets te maken gehad met de homo- en lesbiënebeweging.

Tot voor kort. Tot de oprichting van het Fonds Suzan Daniel.

Op de persconferentie van 3 december 1996 in Antwerpen, besloot Suzan Daniel haar toespraak als volgt:

"Je suis certaine que ma 'succession tardive' est entre de bonnes mains! De tout coeur, je souhaite au Fonds Suzan Daniel, une réussite pleine et entière... et que, sans gloriole, on peut qualifier d'humanitaire⁽²⁰⁾."

- (1) A. VAN ASBROECK, *Beleidsbrief 1995: gelijke kansen in Vlaanderen*, Brussel: Kabinet van de Vlaamse minister van Brusselse Aangelegenheden en Gelijke Kansenbeleid, 1995.
- (2) P. KOENDERS, *Tussen christelijk réveil en seksuele revolutie: bestrijding van zedeloosheid in Nederland, met nadruk op de repressie van homoseksualiteit*, Amsterdam: IISG, 1996, p.328.
- (3) P. KOENDERS, *Tussen christelijk réveil [...]*, p.335.
- (4) P. KOENDERS, *Tussen christelijk réveil [...]*, p.339.
- (5) P. KOENDERS, *Tussen christelijk réveil [...]*, p.340.
- (6) P. KOENDERS, *Tussen christelijk réveil [...]*, p.337.
- (7) P. DE PROOST, *Zonder Handen*. In: *ZIZO magazine voor homo's, lesbiennes en bi's*, (1994) 4, p.6.
- (8) *De Morgen*, 9.9.1994.
- (9) L. TOBBACK, *Zwart op wit*, Antwerpen-Baarn: Houtekiet, 1995, p.93.
- (10) *De Morgen*, 15.6.1996.
- (11) *De Morgen*, 11.7.1995.
- (12) *Knack*, 26.2.1997.
- (13) In: *ZIZO magazine voor homo's, lesbiennes en bi's*, (1995), 11, p.6.
- (14) P. KOENDERS, *Tussen christelijk réveil [...]*, p.847.
- (15) I. JEUKENS, *Homo's en Lesbiennes in Vlaanderen*, Brussel: Vlaams ministerie van Gelijke Kansenbeleid, 1997.
- (16) I. JEUKENS, *Homo's [...]*, p.8.
- (17) A. VAN ASBROECK, *Homo's en Lesbiennes in Vlaanderen: persconferentie 24 april 1997*, Brussel: Kabinet Vlaams minister van Brusselse Aangelegenheden en Gelijke Kansenbeleid, 1997, p.2.
- (18) A. VAN ASBROECK, *Homo's [...]*, pp.3-4.
- (19) Uit het samenwerkingsprotocol FSD, AMSAB, KADOC en AVG.
- (20) Suzan Daniel, Persmap persconferentie 3 december 1996, Fonds Suzan Daniel, Gent, 1996.

Entre poésie et propagande: les chœurs parlés

Rik Hemmerijckx, département Archief
AMSAB

Na de interessante tentoonstelling over de Franstalige linkse geëngageerde schrijver Charles Plisnier liep te Mons in maart 11. een tweede tentoonstelling over Plisnier en de spreekkoren, *Entre poésie et propagande: les chœurs parlés*.

De spreekkoren waren één van die specifieke vormen van de bloeiende proletarische cultuur tijdens het interbellum. Het groepsgewijze scanderen van teksten moest steeds een propagandadoel dienen. Belangrijk is evenwel dat de introductie van het spreekkoor aansloot bij een zekere innovatie op theatergebied. Het was in navolging van het revolutionaire theater in de Sovjet-Unie en Duitsland dat het Proletarisch Theater in 1926 door de Belgische KP werd opgericht. Onder impuls van Fernand Piette richtte het zich op agit-prop en straattheater. In 1932 bracht de groep in Moskou het stuk *Nous sommes les maîtres du Monde!* Piette zal zich later distantiëren van de KP en een nieuw gezelschap oprichten, le Théâtre de l'Equipe, dat in 1934 bekendheid verwierf met het stuk *Hourrah l'Oural*.

Bij de sociaal-democratie werd het spreekkoor geïntroduceerd door Hendrik De Man met de realisatie in 1932 van zijn massaspel *Wir*, een allegorie over de opgang van het proletariaat naar het socialisme. In het door hem op gang gebrachte elan onderzochten een aantal jongeren (onder wie Arthur Haulot) de nieuwe mogelijkheden van het spreekkoor.

Het massaspel kreeg in de jaren '30 vooral navolging in de katholieke jongerenbeweging. Met het stuk *Nieuwe Jeugd* brengt de kajotterbeweging van Cardijn in 1935 een imposante

voorstelling op de Heysel te Brussel met niet minder dan 1560 deelnemers. Tegelijk geeft ook de Verdinasobeweging van Joris Van Severen een eigen karakter aan de spreekkoren.

Hoewel het concept van de spreekkoren na de oorlog nog wel in gebruik bleef, bleek de theatervorm als propagandamiddel wel over zijn hoogtepunt.

De tentoonstelling in de prachtig gerestaureerde Salle St. Georges te Mons was opgezet volgens de grote politieke stromingen die ooit gebruik gemaakt hebben van het medium spreekkoor: de socialistische en christelijke arbeidersbeweging, de communistische partij en de extreemrechtse Dinasobeweging van Joris Van Severen. In een apart luik werd aandacht besteed aan de inbreng van enkele auteurs en theatermakers (Fernand Piette, Charles Pilsnier, Madeleine Renaud-Thévenet) en aan voorstellingen van recente datum. Het terugvinden van het tentoonstellingsmateriaal is geen sinecure geweest en er is echt veldonderzoek gebeurd naar het geschikte materiaal. Toch is men erin geslaagd een rijk geheel aan teksten, brieven, tijdschriften, affiches en foto's bijeen te brengen (onder meer uit het AMSAB). Aan de hand van klankbanden en filmopnamen werd de sfeer van de spreekkoren levendig geëvoceerd. Als blikvanger werden voor elk van de vier politieke stromingen ook de karakteristieke vlaggen uit de jaren '30 tentoongesteld.

Het tijdschrift *Rue des Usines* wijdt een dubbelnummer aan de spreekkoren en is opgevat als tentoonstellingscatalogus. Deze bevat onder meer bijdragen van Paul Aron, José Gotovitch en Virginie Devillez.

De catalogus kan besteld worden bij de Fondation Jacques Gueux, 11a avenue Paul Dejaer, 1060 Bruxelles, (02) 538 15 12

"Ontwaakt, verworpenen der aarde..."

Socialistische strijdlieden in het AMSAB

Rik Hemmerijckx, departement Archief
AMSAB, Johan Neyt, departement
Bibliotheek AMSAB

Het lied heeft in de traditionele socialistische beweging altijd een belangrijke rol gespeeld. Nog steeds worden partijcongressen of vakbondsmeetings besloten met een denderende *Internationale*, maar de betekenis van het lied is in de loop van de jaren wel sterk veranderd. Het socialistische strijdlied vindt zijn wortels in het negentiende-eeuwse proletariërslied en was één van de uitingen van het rijke volksleven. Volkszangers namen elke gelegenheid te baat om bepaalde voorvallen te bezingen en via het lied bepaalde sociale toestanden aan te klagen of ideeën van sociale vernieuwing de wereld in te sturen. Joseph Bondas drukte het uit als volgt: "...*tout se traduisait en musique: la grève, le chômage ou l'événement politique, aussi bien que la mort d'une célébrité ou la catastrophe*"⁽¹⁾. Bekende volkszangers met een uitgesproken sociaal repertorium waren onder meer Karel Waeri van Gent. De socialistische partij maakte zich het proletariërslied volledig eigen. Edward Anseele beschouwde het lied als "*het sterkste cement dat de arbeidersmassa binden kan, een collectieve ziel, die hierdoor gevormd wordt*"⁽²⁾. De Belgische Werkliedenpartij gaf zelf opdrachten aan dichters en componisten (Aimé Bogaerts, Jacques Gueux, Jef Van der Meulen) om liederen te componeren en ging over tot de oprichting van strijdkoren en muziekcorpsen. Het karakter van het strijdlied werd echter gewijzigd: het begeistere, revolutionaire lied maakte langzaam plaats

Eén van de liedteksten, te bezichtigen op de tentoonstelling in het AMSAB

voor het cultuurbevorderende lied⁽³⁾. Na de Eerste Wereldoorlog raakte het lied in de socialistische propaganda meer en meer op de achtergrond. Binnen de beweging van de Rode Valken kende het nog wel een opbloei, maar na de Tweede Wereldoorlog zette de neergaande trend onverminderd door. De opkomst van de televisie- en radiocultuur hangt daar ongetwijfeld mee samen. Het strijdlid zal nog een nieuwe impuls krijgen vanuit de protestbeweging van de jaren '60, maar ook deze opbloei bleek van tijdelijke aard.

In de leeszaal van het AMSAB wordt vanaf mei 1997 een keuze van teksten uit zijn

liederenschat voorgesteld. Markante stukken zijn onder meer een mooi geïllustreerde versie van *La Marseillaise* uit 1848, een lied voor het algemeen stemrecht uit 1893 en een lied ter herdenking van de moord op Sacco en Vanzetti in 1927.

- (1) J. BONDAS, *Histoire anecdotique du mouvement ouvrier au pays de Liège*, Liège, 1956, p.188.
- (2) P. KENIS, *Het leven van Edward Anseele*, Gent, sd. pp.190-192.
- (3) H. VANDECAVEYE, Het proletariërslied. Een sociaal-culturele verschijningsvorm van de socialistische arbeidersbeweging. In: *BTNG*, 1980, 1-2, pp.171-204.

Open Monumentendag 1997

Brigitte De Mulder, departement Beeld en Geluid AMSAB

Op zondag 14 september a.s. vindt de negende editie van de Open Monumentendag Vlaanderen (OMD) plaats, waarbij de aandacht gericht wordt op *Arbeid*.

De OMD vindt zijn oorsprong in een resolutie van de Raad van Europa, die in 1985 besloot tot de organisatie van dit initiatief. Het doel was de bevolking en de overheid te sensibiliseren voor het bouwkundig erfgoed door het gratis openstellen van monumenten, vooral van gebouwen die in de regel niet toegankelijk zijn.

Sinds 1989 vindt het jaarlijkse monumentenfeest ook in ons land plaats. Van bij het begin was de OMD een succes, dat telkens honderdduizenden belangstellenden lokte⁽¹⁾.

In de loop der jaren is het evenement geëvolueerd van een kijkdag naar een beleevingsdag.

Voor de uitdieping van het jaarthema 1997, arbeid, werd een werkgroep van specialisten opgericht. Resultaten van hun inbreng vindt men onder meer in de OMD-kalender en in de video *Arbeid*⁽²⁾. Ook het AMSAB verleende hieraan zijn medewerking (zie in kalender OMD, artikel: *Monumenten van arbeid*), en was aanwezig op de startvergadering OMD in Sint-Truiden, 29 januari.

Het thema arbeid werd onderverdeeld in 10 subthema's die de lokale comités kunnen inspireren bij de inhoudelijke invulling van hun openstellingen en activiteiten.

AMSAB behandelt hier het subthema sociale voorzieningen waarbij de ontwikkeling van het arbeidersgegeven met een zeer uitgebreid netwerk van volkshuizen en coöperatieve instellingen geschetst wordt.

Op zondag 14 september a.s. zal het AMSAB de ganse dag toegankelijk zijn. Naast de tentoonstelling *Het Kanailje. Beelden uit het socialistische leven vóór de Eerste Wereldoorlog*, zal - speciaal voor de gelegenheid - een tweede tentoonstelling worden opgesteld, specifiek rond *Arbeid*. Deze ééndagsexpositie zal samengesteld zijn uit materiaal dateerder getoond werd in de tentoonstelling *Met Licht geschreven*. Een unieke kans om unieke documentatie te bekijken.

(1) Brochure Open Monumentendag Vlaanderen '96 onder coördinatie van Els Tijskens, Brussel, januari 1996.

(2) Kalender Open Monumentendag Vlaanderen '97 onder coördinatie van Els Tijskens en Ann Vasseur, Brussel, januari 1997.

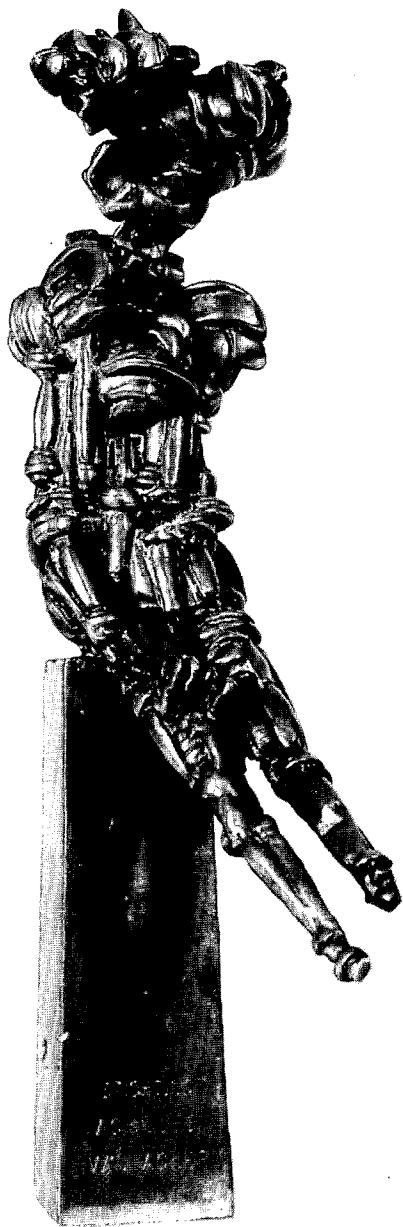
AMSAB: laureaat van de Prijs Van Acker 1997

Paule Verbruggen, departement Archief AMSAB

Op 21 maart 1997 overhandigde voorzitter Marc Galle de Prijs van de Stichting Van Acker 1997 aan prof. H. Balthazar. Het is niet de eerste keer dat het AMSAB in de prijzen valt: in 1986 ontving het de prijs van het August Vermeylenfonds en in 1987 de Arthur Jauniauxprijs. Wat niet wegneemt dat het een zeer aangename verrassing was en een welkome stimulans.

De Stichting Van Acker, aanvankelijk Achille Van Acker, werd in 1969 opgericht door enkele vrienden, uit genegenheid en uit dankbaarheid aan Achille Van Acker voor al zijn verwezenlijkingen. Vanaf 1971 werd om de twee jaar een prijs uitgereikt aan een verdienstelijk kunstenaar (Achille Van Acker was een bibliofiel en schreef zelf mooie stukjes poëzie). In 1993, na de dood van Frank Van Acker, wijzigde de Stichting haar naam en werd ook de doelstelling aangepast. Vanaf dan werd de prijs jaarlijks uitgereikt, afwisselend aan een kunstenaar en aan "sociale, culturele, ecologische en maatschappelijke projecten die de democratie, de emancipatie en de ontplooiing van mens en maatschappij bevorderen". Het eerste 'project' dat de prijs mocht ontvangen, was de Auschwitz-Stichting in 1995.

In zijn toespraak beklemtoonde Marc Galle dat de prijs 1997 met unanimité aan het AMSAB was toegekend en pleitte hij ervoor om van Gent, "één van de kroonjuwelen van de arbeidersbeweging", het Europese centrum te maken van de archivalia van de sociaal-democratie.

Het "Van Ackertje"

Herman Balthazar benadrukte in zijn dankwoord het belang van de prijs voor het AMSAB, en wel om 4 redenen. Vooreerst de erkenning van het jarenlange werk dat het AMSAB reeds verrichtte als hoeder van de geschiedenis van de arbeidersbeweging, niet alleen op het vlak van archivalia en documentatie, maar ook als onderzoeksinstelling van de Vlaamse Gemeenschap. Vervolgens, en zeker niet onbelangrijk, is er de materiële geste in de vorm van een cheque van 100.000 fr. Daarnaast drukte prof. Balthazar ook zijn erkentelijkheid uit voor het kunstwerkje dat aan het AMSAB werd overhandigd: het zogenaamde 'Van Ackertje', een beeld van de kunstenaar Vic Gentil, dat een rustende arbeider voorstelt. Van Marc Galle zelf kreeg het AMSAB bovendien een prachtige litho die hem ooit door Marnix Geysen was geschonken met de wijze commentaar: *"On liquide et on s'en va"*. Tenslotte wees prof. Balthazar op het feit dat de stichting de naam draagt van één van de allergrootsten in de geschiedenis van de socialistische beweging en benadrukte hij het belang van het AMSAB voor het bewaren van de archieven van de voormannen van de socialistische beweging. Want, om het met zijn woorden te zeggen: *"Geschiedenis, daar moet je voor vechten. Anders bestaat ze niet. De arbeidersbeweging heeft dat te weinig gedaan"*. De prijs Van Acker is een deugddoende aanmoediging in onze 'strijd' om aan dit euvel te verhelpen...

De laatste mijnramp?

Uit solidariteit besloten we deze noodoproep voor het redden van de mijnarchieven ook in *Brood & Rozen* te publiceren.

Prof. dr. P. Scholliers, VUB; dr. D. Luyten VUB; prof. dr. C. Kesteloot KULeuven; prof. dr. M. Jansen-Verbeke, KULeuven; prof. dr. A. Martens, KULeuven; prof. dr. H. Soly, VUB/UGent en voorzitter van de Belgische Vereniging voor Sociaal-economische Historici; prof. dr. E. Witte, VUB; prof. dr. G. Vanthemsche, VUB; dr. G. Deneckere, UGent; prof. dr. E. Buyst, KULeuven en prof. dr. L. Van Molle, KULeuven

In 1901 werd ten noorden van Genk steenkool aangeboord, wat een koortsachtige activiteit in het landelijke Limburg teweeg bracht. Brusselse banken en Waalse holdings stortten zich op de Limburgse ondergrond. In 1917 ging Winterslag open en later volgden Beringen (1922), Eisden (1923), Waterschei (1924), Zwartberg (1926) en Zolder (1930), namen die vandaag in ons collectief geheugen zitten. In 1930 werkten in de Limburgse mijnen al 23.000 arbeiders: Vlamingen, Walen, Polen en Italianen; later volgden nog Joegoslaven, Tsjechen, Turken, Spanjaarden en Noord-Afrikanen. Deze mannen werkten hard en produceerden veel.

Limburg veranderde. Nieuwe wijken werden gebouwd, straten aangelegd en een volledige kleinstedelijke infrastructuur werd uit de grond gestampt (met kerken, scholen, zwembaden, winkels, voetbalstadions...) De mijntorende boven dit alles uit. Een nieuwe industriële cultuur was geboren. Zij zou zich ontwikkelen tot de laatste Limburgse mijnwerd gesloten.

Vele materiële overblijfselen zijn een zichtbare herinnering aan een industrieel en so-

ciaal verleden. Minder zichtbaar, maar informatief rijker om dit verleden over te dragen aan de volgende generaties is het uitgebreide archief dat door de Limburgse mijnen werd geproduceerd. Het is goed bewaard, omvangrijk en bestrijkt een lange, chronologische periode (1919-1992). Het bevat bronnenmateriaal voor historisch onderzoek over sociale, beveiligende, technische en economische aspecten van de mijnexploitatie, over de huisvesting van de mijnwerkers, hun verenigingsleven, hun ontspanning, kortom over het dagelijkse leven van duizenden mannen, vrouwen en kinderen.

De jongste jaren hebben Belgische en buitenlandse onderzoekers aspecten van de mijn-geschiedenis belicht aan de hand van dit bronnenmateriaal, wat de waarde voor het historisch onderzoek bevestigt. Vele facetten van de geschiedenis van de Limburgse mijnen zijn echter nog niet onderzocht. Dit kan enkel gebeuren op basis van dit archiefmateriaal.

Het mijnarchief is na tal van selecties en verhuizingen, waarbij veel materiaal verloren ging, in de steenkoolmijn van Beringen ge-centraliseerd en werd er gedurende enkele jaren door gewezen mijnwerkers opgeslagen en goed bewaard. Vandaag lijkt er in Beringen voor deze archieven geen plaats meer te zijn en werd begonnen met de selectie. Selectie impliceert dat een deel van het archief mag worden vernietigd. In eerste instantie werd het Algemeen Rijksarchief met deze taak belast. Te oordelen naar hetgeen voor bewaring in aanmerking kwam is daar slechts ruimte voor een deel van het omvangrijke bronnenmateriaal. De rest is ofwel vernietigd of wordt met vernietiging bedreigd.

Enkele voorbeelden. Loonboeken die dateren van het begin van de mijnexploitatie en op een synthetische wijze informatie verschaft

fen over loonberekening, uitbetaalde lonen, afhoudingen en boetes. Boeken met de zogenaamde 'mijnmeters' die de vordering van elke ploeg weergeven. Ze lichten ons in over de ondergrondse werken, maar zijn tevens essentieel voor de loonberekening, die sterk kon verschillen van mijn tot mijn. Documenten met betrekking tot de verhuuring en de bouw van 'citéwoningen'. Ze zijn niet alleen van cultuurhistorische betekenis. De huisvestingspolitiek was een hoeksteen van de sociale politiek van de werkgevers. Voorts zijn er nog documenten met individuele gegevens over verloning en consumptie van krijsgesvangenen die in de mijn werden tewerkgesteld.

De (dreiging met) vernietiging vormt een bedreiging voor het toekomstig onderzoek inzake een industrietak die niet enkel een van de grootste werkverschaffers was, maar ook aan de basis lag van de ontwikkeling van andere industrietakken en een uitzonderlijk interessant en omvangrijk bedrijfsarchief heeft nagelaten. De bedreiging is dubbel. Enerzijds zullen aspecten die tot nu toe niet onder de aandacht werden gebracht nooit meer grondig kunnen worden onderzocht. Anderzijds zal het in de toekomst onmogelijk zijn die facetten die al wel onderzocht werden met andere methodes of vanuit andere invalshoeken en vraagstellingen te benaderen. Het historisch onderzoek, dat slechts in zijn beginfase staat, dreigt onmogelijk te worden gemaakt.

Ook vanuit een breder cultureel perspectief is een te ver doorgedreven reductie van het omvangrijke bronnenmateriaal nefast. De steenkoolmijnen waren geen marginale sector of een curiosum. Op hun economisch belang werd al gewezen. De Kempische steenkoolmijnen hebben het leven van tienduizenden mijnwerkers van zeer uiteenlo-

pende nationaliteiten en hun gezinnen bepaald. Ze waren een van de pijlers van de economische ontwikkeling van Vlaanderen en waren decennialang het onderwerp van bijzondere aandacht en politieke discussie, onder meer in de Vlaamse beweging. Het belang van de Kempische steenkoolmijnen voor de ontwikkeling van de provincie Limburg zal niemand ontgaan.

Kortom, de Kempische steenkoolmijnen behoren tot ons historisch en cultureel erfgoed, waarvan het archief dat in Beringen wordt bewaard de voornaamste drager is. Dit bronnenmateriaal mag niet verloren gaan. Het is uniek en te belangrijk. Onze buurlanden wijzen hier de weg. In Noord-Frankrijk worden bijvoorbeeld alle nog resterende archieven van het steenkoolbekken bewaard in een van de mijnzetels (Lewarde), die tevens als museum werd ingericht. Nederland beschikt over het Centrale Archief DSM in Heerlen, waar papier, film, foto's en zelfs beeldende kunst met betrekking tot de staatsmijnen wordt bewaard. Het is nu echter niet onze taak om voor het archief van Beringen het proces te maken van beleidsbeslissingen die in het verleden werden getroffen of om toekomstscenario's uit te denken die enkel op (middel) lange termijn kunnen worden gerealiseerd. Het komt erop aan onmiddellijk in te grijpen en maatregelen te nemen om de dreigende vernietiging van grote delen van het mijnarchief te beletten. We roepen daarom alle betrokken overheden en instellingen op om overleg te plegen en naar een (voorlopige) oplossing te zoeken. Waarom hiervoor geen werkgroep oprichten? Overheden en instellingen zijn dit verschuldigd aan de geschiedenis en aan de toekomstige generaties.

(De Morgen, 29.4.1997)

INGEZONDEN MEDEDELINGEN

Animatiegids nieuwe editie

Zopas verscheen de volledig herwerkte derde uitgave van de *Animatiegids*. Een mooier bewijs voor het succes van dit onvolprezen naslagwerk kan je moeilijk vinden. Een voorstelling van deze publicatie van VAKA-Hand in Hand.

Waarover gaat het? Ter herinnering

U wil zich informeren over de gevaren van extreem-rechts. U bent op zoek naar een geschikte spreker voor een informatieavond over stemrecht voor migranten. U wil een film over het vluchtelingenthema programmeren in het lokale culturele centrum of U zoekt een geschikte video voor een klasvertoning. Voor een multicultureel feest hebt U dringend enkele goede allochtone muziekgroepjes nodig. Als leerkracht vraagt U zich af hoe U de multiculturele samenleving het best behandelt in uw lessen...

De *Animatiegids* van Hand in Hand is hierbij een uitstekend (eerste) hulpmiddel. Hij bevat een uitvoerig overzicht van diverse materialen, namen, adressen,...

Inhoudelijk bevat hij informatiebronnen en materialen over het migranten- en vluchtelingenthema, het verband met de Noord-Zuid-problematiek, vooroordelen en racisme, verrechtsing en fascisme, multicultureel samenleven, integratie, andere culturen en politiek beleid. Deze gids heeft niet de ambitie volledig te zijn. Hij biedt een selectie van toegankelijk en bruikbaar materiaal. Tal van centra zijn in deze materie gespecialiseerd en beschikken over uitgebreide materialenbanken. U vindt ze in het eerste hoofdstuk.

In het tweede hoofdstuk staat informatie over lespakketten en onderwijsmateriaal. Het derde geeft een overzicht van interessante boeken, brochu-

res en tijdschriften. In het vierde hoofdstuk kan U terecht voor een groot aantal cursussen, spelvormen en diverse andere vormingsmethodieken. Een overzicht van sprekers vindt U in het vijfde hoofdstuk.

In het zesde vermelden we een aantal films, video's en diareeksen. Een selectie van muziek-, theater- en dansgroepen vindt U in het zevende hoofdstuk.

Tentoonstellingen bespreken we in het achtste hoofdstuk, affiches en divers materiaal in het negende.

In het laatste hoofdstuk tenslotte vindt U een overzicht van andere meer of minder gespecialiseerde gidsen en catalogi, stuk voor stuk interessante bronnen van informatie.

In de adressenlijst vindt U de coördinaten van alle vermelde organisaties en personen (ca. 200 adressen).

Telkens vermelden we auteur, titel of naam, thema, inhoud, werkvorm, prijs of voorwaarden, contactpersoon enz.

Voor deze nieuwe, volledig herziene uitgave hebben we alle vroeger vermelde organisaties en personen aangeschreven met de vraag hun gegevens te verbeteren. Alle verouderde items zijn geschrapt. Daarnaast hebben we een honderdtal nieuwe organisaties om informatie gevraagd. De gegevens werden verwerkt op basis van de ontvangen antwoorden. Dit betekent onder meer dat vermelding geen waardeoordeel inhoudt. VAKA/Hand in Hand wil alleen als doorgeefluik fungeren voor de talrijke initiatieven die worden genomen. De vermelde organisaties zijn zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit van hun aanbod.

Animatiegids, 108p.

300 fr. (+ 58 fr. verzendingskosten)

**Te bestellen op rekeningnummer 001-0886725-27 van VAKA/
Vereniging voor Vrede en Verdraagzaamheid, Breughelstraat
31, 2018 Antwerpen met vermelding: Animatiegids.**

Vrouwen en Politiek

Het Nationaal Secretariaat van de Socialistische Vrouwen heeft het genoegen U de publicatie van de tweede editie van de map *Vrouwen & Politiek* aan te kondigen.

Argumentatie en informatie blijven centraal staan. Naast up-to-date documentatie over de evolutie van de politieke vrouwenbeweging zal U er ook een overzicht in vinden van de politieke instellingen, de positie van de vrouwen binnen de SP en een pakket 'vaardigheden' voor wie politiek actief is of het wil worden.

I. BAEYENS (red.), *Vrouwen en Politiek*, Brussel: SV 1997, 225p. 500 fr. (+ 100 fr. verzendingskosten)
Te bestellen op rekeningnummer 877-7968601-64 van de Socialistische Vrouwen, Keizerslaan 13, 1000 Brussel met vermelding: map *Vrouwen en Politiek*

32 getuigenissen van gewapende joodse partizanen van België (en van vijf strijdmakkers)

Met het doel de belevenissen van onze ouders tijdens het verzet te bewaren hebben wij, kinderen van deze gewapende joodse partizanen, hun getuigenissen verzameld. Ze waren de laatste joodse overlevenden in de strijd tegen het nazisme.

Deze heldendaden werden verwezenlijkt door joodse mannen en vrouwen, meestal van eenvoudige komaf, die dikwijls de taal van het land slecht spraken. Zij hebben zich in de weerstand ingelijfd met koele moed voor een betere mensheid. Wij hebben dus het voorrecht gehad deze mensen te ondervragen.

Hun verhalen werden vrij van elke historische interpretatie opgetekend. De schrijver en schilder Marek Halter heeft het op zich genomen het voorwoord te verzorgen.

Dit boek is een onuitputtelijke bron van inlichtingen over het leven van de joodse gemeenschappen in Antwerpen en Brussel vóór de oorlog, over het lijden van het joodse volk en ook, wat dikwijls miskend wordt, over de joodse weerstand tijdens de oorlog '40-'45.

Vele joden van Antwerpen en Brussel waren leiders van het gewapende verzet in de hoofdstad en actief in heel het land. De getuigenissen vertellen over verschillende aspecten van de weerstand (redding van joodse kinderen, hulp aan ondergedokenen, steun van de bevolking, medeplichtigheid van sectoren van de politie en de magistratuur enz.).

De vertaling in het Nederlands drong zich op gezien de draagwijdte van het boek, zonder van de aspecten aangaande Vlaanderen te spreken.

We willen bereiken dat deze echte levensdocumentatie, waarin zoals altijd de werkelijkheid de fictie overtreft, zou dienen als basis voor pedagogische documenten. Deze zouden dan in joodse en niet-joodse scholen kunnen verspreid worden, teneinde de leerkrachten in te lichten over een leerstof die in geen enkel schoolboek te vinden is.

Deze onderneming, door de actualiteit nog dringender geworden, zal enkel mogelijk zijn met uw hulp, door:

Uw intekening op een exemplaar van dit boek voor de prijs van 580fr. (brochure A4, kleuromslag, 260 p.)
Een schenking waardoor U deze publicatie mogelijk maakt.
Inlichtingen: (02) 356 97 52
Elke storting of overschrijving op rekeningnummer 240-7460337-71 van De Kinderen van Gewapende Joodse Partizanen, rue Famelette 84, 4102 Seraing.

Je rechten bij openbare actie

Witte marsen, fabrieksbezettingen tegen sluitingen, acties van scholieren, studenten, milieugroepen, marsen voor werk... er is in België heel wat in beweging. Wie deelneemt aan openbare actie, wordt geconfronteerd met de vraag: 'Is dit volgens de wet toegelaten of niet?' Het antwoord is niet altijd eenvoudig omdat veel afhangt van de krachtsverhoudingen. Want er is de wet van de straat en er is de Wetstraat.

Je rechten bij openbare actie is een werkinstrument met praktische tips en concrete

adviezen. Wet, rechtspraak en rechtspraktijk worden aangegeven, over onder andere affiches plakken, pamfletten uitdelen, betogingen, vergaderingen, stakingsrecht, piketrecht, dwangsommen, opeisingen, databanken, camera's, identiteitscontrole, fouillering, huiszoeking, arrestatie, zwijgrecht, snelrecht, klacht tegen politieambtenaren, vast comité P, media, internet...

E. FLAMAND, R. JESPERS, *Je rechten bij openbare actie*.
Berchem-Antwerpen: EPO 1997, 344p. 798 fr.

VAN LEVENSBELANG VOOR IEDEREEN !

In 1869 werd in Fayt-lez-Manage de eerste Socialistische Mutualiteit opgericht waarvan de leden zich solidair wensten te verzekeren tegen risico's van ziekte en invaliditeit. Zij waren de eerste verenigingen in de strijd van de arbeiders voor hun politieke, sociale en economische ontvoogding.

Aan de vooravond van het jaar 2000 staat de Socialistische Mutualiteit tegenover een reeks uitdagingen. We zullen niet dulden dat geraakt wordt aan de Sociale Zekerheid. Wij blijven vechten voor solidariteit en een goed leven voor iedereen.

Socialistische
Mutualiteiten

